

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU’NUN “YABAN” ROMANINDA
SÖZ DİZİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ SEVER

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ MURAT ALTUĞ

AKSARAY 2018

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU’NUN “YABAN” ROMANINDA

SÖZ DİZİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ SEVER

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ MURAT ALTUĞ

AKSARAY 2018

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 6 (altı) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Ali

Soyadı : SEVER

Bölümü : Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı :Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun “Yaban” Romanında Söz Dizimi

İngilizce Adı : From Of Yakup Kadri Karaosmanoğlu's Novel Titled Wild (Yaban) Syntax

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak Kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazarın Adı Soyadı: Ali SEVER

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Ali SEVER tarafından hazırlanan “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Yaban Romanının Söz Dizimi” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Dr. Öğr. Üyesi Murat ALTUĞ)
(Türk Dili, Aksaray Üniv.)

Üye: (Dr. Öğr. Üyesi. Pelin KOCAPINAR)
(Türk Dili, Çankırı Karatekin Üniv.)

Üye: (Dr. Öğr. Üyesi Hasan EKİNCİ)
(Eski Türk Edebiyatı, Aksaray Üniversitesi)

İMZA

Tez Savunma Tarihi: 10/07/2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun 06/09/2018 tarih ve 2018/41-17 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrencinin

Adı Soyadı

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Dr. Öğr. Üyesi Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

TEŞEKKÜR

Başta çalışmam boyunca benden deneyim ve yardımlarını esirgemeyen, sistemli çalışmamın yol haritasını çizen danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Murat ALTUĞ' a saygı ve şükranlarımı iletirken; böyle bir çalışmaya teşvik eden arkadaşlarıma ve manevi desteklerini her zaman içimde hissettiğim aileme teşekkür ediyorum.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU’NUN “YABAN” ROMANINDA
SÖZ DİZİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Ali SEVER

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZET

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Yaban* romanı, söz dizimi kapsamında kelime grupları ve cümle bakımından, sayfa seçimi yapılmadan sondaj yöntemiyle incelenmiştir.

Millî Mücadele yıllarına ışık tutan ve içeriğiyle tartışmaları beraberinde getiren *Yaban* romanının söz dizimi çalışmasında asıl gaye, Türkçenin söz dizimi ve cümle yapısını ortaya koymaktır.

Bu çalışma, giriş bölümü dışında dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında eseri incelenen yazarın hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde kelime grupları örneklerle açıklanmıştır. İkinci bölümde Türkçenin cümle yapısı ve unsurları metinden örneklerle ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, kelime grupları ve cümle türleri seçilen örnekler üzerinde incelenmiştir. Dördüncü bölümde de söz dizimi ve eseri incelenen yazarın dili üzerine bir değerlendirmede bulunulmuştur. Son olarak Kaynakça bölümünde ise çalışma boyunca başucumdan ayırmadığım, bilgilerinden istifade ettiğim kaynaklar liste halinde verilmiştir.

Yaban’ın söz dizimi incelenirken sadece Türkçenin söz dizimine örnekler verilmedi; aynı zamanda yaklaşık yüzyıl önce kullanılan dilin özelliği ve yazarın üslubu da yansıtılmaya çalışıldı. Kısacası; *Yaban*, konusuyla bir döneme ışık tutarken anlatım biçimiyle de Türkçemizin zaman tüneline yaptığı yolculuğa tanıklık etmiştir.

Anahtar Kelimeler : S ö z dizimi, kelime grupları, cümle, *Yaban*

Sayfa Adedi : 120

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Murat ALTUĞ

**FROM OF YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU'S NOVEL TITLED WILD
(YABAN) SYNTAX**

Master's Thesis

Ali SEVER

AKSARAY UNIVERSITY

SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

ABSTRACT

In this study, word groups and sentence structures of Yakup Kadri Karaosmanoğlu's novel titled Wild (Yaban) have been examined within the scope of syntax by drilling and scanning method, without the choice of page.

The main aim of the study of wild novel, which sheds light on the years of National Struggle and brings controversy with its contents; is to show the richness of words and structure in Turkish Language.

This study consists of four parts except for the introductory section. In the introduction, information about the life of the author, literary personality and works studied is given. In the first chapter, the stages in which the groups of words are handled by the historical course are explained with examples. In the second part, the sentence structure and elements of Turkish Language are explained with examples from the text. In the third chapter, word groups and sentence types are examined in the form of practice. In the fourth chapter, the syntax of our language and the language used by the author is examined. In the bibliography section, the sources I have taken the information from which I have benefitted a lot throughout the study are listed.

While the words of the wild were examined, only the examples of the words of the Turkish Language were given; but also, the characteristic of the language used about a century ago and the style of the author were also tried to be reflected. In short; the novel Wild, while setting light to the subject, it has witnessed the journey made in the time tunnel of our Turkish language by way of its narration.

Keywords: Syntax, word groups, sentence, wild

Number of Pages: 120

Supervisor: Assistant Professor - Murat ALTUĞ.

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	I
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	II
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
TEŞEKKÜR.....	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	VII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.ESER VE YAZAR HAKKINDA	3
1.1.Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hayatı.....	3
1.2. Edebi Kişiliği.....	4
1.2.1. Hikâyeleri	4
1.2.2. Romanları	5
1.2.3. Tenkitçiliği.....	5
1.3.Diplomatlığı	6
1.4.Eserleri	6
1.4.1.Makaleleri.....	6
1.4.2.Hikâyeleri	7
1.4.3.Romanları	7
1.4.4.Şiirleri	8
1.4.5.Oyunları	8
1.4.6.Anıları	8
1.4.7.Monografileri.....	8
1.5.Yaban	8
1.5.1.Romanın Özeti.....	9
1.5.2.Romanın Ana Düşüncesi	9
İKİNCİ BÖLÜM.....	10
2.KELİME GRUPLARI	10
2.1.İsim Tamlaması	12
2.1.1.Oluşum Bakımından İsim Tamlamaları	13

2.1.1.1.Bölümleri Tek Sözcükten Meydana Gelen İsim Tamlaması	13
2.1.1.2.Belirtili İsim Tamlaması	13
2.1.1.3.Belirtisiz İsim Tamlaması	14
2.1.1.4.Bölümlerinden Biri veya İki Sözcük Grubu Şeklinde Olan İsim Tamlaması	15
2.1.2.İsim Tamlamalarının Cümledeki Görevi Bakımından Türleri	15
2.1.2.1.İsim Tamlamalarının Özne Görevinde Bulunması	16
2.1.2.2.Özne Görevinde Bulunan Belirtili İsim Tamlamaları	16
2.1.2.3.Özne Görevinde Bulunan Belirtisiz İsim Tamlamaları	16
2.1.2.4.Özne Görevinde Bulunan Tamlayanı Düşmüş İsim Tamlamaları	16
2.1.3.Yüklem Görevinde Bulunan İsim Tamlamaları	17
2.1.3.1.Yüklem Görevinde Bulunan Belirtili İsim Tamlamaları	17
2.1.3.2.Yüklem Görevinde Bulunan Belirtisiz İsim Tamlamaları	17
2.1.3.3.Yüklem Görevinde Bulunan Tamlayanı Düşmüş İsim Tamlamaları	17
2.1.4.Nesne Görevinde Bulunan İsim Tamlamaları	17
2.1.4.1.Nesne Görevinde Bulunan Belirtili İsim Tamlamaları	17
2.1.4.2.Nesne Görevinde Bulunan Belirtisiz İsim Tamlamaları	18
2.1.4.3.Nesne Görevinde Bulunan Tamlayanı Düşmüş İsim Tamlamaları	18
2.1.5.Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunan İsim Tamlamaları	18
2.1.5.1.Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunan Belirtili İsim Tamlaması	18
2.1.5.2.Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunan Belirtisiz İsim Tamlamaları	18
2.1.5.3.Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunan Tamlayanı Düşmüş İsim Tamlamaları	19
2.1.6.Zarf Tümleci Görevinde Bulunan İsim Tamlamaları	19
2.1.6.1.Zarf Görevinde Bulunan Belirtili İsim Tamlamaları	19
2.1.6.2.Zarf Görevinde Bulunan Belirtisiz İsim Tamlamaları	19
2.1.7.İsim Tamlamalarının Kelime Gruplarındaki Görevi	19
2.1.7.1.İsim Tamlamalarının Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Görevinde Bulunması	19
2.1.7.2.Bir İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasında Tamlayan ya da Tamlanan Görevinde Bulunması	20
2.1.7.3.İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasının Bir Unsuru Görevinde Bulunması	20
2.1.7.4.İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasında Tamlayan Görevinde Bulunması	20
2.1.8.İsim Unsuru İsim Tamlaması Olan Edat Grubu	20
2.2.Sıfat Tamlaması	21
2.2.1.Oluşum Bakımından Sıfat Tamlamaları	21
2.2.1.1. Sıfat Tamlamalarında Tek Sözcükten Oluşan Tamlayanlar	21

2.2.1.2.Sıfat Unsuru Niteleme Sıfatı Olan Sıfat Tamlamaları	22
2.2.1.3.Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olan Sıfat Tamlamaları.....	23
2.2.1.4.Sıfat Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	23
2.2.1.5.Tamlayanı Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	24
Tekrar grupları sıfat tamlamasında tamlayan unsuru olarak görev alırlar.	24
2.2.1.6.Tamlayan Bölümünde Sıfat-Fiil Grubu Bulunan Sıfat Tamlamaları.....	24
2.2.1.7.Tamlayan Bölümünde Edat Grubu Bulunan Sıfat Tamlamaları	24
2.2.1.8.Tamlayan Bölümünde Sayı Grubu Bulunan Sıfat Tamlamaları	24
2.2.1.9.Tamlayan Bölümünde Bağlama Grubu Bulunan Sıfat Tamlamaları	24
2.2.1.10. Sıfat Tamlamalarının Tamlayan Bölümünde İsim Tamlaması Bulunması.....	25
2.2.2.Sıfat Tamlamalarının Cümledeki Görevleri	25
2.2.2.1.Cümlede Özne Görevinde Bulunması	25
2.2.2.2.Cümlede Yüklem Görevinde Bulunması	25
2.2.2.3.Cümlede Nesne Görevinde Bulunması	26
2.2.2.4.Cümlede Dolaylı Tümluç Görevinde Bulunması.....	26
2.2.3.Sıfat Tamlamalarının Sözcük Grupları İçerisindeki Konumu	26
2.2.3.1.Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamalarında Tamlayan Konumunda Bulunması	26
2.2.3.2.Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamalarında Tamlanan Konumunda Bulunması	26
2.2.3.3.Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamalarında Hem Tamlayan Hem Tamlanan Konumunda Bulunması	27
2.3.Tekrar Grubu	27
2.3.1.Tekrar Grubu Çeşitleri.....	27
2.3.1.1.Aynı Tekrarlar.....	27
2.3.1.2.Yakın Anlamlı Tekrarlar.....	29
2.3.1.3.Zıt Anlamlı Tekrarlar	29
2.3.2.Tekrar Grubunun Cümlede Farklı Sözcük Türü Görevinde Kullanılması	29
2.3.2.1.Tekrar Grubunun Zarf Görevinde Bulunması.....	29
2.3.2.2.Tekrar Grubunun Sıfat Görevinde Kullanılması.....	29
2.4.Bağlama Grubu	30
2.4.1.Bağlama Grupları	30
2.4.1.1.“ve” Bağlacı ile Oluşan Gruplar	30
2.4.1.2.“ile” Bağlacı ile Oluşan Gruplar	32
2.4.1.3.“veya” Bağlacı ile Oluşan Gruplar.....	32
2.4.1.4.“ne ... ne” Bağlacı ile Yapılanlar.....	33
2.4.1.5.“yahut” Bağlacı ile Oluşan Gruplar	33

2.4.1.6.‘‘fakat’’ Bağlacı ile Oluşan Gruplar	34
2.4.1.7.‘‘yoksa’’ Bağlacı ile Oluşan Gruplar	34
2.4.1.8.‘‘de’’ Bağlacı ile Oluşan Gruplar	34
2.4.1.9.‘‘kâh... kâh’’ Bağlacı ile Oluşan Gruplar	34
2.4.1.10.‘‘ya... ya’’ Bağlacı ile Oluşan Gruplar.....	34
2.4.2. Bağlama Gruplarının Cümledeki Görevleri	34
2.4.2.1.Bağlama Grubunun Özne Görevinde Bulunması.....	35
2.4.2.2.Bağlama Grubunun Yüklem Görevinde Bulunması	35
2.4.2.3.Bağlama Grubunun Nesne Görevinde Bulunması	35
2.4.2.4.Bağlama Grubunun Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunması.....	35
2.4.2.5.Bağlama Grubunun Zarf Tümleci Görevinde Bulunması.....	36
2.4.3.Bağlama Gruplarının Kelime Grupları İçindeki Durumu.....	36
2.4.3.1.Bağlama Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Görevinde Bulunması	36
2.4.3.2.Bağlama Grubunun İsim Tamlamasında Tamlanan Görevinde Bulunması	36
2.4.3.3.Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamasında Tamlayan Görevinde Bulunması	36
2.4.3.4. Bağlama Grubunun Tamlayanı Düşmüş İsim Tamlamasından Oluşması	37
<i>sandık ve bavullarımı</i> (s.207).....	37
2.5.Birleşik İsim Grubu.....	37
2.5.1.Birleşik İsimlerin Kelime Gruplarındaki Konumu	38
2.5.1.1.Birleşik İsimlerin Bağlama Gruplarında İsim Görevinde Bulunması.....	38
2.5.1.2. Birleşik İsmiñ İsim Tamlamalarında Tamlayan Görevinde Bulunması	38
2.5.1.3. Birleşik İsmiñ Edat Gruplarında İsim Görevinde Bulunması	38
2.6.Birleşik Fiil Grubu	38
2.6.1.Birleşik Fiillerin Çeşitleri	38
2.6.1.1.Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller.....	38
2.6.1.2.Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller.....	39
2.6.1.3. Diğer Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller	40
2.7.Unvan Grubu	41
2.8.Sayı Grubu.....	42
2.8.1.Sayı Grubunun Kelime Grubu Olarak Görevleri.....	42
2.8.1.1.Sayı Grubunun İsim Olarak Görev Yapması	42
2.8.1.2.Sayı Grubunun Sıfat Olarak Görev Yapması.....	42
2.9.Edat Grubu	43
2.9.1.Kelime Grubu Oluşturan Edatlar	43
2.9.1.1.‘‘Gibi’’ Edatı.....	43

2.9.1.2.‘‘İçin’’ Edatı	44
2.9.1.3.‘‘İle’’ Edatı	44
2.9.1.4.‘‘Kadar’’ Edatı.....	44
2.9.1.5.‘‘Beri’’ Edatı.....	45
2.9.1.6.‘‘Doğru’’ Edatı	45
2.9.2. Edat Grubunun Cümledeki Görevleri.....	45
2.9.2.1.Cümlede Yüklem Olması.....	45
2.9.2.2.Cümlede Zarf Tümleci Olması	45
2.9.3.Edat Gruplarının Kelime Grupları İçindeki Konumu.....	46
2.9.3.1. Sıfat Tamlamalarında Sıfat Konumunda bulunması	46
2.10.Kısaltma Grupları.....	46
2.10.1.Kısaltma Gruplarının Yapısı.....	48
2.10.1.1.Unsurlarında Çekim Eki Bulunmayan veya Sadece Birinci Unsurunda İyelik Eki Bulunan Kısaltma Grupları (<i>isnat grubu</i>).....	48
2.10.1.2.Birinci Unsuru Yükleme Hâli Eki Taşıyan Kısaltma Grupları (<i>yükleme grubu</i>)	49
2.10.1.3.Birinci Unsuru Yönelme Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları (<i>yönelme grubu</i>).....	49
2.10.1.4.Birinci Unsuru Bulunma Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları (<i>bulunma grubu</i>)	49
2.10.1.5.Birinci Unsuru Uzaklaşma Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları (<i>uzaklaşma grubu</i>)	49
2.10.1.6.Birinci Unsuru Vasıta Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları (<i>vasıta grubu</i>)	49
2.10.1.7.Birinci Unsuru Eşitlik Eki Taşıyan Kısaltma Grupları (<i>eşitlik grubu</i>)	49
2.10.1.8.Birinci Unsuru Uzaklaşma Hâli İkinci Unsuru Yönelme Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları.....	50
2.10.1.9.İkinci Unsuru Yönelme Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları	50
2.10.1.10.İkinci Unsuru Bulunma Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları	50
2.11.Ünlem Grubu.....	50
2.12.İsim- Fiil Grubu.....	51
2.12.1.İsim-Fiil Grubu Türleri.....	51
2.12.1.1.–ma / -me İsim-Fiil Grubu	51
2.12.1.2. –mek / -mak İsim-Fiil Grubu	52
2.12.1.3. –ış / -uş İsim Fiil Grubu	52
2.12.2. İsim-Fiil Grubunun Cümledeki Görevleri	52
2.12.2.1. Özne Görevinde Bulunması	52
2.12.2.2. Yüklem Görevinde Bulunması	53
2.12.2.3.Nesne Görevinde Bulunması	53
2.12.2.4. Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunması	53

2.13.Sıfat- Fiil Grubu	53
2.13.1.Sıfat-Fiil Grubunun Cümledeki Görevleri.....	54
2.13.1.1.Özne Görevinde Bulunması.....	54
2.13.1.2.Yüklem Görevinde Bulunması	54
2.13.1.3.Nesne Görevinde Bulunması	55
2.13.1.4.Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunması	55
2.13.2.1.Sıfat-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Görevinde Bulunması.....	55
2.14. Zarf- Fiil Grubu.....	56
2.14.1.Zarf-Fiil Grupları.....	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	59
3.CÜMLE.....	59
3.1.Cümlelerin Sınıflandırılması	60
3.2.Cümle Çeşitleri.....	64
3.2.1.Cümlelerin Bağlanma Şekilleri.....	64
3.2.1.1.Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler.....	64
3.2.1.1.1.“ki” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler	64
3.2.1.1.2.“ve” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler.....	65
3.2.1.1.3.Diğer Bağlama Edatları ile Bağlanan Cümleler.....	66
3.2.1.2.Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler	66
3.2.1.2.1.Ortak Yüklemli Cümleler	67
3.2.1.2.2.Ortak Özneli Cümleler.....	67
3.2.1.2.3.Ortak Nesneli Cümleler	67
3.2.1.2.4.Ortak Yer Tamlayıcı Cümleler	67
3.2.1.2.5.Ortak Zarflı Cümleler	68
3.2.1.3.Ortak Kip / Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler	68
3.2.1.4.Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler	68
3.2.2.Yüklem Türüne Göre Cümleler.....	69
3.2.2.1.Fiil Cümleleri.....	70
3.2.2.2.İsim Cümleleri	70
3.2.3.Yüklem Yeri Göre Cümleler	71
3.2.3.1.Kurallı (Düz) Cümleler.....	71
3.2.3.2.Devrik Cümleler	72
3.2.4.Cümlelerin Anlam Özellikleri	73
3.2.4.1.Olumlu Cümleler	73
3.2.4.2.Olumsuz Cümleler	74

3.2.4.2.1. ‘mA-‘ Eki ile Oluşan Olumsuz Cümleler.....	74
3.2.4.2.2. ‘değil’ Edatı ile Oluşan Olumsuz Cümleler	75
3.2.4.2.3. ‘ne...ne...’ Bağlacı ile Oluşan Olumsuz Cümleler.....	75
3.2.4.2.4. ‘yok’ Sözcüğü ile Oluşan Olumsuz Cümleler.....	75
3.2.4.2.5. Soru Edatı veya Soru Kelimesinin Cümlelerin Bağlamında Olumsuz Anlam Oluşturduğu Cümleler.....	76
3.2.4.3. Soru Cümleleri.....	77
3.2.4.3.1. Soru Eki -mİ ile Oluşan Soru Cümlesi	77
3.2.4.3.2. Soru Kelimeleriyle Kurulan Soru Cümlesi	78
3.2.4.3.3. Vurgu ile Kurulan Soru Cümleleri.....	79
3.3. Cümlelerin Ögeleri	79
3.3.1. Yüklem	80
3.3.1.1. Fiil Cümlelerinde Yüklem	80
3.3.1.1.1. Basit Kipli Fiillerin Yüklem Olması.....	80
3.3.1.1.2. Birleşik Kipli Fiillerin Yüklem Olması	81
3.3.1.1.3. İsim+ Yardımcı Fiil Oluşumundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması	81
3.3.1.1.4. Fiil+ Yardımcı Fiil Oluşumundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması.....	81
3.3.1.1.5. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiillerin Yüklem Olması	82
3.3.1.2. İsim Cümlesinde Yüklem	82
3.3.1.2.1. Yükleme Tek Sözcük Olan İsim Cümlesi	82
3.3.1.2.2. Yükleme Kelime Grubu Olan İsim Cümlesi	82
3.3.1.2.2.1. Sıfat Tamlamasının Yüklem Olması.....	82
3.3.1.2.2.2. Bağlama Grubunun Yüklem Olması.....	84
3.3.1.2.2.3. İsim Tamlamasının Yüklem Olması	84
3.3.1.2.2.4. Sayı Grubunun Yüklem Olması.....	85
3.3.1.2.2.5. Edat Grubunun Yüklem Olması.....	85
3.3.1.2.2.6. İsim- Fiil Grubunun Yüklem Olması.....	85
3.3.1.2.2.7. Sıfat- Fiil Grubunun Yüklem Olması	85
3.3.2. Özne.....	85
3.3.2.1. Öznesi Tek Kelime Olan Cümleler.....	86
3.3.2.2. Kelime Gruplarından Oluşan Özneler	86
3.3.2.2.1. Bağlama Grubunun Özne Olması	87
3.3.2.2.2. Sıfat Tamlamasının Özne Olması	87
3.3.2.2.3. İsim Tamlamasının Özne Olması.....	87
3.3.2.2.4. Sıfat- Fiil Grubunun Özne Olması.....	88
3.3.3. Nesne	88

3.3.3.1.Nesne Türleri	88
3.3.3.1.1.Belirtisiz Nesne.....	89
Cümlelerin yüklem ögesine <i>ne</i> sorusu sorularak tespit edilen nesne çeşididir.	89
3.3.3.1.2.Belirtili Nesne	89
3.3.3.2.Kelime Gruplarından Oluşan Nesneler	90
3.3.3.2.1.Bağlama Grubunun Nesne Olması.....	90
3.3.3.2.2.Sıfat Tamlamasının Nesne Olması.....	90
3.3.3.2.2.1.Sıfat Tamlamasının Belirtisiz Nesne Olması	90
3.3.3.2.2.2.Sıfat Tamlamasının Belirtili Nesne Olması	91
3.3.3.2.3.İsim Tamlamasının Nesne Olarak Görev Yapması.....	91
3.3.3.2.4.İsim- Fiil Grubunun Nesne Olması.....	92
3.3.4.Yer Tamlayıcısı	92
3.3.4.1.Dolaylı Tümleci Tek Kelime Olan Cümleler.....	92
3.3.4.2.Kelime Gruplarından Oluşan Dolaylı Tümleçler.....	93
3.3.4.2.1.Bağlama Grubunun Dolaylı Tümleç Olarak Görev Yapması.....	93
3.3.4.2.2 Sıfat Tamlamasının Dolaylı Tümleç Olarak Görev yapması	94
3.3.4.2.3.İsim Tamlamasının Dolaylı Tümleç Olarak Görev Yapması	94
3.3.4.2.4.İsim-Fiil Grubunun Dolaylı Tümleç Olarak Görev Yapması	95
3.3.4.2.5.Sıfat-Fiil Grubunun Dolaylı Tümleç Olarak Görev Yapması.....	95
3.3.5.Zarf Tümleci	95
3.3.5.1. Ek Almadan Zarf Tümleci Olanlar	95
3.3.5.2.Ek Alarak Zarf Tümleci Olanlar	96
3.3.5.2.1. Vasıta Ekli Zarf Tümleçler	96
3.3.5.2.2. Zarf-Fiil Eki Alan Zarf Tümleçleri	96
3.3.5.3.Kelime Gruplarından Oluşan Zarf Tümleçleri.....	97
3.3.5.3.1.Tekrar Grubunun Zarf Tümleci Görevinde Bulunması	97
3.3.5.3.2. Bağlama Grubunun Zarf Tümleci Görevinde Bulunması.....	97
3.3.5.3.3.Sıfat Tamlamasının Zarf Tümleci Görevinde Bulunması.....	97
3.3.5.3.4.Edat Grubunun Zarf Tümleci Görevinde Bulunması.....	97
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	99
CÜMLE TAHLİLLERİNDEN ÖRNEKLER.....	99
SONUÇ	116
KAYNAKÇA.....	119

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

bsn	: belirtisiz nesne
bln	: belirtili nesne
cdö	: cümle dışı öge
e	: edat
i	: isim
if	: isim-fiil

iu	: isim unsuru
oö	: ortak özne
ö	: özne
ÖSS	: öğrenci seçme sınavı
ÖYS	: öğrenci yerleştirme sınavı
s	: sıfat
st	: sıfat tamlaması
sf	: sıfat- fiil
tn	: tamlanan
ty	: tamlayan
y	: yüklem
yay	: yayınları
yt	: yer tamlayıcısı
z	: zarf
zt	: zarf tümleci

GİRİŞ

Dil, yaşamla olan ilişkilerinde insanı, diğer canlılardan ayıran en önemli ölçütler arasında yerini alır.

Bireyler için hayatî önem taşıyan dil, toplumların kimliğinin oluşmasında da başrol oynamaktadır. Bir kitleyi, bir topluluğu ulusal varlık haline getiren unsurların başında dil gelmektedir. Tarihin seyri içerisinde topluma ait kültürel değişim, dille birlikte gerçekleşmektedir. Bu değişim, kendini dilin her alanında hissettirir. Bir millete ait dili incelemek o milletin zihniyetini, yaşam biçimini, geçirdiği evreleri, diğer uluslarla olan ilişkilerini gün yüzüne çıkarmaktır. Kısacası dil demek, milletin kendisi demektir.

Bir toplumun ayakta durması, geleceğe güvenle bakması, sahip olduğu değerlere (inanç, dil, kültür, vatan ve millet sevgisi vb.) sıkı sıkıya bağlanmasıyla mümkündür. Bu bağlılık, söz konusu değerleri yansıtan edebi eserleri okumakla sağlanır.

Bir toplumun gücü, kullandığı dilin değişim ve gelişim potansiyeline bağlıdır. Dildeki bu değişim ve gelişimi takip etmek, o toplumun değerleri arasında yer alan edebî eserleri okumaktan geçer.

Bir dilin morfolojik, sentaks, fonetik ve semantik yönünden değişimini fark etmek ve takip etmek; ancak o dilde verilen eserleri incelemekle mümkündür.

Dilin inceleme alanlarından biri de söz dizimi çalışmalarıdır. Söz dizimi dilin yapısal yönündeki değişim ve gelişimini yansıtmaları bakımından ayrı bir önem arz etmektedir.

İlk insanların konuşma yetisiyle birlikte tek heceden başlayan sözcüklerin günümüzde sözcük gruplarını, sözcük gruplarının cümleleri, cümlelerin metinleri oluşturduğu göz önüne alındığında; bir dilin doğmasının, büyümesinin ve gelişmesinin kayıt altına

alınmasında; söz dizim çalışmalarının bir dilin tarihî seyrini ortaya koyması bakımından ne kadar önemli olduğunu fark ederiz.

Türkçenin söz dizimi yazarın, şairin düşünsel ve düş gücünün yansımalarında kendini gösterir.

Biz de Türk edebiyatının mihenk taşlarından olan yazar Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Türk Milletinin Kurtuluş Savaşı'nda *var olma* mücadelesine örnek teşkil eden *Yaban* romanının söz dizimi incelemesini yaparak dönemin dilinin söz dizimi özelliklerini yansıtmaya çalıştık.

Bu çalışmayla Türkçemizin anlatım gücünü ve söz dizim özelliklerini Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* romanından örnekler vererek anlatmaya çalıştık.

Çalışmada, İletişim Yayınları tarafından 1987 yılında yirmi birinci basımı yapılan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Bütün Eserleri; Yaban* adlı eser, inceleme konusu olarak alınmıştır.

Romanın söz dizimi çalışmasında, örneklerin kullanım sıklığı dikkate alınarak bazen *sondaj* bazen de *tarama* yöntemi kullanılmıştır. Ele alınan eserin kelime grupları ve cümleleri incelenerek çalışma sonuçlandırılmıştır.

Bu çalışmada Leyla Karahan'ın sınıflandırma metodu esas alınmıştır. Çalışma boyunca Muharrem Ergin, Tahsin Banguoğlu, Mehmet Özmen ve Güner Karaağaç'ın dilbilgisi ve söz dizim kitaplarından yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ESER VE YAZAR HAKKINDA

1.1.Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hayatı

Yakup Kadri 27 Mart 1889'da Kahire'de doğdu. Babasının adı Kadri Bey, annesinin adı İkbâl Hanım'dır. Mısır'da İbrahim Paşa'nın konağında yaşayan aile, İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra Yakup Kadri henüz altı yaşındayken Manisa'ya yerleşti. İlköğrenimine Manisa'da başlayan Yakup Kadri, iki yıl sonra 1903'te İzmir idadisine girdi. Ömer Seyfettin ve Şahabettin Süleyman'la bu okulda tanıştı.

Babasının vefatından sonra öğrenimine ara veren Yakup Kadri, 1905'te annesiyle Mısır'a yerleşti. Ortaöğrenimini burada Frères'ler Fransız okulunda tamamladı. II. Meşrutiyetin ilanından önce İstanbul'a geldi. 1908'de İstanbul Hukuk Mektebi'ne başladıysa da öğrenimini tamamlayamadan bu okuldan ayrıldı.

Şahabettin Süleyman vasıtasıyla Fecr-i Atî topluluğuna katılan Yakup Kadri *Muhit*, *Şiir*, *Tefekkür*, *Servet-i Fünun*, *Rubab*, *Türk Yurdu*, *Yeni Mecmua* *Peyam-ı Edeb*, *İkdâm* gibi dergi ve gazetelerde yazılarını yayımladı.

1906'da tüberküloz hastalığına yakalanınca, tedavi için gittiği İsviçre'de üç yıl kaldı.

Mütareke yıllarında *İkdam* gazetesinde yazdığı yazılarda, Kurtuluş Savaşı'nı desteklediği için 1921'de Ankara'ya çağrıldı. "Tetkik-i Mezalim" komisyonundaki görevi nedeniyle Kütahya, Simav, Gediz, Sakarya ve Eskişehir yörelerini dolaştı.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte 1923'te Mardin'den milletvekili seçildi ve aynı yıl Burhan Eşef Belge'nin kız kardeşi Leman Hanım ile evlendi. 1931'de Manisa milletvekili oldu. Daha sonra *Yaban* romanını da yayımlayacağı *Kadro* dergisini 1932'de Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir, Burhan Eşef Belge ve İsmail Hüsrev Tökin ile birlikte kurdu. Bu dergi iki yıl sonra kapatıldı.

1932’de Tiran, 1935’te Prag, 1939’da La Hay, 1942’ de Bern, 1949’da Tahran ve 1951’de tekrar Bern elçiliklerine getirildi. 1953’te emekliye ayrıldı.

27 Mayıs 1960’ta Kurucu Meclis üyeliğine seçildi. 1962’de Atatürk ilkelerine ters düşüldüğü iddiasıyla CHP’den istifa etti. 1965’ten sonra siyasetten çekildi.

Son görevi *Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu Başkanlığı* olan Yakup Kadri, 13 Aralık 1974’te Ankara’da vefat etti. İstanbul’daki Yahya Efendi Mezarlığına defnedildi.

1.2. Edebi Kişiliği

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, edebiyatımızın hemen her türünde eser vermiş bir sanatçımızdır: O bir yazar, bir şair, bir diplomat, bir gazetecidir.

Eserlerindeki dil, dönemin zihniyetini net bir şekilde yansıtmaktadır. Dönemin aydınlarında batı dillerine olan ilgi, Yakup Kadri’de lise yıllarında öğrendiği Fransızca’da kendisini gösterir. Öğrendiği bu Fransızca, onun dünya görüşüne ve mizacına yansiyacaktır. Fransız kültürü ve Fransızcaya olan hâkimiyeti, kendini dönemin şartlarından üstün görmesini sağlayacaktır.

Yazarın ilk eserlerinde kullandığı dil, Fecr-i Atî topluluğunun sanat anlayışı ve bireyci yaklaşımı nedeniyle ağırdır. Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminde ise hedef kitlesi toplum olduğu için eserlerinde belli bir görevi amaçladığından dili sadeleşme yoluna gitmiştir.

1.2.1. Hikâyeleri

Yakup Kadri’ nin yaşadığı dönemler dikkate alındığında, kaleme aldığı hikâyelerde Türk e hikâyeciliğinin geçirdiği evrelerin bir yansımasını görüyoruz. Hem dil hem de konu bakımından ilk hikâyelerinde, Servet-i Fünun’un, sonraki hikâyelerinde ise Millî Edebiyatın özelliklerine rastlamaktayız.

Onun kendisini üstün görme özelliği ile ilgili olarak Halide Edip, Yakup Kadri için yazdığı *Edebiyatımızın Son Sımaları* adlı 1919 tarihli yazısında: ‘İsviçre’ye kapanmadan evvelki Yakup Kadri, ayakları toprak üstünde fakat başı göklerde bir insandır.’ diyerek bir gerçeğe işaret etmiştir.¹ (Akman, 2013: 37).

¹Yakup Kadri Karaosmanoğlu Üzerine Bazı Düşünceler ve Unutulan Bir Makalesi: Kastamonu. (Dergipark.gov.tr cilt 3 sayı 2: 37)

Niyazi Akı, Fransız yazar Maupassant ile Yakup Kadri arasında mizaç bakımından pek çok benzerliğin olduğunu belirtir: ‘‘ İkisi de hayata kötümser bakar, bedbindir. İkisi de çocukluklarında anne-babalarının kavgalarına şahitlik etmişlerdir. Y. Kadri’nin Maupassant’dan zevk alışı, onu kendine hikâye ustası seçişi her iki yazarın bedbin taraflarındaki benzerlikle alakalıdır.² (Akman, 2013: 38).

1.2.2. Romanları

Batı tesiri altındaki Türk edebiyatı sanatçılarının eserleri genelde iki dönem altında incelenir. Bu dönemler, sanatçının isteğiyle gerçekleştiği gibi dönem koşullarının etkisiyle de kendisini gösterebilmektedir. Yakup Kadri de edebiyatımızda romancı kimliğinin yanında sanatkârane üslupla mensur şiir tarzının Meşrutiyet dönemindeki en önemli temsilcilerinden biri olma özelliğini de taşımaktadır. Eyüp Akman, Yakup Kadri’nin romanları için şunları aktarır: “Yakup Kadri romanlarında da kötümserdir. O, İstanbullu, aristokrat birisidir. Fakat onun Cumhuriyet sonrası yazdığı eserlerine biraz farklı yaklaşmak gerekmektedir. 1923’ten sonraki eserlerine Yakup Kadri’nin aristokratlığının yanında inkılapçılığı da damgasını vurmuştur.”³(Akman, 2013: 49).

Hüküm Gecesi’nde (1927) Yakup Kadri, halkı beyinsiz ve serseri olarak tasvir eder. Roman kahramanları arasında konuşan kişilerin çoğu kez Yakup Kadri’nin kendisi olduğu aşikârdır. Bu konuda Himmet Uç: ‘Hikâyelerinde yorumcu olmayan ve gözlemlerini nakletmekle yetinen yazar, romanlarında fırsat düştükçe Yakup Kadri olarak konuşur, olaylara ve kişilere katılır.’ demektedir.⁴ (Akman, 2013: 49).

1.2.3. Tenkitçiliği

Yakup Kadri, edebiyatımızda tenkit yönü güçlü olan yazarlarımızdandır. Yakup Kadri’nin eleştirel yönü, anılarında bahsettiği çocukluk yıllarına kadar iner. Çocukluk anılarında anne ve babasını karşılaştırırken annesine duyduğu sıcaklık ve yakınlığı babasına duymaz. Manisa’daki günlerini anlatırken takındığı acımasızlık duyguları, Mısır’daki saray hayatıyla adeta bir hayranlığa dönüşür.

Söz dizimini yapacağımız *Yaban* romanında köylülerin Milli Mücadele karşısında ketum olmaları, heyecan duymamaları olaylar zincirinde sürekli kendini canlı tutmaktadır. Tenkitçiliği konusunda Eyüp Akman şöyle der:

²Yakup Kadri Karaosmanoğlu Üzerine Bazı Düşünceler ve Unutulan Bir Makalesi: Kastamonu. (Dergipark.gov.tr cilt 3 sayı 2: 38)

³Yakup Kadri Karaosmanoğlu Üzerine Bazı Düşünceler ve Unutulan Bir Makalesi: Kastamonu. (Dergipark.gov.tr cilt 3 sayı 2: 38)

Yakup Kadri'nin tenkitçi yönü de vardır. Daha yirmi yaşındayken 1909'da arkadaşı Şahabettin Süleyman'ın kaleme aldığı 'Çıkamaz Sokak' adlı eseri, M. Rauf'a karşı müdafaa etmiş ve bununla ilgili yazılar yazmıştır.

Yakup Kadri'nin Nazım Hikmet ve Peyami Safa ile de kavgası olmuştur. Eski-yeni tartışması olarak da bilinen bu kavga 1929'da gerçekleşmiştir. 14 Mayıs 1929 ve 20 Mayıs 1929 tarihli Milliyet gazetesinde yayınlanan yazılarında Yakup Kadri, genç kuşağı eleştirmiş ve onları edebiyatı bilmemekle itham etmiş hatta daha da ileri giderek onları 'ekmek yerine saman karışık hamurla beslendiler ve irfan yerine Babıali gündelik matbuatının ısmarlama harp edebiyatından başka bir şey okumadılar.' diyerek küçük düşürmeye çalışmıştır. Peyami Safa ise şöyle cevap verir: Büyük harpte yüz binlerce genç saman ekmeği yiyerek sararıp solarken, onlar, Alp dağlarının ceyyit havası ile on dört kilo almışlarsa, gençliğin bu feragatı karşısında utançlarından ölünceye kadar iki büküm durmalı idiler.⁵ (Akman, 2013: 53-54).

1.3.Diplomathğı

Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları, siyasi hareketliliğinin yoğun yaşanmasına sahne olmuştur. Bu siyasi gelişmeler, Türk edebiyat dünyasını da büyük ölçüde etkilemiştir. Eyüp Akman, bu konuda şunları aktarır:

Yakup Kadri, 1934 yılında Atatürk'ün isteğiyle diplomat olarak Arnavutluk Tiran'a gönderilir. Bu Yakup Kadri'ye verilen büyük bir cezadır. Çünkü 1921 yılından itibaren hep Atatürk'ün yanında hatta sofrasında bulunan, 1923-1934 yılları arasında milletvekilliği yapan Karaosmanzade Yakup Kadri için bu durum gözden düşmedir, sürgündür. Bunu, diplomatik yıllarını anlattığı *Zoraki Diplomat* adlı eserinde şu sözleriyle anlatır: Bu benim için tam manasıyla sürgündü.⁶ (Akman, 2013: 53).

1.4.Eserleri

1.4.1.Makaleleri

- Kastamonu
- Anadolu'nun İç Yüzü
- İstanbul ve Anadolu
- Anadolu İhtisaslar
- Ilgaz Eteğinde
- Ankara
- Halka Doğru

⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu Üzerine Bazı Düşünceler ve Unutulan Bir Makalesi: Kastamonu. (Dergipark.gov.tr cilt 3 sayı 2: 49)

⁵Yakup Kadri Karaosmanoğlu Üzerine Bazı Düşünceler ve Unutulan Bir Makalesi: Kastamonu. (Dergipark.gov.tr cilt 3 sayı 2: 38)

- İzmir’den Bursa’ya
- Kadınlık ve Kadınlar
- Seçme Yazılar
- Ergenekon
- Alp Dağları’ndan Miss Chalfrin’in Albümünden

1.4.2.Hikâyeleri

- Baskın
- Şapka
- Nebbaş
- Bir Kadın Meselesi
- Bir Serencam
- Bir Tercüme-i Hâl
- Milli Savaş Hikâyeleri
- Ses Duyan Kız
- Rahmet
- Ceviz
- Issız Köy ve Dilsiz Kız
- Köyünü Kaybeden Kadın
- Bir Şehit Mezarı

1.4.3.Romanları

- Kiralık Konak
- Sodom ve Gomore
- Nur Baba
- Ankara
- Bir Sürgün
- Hüküm Gecesi
- Yaban
- Panorama
- Hep O Şarkı

⁶Yakup Kadri Karaosmanoğlu Üzerine Bazı Düşünceler ve Unutulan Bir Makalesi: Kastamonu.

1.4.4.Şiirleri

- Okun Ucundan
- Erenlerin Bağından

1.4.5.Oyunları

- Sağanak
- Mağara
- Nirvana
- Veda

1.4.6.Anıları

- Vatan Yolunda
- Politikada 45 Yıl
- Gençlik ve Edebiyat Hatıraları
- Zoraki Diplomat
- Anamın Kitabı

1.4.7.Monografileri

- Atatürk
- Ahmet Haşim

1.5.Yaban

Yaban romanı, 1932’de *Kadro* dergisinde yayımladığı günden itibaren gerek konusu, gerek karakterleri, gerek bakış açısı itibariyle tartışma konusu olmuştur. Başta yazarın köylüye bakış açısı olmak üzere okuyucuya vermek istediği mesaj, eleştirmenlerce hep sorgulanarak gelmiştir günümüze.

Yaban, Birinci Dünya Harbinde sağ kolunu kaybettiği için hemen bütün cemiyete, hatta bütün hayata küsmüş, isteksiz ve hedefsiz bir insan gözüyle görülen Türk köylüsünün romanıdır. Yaban esas itibariyle ciddi bir yaramıza dokunan ve dokunduğu için hayırlı bir iş gören romanlarımızdandır. Fakat bu yaraya dokunuş, o kadar sert, öylesine hoyratça olmuştur ki, okuyan, ister istemez, muharririn Türk köylüsüne karşı bir hayli zalim davrandığını düşünmek zorunda kalır.(Banarlı, 1979:1203).

1.5.1.Romanın Özeti

I. Dünya Savaşı'nda kolunu kaybeden Ahmet Celal, İngilizlerin İstanbul' a girdiğini öğrenmesiyle adeta hayata küsmüş olarak hem ordudan hem de İstanbul'dan ayrılmayı düşünür. Emir eri olan Mehmet Ali'nin köyüne daveti üzerine, Eskişehir'in Sivrihisar ilçesinde bulunan Porsuk Çayı dolaylarında bir köye yerleşir.

Ahmet Celal için yaşam ve onur mücadelesi, bu köye yerleştikten sonra başlar. Memleketin işgal altında olduğu bu ortamda, Mustafa Kemal' in *Vatanı Kurtarma* mücadelesine olan inancı, köylünün Millî Mücadele karşısındaki vurdumduymazlığı, Salih Ağa'nın ve Şeyh Yusuf'un köylüyü maddi ve manevî sömürmesi bile Ahmet Celal'i yıldırınmamış aksine daha azimli kılmıştır. Bir yandan Salih Ağa'yla bir yandan Şeyh Yusuf'la bir yandan da köye yaklaşmakta olan Yunan askerleriyle mücadelesini sürdürmektedir. Köylüyü Millî Mücadeleye inandırmak, onlara vatanın hür yaşamının kendisi olduğu bilincini kazandırmak Ahmet Celal'in köydeki birinci görevi olmuştur.

Ahmet Celal, Mehmet Ali'nin kardeşi İsmail'in karısı Emine'yi sever. Köyden Emine'yle kaçarken Yunan askerlerinin kurşunlarına hedef olan Emine ağır yaralanır. Emine'nin daha fazla yürüyemeyeceğini anlayan Ahmet Celal, yazdığı günlüğünü Emine'nin başucuna bırakarak uzaklaşır.

1.5.2.Romanın Ana Düşüncesi

Yazar bu eserinde köylünün Millî Mücadele karşısındaki duyarsızlığı ile bu duyarsızlığa sebep olan aydınları, köylü- aydın çatışması içinde işlemiştir. Köy yaşantısına duyduğu yabancılık, köylünün saf duygularını kullanan 'Ağa- Sahte Hoca' ikilisine karşı mücadelesi romanın diğer argümanlarını oluşturmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.KELİME GRUPLARI

İnsanların yaşam kaynaklarından biri olan dil, kullanıldığı andan itibaren sürekli doğal bir devinim içerisinde. Bu hareketlilik, kendini dilin söz diziminde de gösterir.

Söz dizimi, dil bilgiselleşme sürecinde ortaya çıkan gramatikal bir olayın sonucudur. Humboldt, gramerin dört aşamadan meydana geldiğini öne sürmüştür. Pragmatik olarak adlandırdığı birinci aşamada gramer, aralarındaki ilişkiyi dinleyicinin çıkarsama yoluyla anlamak zorunda olduğu somut nesneler ve bunların birbirleriyle olan ilişkisi şeklinde ortaya çıkar. Söz dizimsel olan ikinci aşamada bazı sözcükler, belirli anlamların oluşması amacıyla bir söz dizim sırasına tabii olmaya başlar ve kısmen kendi anlamlarını kaybeder. (Bacanlı, 2014: 32).

Kelime grupları, en az iki sözcüğün dil bilimin biçim boyutundaki alt dallarında *birleştirme* sonucu bir araya gelmesinden oluşur. *Birleştirme* (İng. = *Compounding*) bir kavramın ifadesi için o kavramın ilişkili bulunduğu en az iki adın bir araya gelmesi sonucu ad yapılmasıdır. Bu durum Türkçede iki adın ya da bir ad ve bir eylemin birleştirilmesi sonucunda yapılır.(Bayraktar, 2014: 129).

Türkçenin ilk yazılı metinleri olarak kabul edilen *Orhun Yazıtları*ndan günümüze kadar bütün dönemlerde dönemin zihniyetine, kültürel değişimine bağlı olarak kelime gruplarında da farklılaşma söz konusudur. Günümüzde yardımcı eylemle kurulan bileşik bir fiilin İslamiyet'ten önceki yazılı metinlerde tek bir sözcükle kullanıldığı görülmektedir. *Orhun Yazıtları*nda kullanılan yazım kurallarına göre bazı yardımcı eylemlerin bitişik yazıldığı dilbilimciler tarafından tespit edilmiştir. Örneğin:

Ç İşareti= Bu işaret kelime başındaki iç ses grubunu göstermek için seyrek olarak:

ⁱ ÇG²R²T²M= içg(e)rt(i)m 'bağımlı kıldım' (BK D 25), ⁱ ÇK²D²I= iç(i)kdi 'bağımlı oldu' (BKD 37), ⁱ Çk²MŞ= iç(i)km(i)ş 'bağımlı olmuş' (BKD 9) şeklindedir. (Tekin, T. 1988: XXI).

Günümüzde ekleşme temayülünde olan *ile* edatıyla oluşturulan edat grupları, 11. yüzyılda – *n* vasıta hali eki ile karşılanmaktaydı:

Kıkırp atıĝ kemşelim
Kalkan süngün çumşalım (süngün: süngü ile)
Kaynap yana yumşalım
Kadgı yağı yuwılsun
“Bağırarak atı sürelim
Kalkanla süngü ile vuruşalım
Kaynayarak yumuşalım
Katı düşman yumşasun (Atalay. 1985: 441)⁷.

Divânü Lügati't-Türk eserindeki dürtlükte görüldüğü gibi “ile” edatı orijinal metinde bulunmuyor. Çünkü Karahanlı Türkçesi’nde “ile” edatı yok ama “-n” vasıta eki vardır.

Kelime gruplarındaki değişime Eski Türkçede de rastlıyoruz. Sayı gruplarının buna açık bir şekilde örnek olduğunu A. Von Gabain’in “Eski Türkçenin Grameri” adlı kitabında görmekteyiz.

otuz artuķı bir yaşıma (IIE 28) otuz bir yaşında⁸(Gabain, A.V:75).

Tanzimat Döneminde başlayan Batılılaşma çabaları, başta dil alanında olmak üzere sanat, hukuk, eğitim ve ordu alanlarında tarihimize damgasını vurmuştur. Yabancı dillerden yapılan çevirilerle yeni türlerin edebiyatımıza girmesiyle birlikte batı kökenli sözcüklerin dilimize hızlı ve yoğun bir şekilde yerleşmesiyle söz diziminde birtakım değişiklikler meydana gelmiştir.

Bu değişimi Mustafa Sarı, *Türkçenin Batı Dilleriyle İlişkisi* adlı kitabında şu şekilde açıklamıştır:

Batı dillerinin Türkçe kelime gruplarına etkisi iki şekilde meydana gelmektedir. Birincisi, sayıları az olmakla birlikte batı kaynaklı bir kelime grubunun olduğu gibi Türkçeye aktarılmasıdır. Son günlerde özellikle reklamlarda yaygın olarak karşımıza çıkan *cep to cep* biçimindeki kelime grubu Leyla Karahan’ın *Kısaltma Grubu* adını verdiği kelime grubunun” (Sarı.M.2014:213). İngilizcedeki şeklidir. Aslında Türkçede *cepten cebe* biçiminde hem yapı hem ses değeri bakımından çok güzel bir kelime grubu dururken *cep to cepin* kullanılmasının özentisi ya da vurdumduymazlıktan başka hiçbir sebebi yoktur. (Karahan, 2015:80).

Batı dillerinin Türkçe kelime gruplarını etkilemesinin ikinci örneği Türkçeye ait yapılarda meydana gelen değişme ve bozulmalardır.

Bununla ilgili birkaç örnek aşağıda verilmiştir. Bu durum daha çok özel işletme adlarında kullanılır.

⁷Divanü Lûgat-it- Türk Tercümesi. Atalay Besim. TDK Yayınları:521.Ankara.1985

⁸Gabain, A, V. Eski Türkçenin Grameri, Çev: Mehmet AKALIN, TDK Yay.1988.

Örneğin:

“Şirin’s Cafe (Şirin’in Kahvesi)

Otel Dedeman (Dedeman Oteli)

Müzik grubu adlarında :

Grup Gündoğarken (Gündoğarken Grubu)” (Sarı, 2014: 214-215).

Günümüzde kelime grupları, dilbilimcilerce farklı tanımlanmış ve bir şekilde tasnif edilmişse de yapı bakımından belirli kuralları olan dil alanlarının içerisinde yerini almıştır.

Öte yandan tek kelimenin karşıladığı nesnelerden ve hareketlerden daha büyük, daha geniş nesneler ve hareketler vardır ki onları tek kelimeler karşılayamazlar. Onların tek kelime olarak karşılıkları, adları yoktur; ancak tek kelimedenden daha geniş dil birlikleri ile ifade edilebilir, adlandırılabilirler. İşte tek kelime ile karşılanamayan nesneleri ve hareketleri karşılamak için kelimelerden daha geniş dil birlikleri olan kelime gruplarına başvurulur. Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir.(Ergin.1988: 353).

Kelime grubu, bir varlığın bir kavramı bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitелеmek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir.” (Karahan, 2015: 39).

"Birden çok sözden oluşan yapılardır... Söz öbeği, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde yan yana gelen sözler topluluğudur.(Karaağaç, 2011:166-167).

Dil, zamanla bir yandan kendi mecrasından değişime uğrarken bir yandan da diğer dillerden etkilenecek anlam, ses, yapı, söz dizimi yönünden son şeklini almamak kaydıyla yaşam serüvenine devam edecektir.

2.1.İsim Tamlaması

Bir adın en az başka bir adla bir araya gelip bir nesneyi, bir olguyu veya bir

kavramı karşılayan söz öbeğidir:

Örnek: Çatının tuğlası, el yazması, öğrenci başarısının sonuçları gibi.

İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği başka bir isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Bu kelime grubunda iki isim unsuru *aitlik*, *içinde bulunma*, *sınırlandırma*, *belirtme* vb. anlam ilgileri çerçevesinde birbirine bağlanır(Karahan, 2015: 42).

İsim tamlaması, *Yaban*’da en çok bulunan gruplar arasında yer almaktadır. Tamlamaların arasına başka sözcükler girdiği gibi; tek bir sözcükle de kullanıldığı görülmektedir. Yani tamlayanı düşmüş bir tamlama şeklinde kullanılır:

Yüreğim (s.63)

... toprağın üstüne fırlamış bir söğüt kökü (s.62)

İsim tamlaması, cümlenin unsurları olarak özne, yüklem, nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci görevlerini üstlenebilmektedir.

2.1.1.Oluşum Bakımından İsim Tamlamaları

2.1.1.1.Bölümleri Tek Sözcükten Meydana Gelen İsim Tamlaması

İsim tamlamalarında her iki unsurun (tamlayan ve tamlanan) tek sözcükten oluştuğu bir durumdur.

Ben görmedim, fakat Mehmet Ali'nin söylediğine göre *muhtarın karısını*, adı bilinmeyen bir illet sekiz yıldan beri öyle bir evirip kıvrımış, o kadar karmakarışık bir hâle sokmuş ki, bacaklarını kollarından, kollarını bacaklarından ayırmanın imkânı yokmuş. (s.37)

Bunun dibinde ne var? (s.38)

Gerçi *köyün içinde* su yok gibi. (s.44)

Dinlemezse, kamçısını sallayarak *Mabeyin kapısına* dayanıyor. (s.45)

“*Bunların tecavüzünden ne karılarımızın ırzı, ne çocuklarımızın canı, ne din, ne iman, hiçbir şeyimiz kurtulamadı. Hepsine el uzatıyorlar.*” (s.46)

Zaten *köy içinde*, bostancılıktan anlayan tek adam yoktur. (s.47)

Hepsi *benim içime* girdiler. (s.90)

İlk aylar, günlerin adını unutuyordum. (s.50)

Uzun bir *kağrı kafilesi*... (s.99)

Fakat benim sürüme ne oldu? (s.135)

2.1.1.2.Belirtili İsim Tamlaması

İsim tamlamasını oluşturan tamlayan bölümünün ilgi hâl eki, tamlanan bölümünün ise iyelik eki aldığı isim tamlamasıdır.

muhtarın karısı (s.37)

bunun dibi (s.38)

ikisinin ruhu (s.68)

evinin kapısı (s.84)

memleketin havası (s.121)

köyün suyu (s.162)

hepsinin gözü (s.176)

askerlerin hepsi (s.202)

hareketin anlamı (s.203)

benim yanıım (s.226)

senin kardeşin (s.226)

İsmail'in karısı (s.230)

2.1.1.3.Belirtisiz İsim Tamlaması

İsim tamlamasının tamlayan bölümünde ilgi hâlinin bulunmadığı, tamlanan bölümünde ise iyelik ekinin bulunduğu isim tamlaması çeşididir.

gönül bulantısı (s.36)

daha doğrusu (s.41)

kendi vatani (s.55)

İstanbul çocuğu (s.56)

Anadolu köylüsü (s.56)

adam ağırlığı (s.58)

top sesleri (s.61)

Porsuk çayı (s.62)

insan dişisi (s.70)

cehennem çemberi (s.87)

Sevr Muahedesi (s.88)

insan sesi (s.99)

Oğuz kolları (s.99)

kendi hassasiyetim (s.116)

can sıkıntısı (s.142)

Sarıköy istasyonu (s.149)

koçlar sürüsü (s.156)

öğle üstü (s.161)

Türk aleml (s.169)

düşman gözü (s.190)

düşman kıtası (s.191)

düşman askerleri (s.208)

Türk Köylüsü (s.230)

2.1.1.4.Bölümlerinden Biri veya İki Sözcük Grubu Şeklinde Olan İsim Tamlaması

Tamlamayı oluşturan unsurlardan biri veya ikisinin sözcük grubu olduğu isim tamlaması biçimidir.

Mehmet Ali'nin evini (s.35)

medenî insanların hepsi (s.36)

Türk köylüsünün ruhu (s.38)

ameliyat masasının başına (s.42)

kahvenin çardağı altında (s.45)

Mehmet Alilerin bir boz eşeğı (s.50)

insanların yarı çıplak yaşadıkları bu köstebek yuvalarında (s.59)

Anadolu ordusunun genel bir taarruza geçeceği söylentiler (s.121)

Memiş'in beni tanması (s.132)

Anadolu halkının bir ruhu (s.136)

Türk gencinin kafası (s.136)

bu küçük halk kümesinin dili (s.180)

2.1.2.İsim Tamlamalarının Cümledeki Görevi Bakımından Türleri

İsim tamlamaları, cümle unsurları olarak da farklı görevlerde bulunurlar. Bu görevler özne, yüklem nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci şeklindedir.

2.1.2.1.İsim Tamlamalarının Özne Görevinde Bulunması

İsim tamlamaları, cümlede özne görevinde bulunurken öznenin işlevi olarak yüklem bildirdiği işi eylemi, durumu ve kavramı *kim, ne* sorularına cevap veren kelime grubu çeşididir.

2.1.2.2.Özne Görevinde Bulunan Belirtili İsim Tamlamaları

Belirtili isim tamlamalarının cümlede özne görevinde bulunduğu bir isim tamlaması çeşididir.

Mehmet Ali'nin anası enikonu topallıyor.(s.37)

Köyün iki meczubu, bir cüssesi vardır.(s.37)

Mehmet Alilerin bir boz eşeği var.(s.50)

Bekir Çavuş'un başka memleketlere dair, bu basit hikâyeleri muhayyilemi tatlı tatlı okşamaktan geri kalmaz.(s.52)

Köy kadınlarının, köy kızlarının hepsi gözümün önündedir. (s.53)

Nuh'un gemisi dolmakta...(s.107)

Bu *Anadolu "Ülis"inin karısı* ise, çoktan bir başka adama varmıştır.(s.164)

Özne görevinde bulunan isim tamlamalarının bir kısmında tamlayan ya da tamlanan unsurunun düştüğü görülmüştür.

2.1.2.3.Özne Görevinde Bulunan Belirtisiz İsim Tamlamaları

Belirtisiz isim tamlamalarının cümlede özne görevinde bulunduğu bir isim tamlaması çeşididir.

İşte, Garp Cephesi Kumandanlığının gönderdiği "*Tetkiki Mezalim Heyeti*" o viranelerde, taşlar altında kömürleşmiş insan kemiklerini araştırırken, bu kitabı teşkil eden yazıları, arasından yırtılmış ve kenarları yanmış bir defter halinde buldu.(s.33)

2.1.2.4.Özne Görevinde Bulunan Tamlayanı Düşmüş İsim Tamlamaları

İsim tamlamalarını oluşturan tamlayan ve tamlanan unsurlardan birinin kullanılmadığı isim tamlamasının özne görevinde bulunduğu durumdur. Bu unsurlardan hangisinin kullanılmadığını, tamlamayı oluşturan diğer unsurun aldığı ilgi hâl ekinden veya iyelik ekinden anlarız.

(Bizim) *Düşmanlarımız* terhis filan dinlemiyor.(s.61)

(Senin) *Hakkın* var.(s.176)

2.1.3.Yüklem Görevinde Bulunan İsim Tamlamaları

İsim tamlamaları, cümlede yargı bildiren yüklem görevinde bulunduğu kelime gruplarının bir çeşididir.

2.1.3.1.Yüklem Görevinde Bulunan Belirtili İsim Tamlamaları

Belirtili isim tamlamasının cümlede yüklem konumunda bulunduğu bir isim tamlaması çeşididir.

Bu *benim* biricik *hülyamdı*. (s.36)

Salih Ağa, *köyün* zengin *adamlarından* biridir.(s.46)

Ve siz, bir asma çardağının altında, *bu âlemin* rehavetli bir *seyircisisinizdir*. (s.48)

Bu bodur ve seyrek ekinler, bu boynu bükük başaklar, bu buğulu söğüt ağacı, bu donuk ve sessiz su, hülâsa, bütün bu yoksul tabiat parçası *neyin sembolüdür*.(s.88)

Süleyman isminde yarı meczup bir zavallının elindeyim. (s.126)

2.1.3.2.Yüklem Görevinde Bulunan Belirtisiz İsim Tamlamaları

Belirtisiz isim tamlamalarının cümlede yüklem konumunda bulunduğu isim tamlaması çeşididir.

Köylülük hayatımın bir türlü katlanamadığım ve hâlâ halledemediğim en zor tarafı *temizlik sorunudur*.(s.43)

2.1.3.3.Yüklem Görevinde Bulunan Tamlayanı Düşmüş İsim Tamlamaları

İsim tamlamasının tamlayan unsurunun cümlede yer almadığı durumdur.

İstanbul'da zilletim olan şey burada *(benim) şerefimdir*. (s.37)

2.1.4.Nesne Görevinde Bulunan İsim Tamlamaları

İsim tamlamalarının cümlede nesne görevinde bulunduğu durumdur. *Neyi, kimi, nereyi ve ne* sorularına cevap veren isim tamlamalarıdır.

2.1.4.1.Nesne Görevinde Bulunan Belirtili İsim Tamlamaları

Belirtili isim tamlamasının cümlede nesne görevinde olduğu isim tamlaması türüdür.

Ben görmedim, fakat Mehmet Ali'nin söylediğine göre *muhtarın karısını*, adı bilinmeyen bir illet sekiz yıldan beri öyle bir evirip kıvrımış, o kadar karmakarışık bir hale sokmuş ki, *bacaklarını kollarından, kollarını bacaklarından ayırmanın imkânı yokmuş.*(s.37)

Hiçbir kuşun geçtiğini görmedim.(s.49)

Onun bu tarafını görmemiştim.(s.75)

Köyde *askere gidenlerin adlarını* sayıyorum.(s.149)

Cebimden, *Yunan uçaklarının attığı kâğıtlardan bir tanesini* çıkardım ve genç subaya uzatarak: - Onlar buna inanıyorlar. Benim sözüme kulak asmazlar, dedim.(s.157)

2.1.4.2.Nesne Görevinde Bulunan Belirtisiz İsim Tamlamaları

Belirtisiz isim tamlamasının cümleden nesne olduğu durumdur.

Biraz kulak verseydik *top seslerini* duyacaktık.(s.47)

2.1.4.3.Nesne Görevinde Bulunan Tamlayanı Düşmüş İsim Tamlamaları

Tamlayanı düşmüş isim tamlamasının cümlede nesne görevinde bulunduğu durumdur.

Salih Ağa'ya *(benim) danışmamı* tavsiye etti.(s.47)

(Onun) Sırtını okşadım.(s.58)

2.1.5.Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunan İsim Tamlamaları

İsim tamlamalarının cümlede dolaylı tümleç görevinde bulunduğu biçimdir. Yüklemin yer tamlayıcısı konumunda olan dolaylı tümleçlerin isim tamlamasından meydana geldiği bir durumdur. İsim tamlamalarının dolaylı tümleç görevinde bulunduğu cümlelerin yüklemine *nereye, kime, neye nerede, nede, kimde, nereden, kimden* gibi sorularla tamamlar.

2.1.5.1.Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunan Belirtili İsim Tamlaması

Cümlelerin dolaylı tümleç unsurunun belirtili isim tamlamasından oluştuğu bir durumdur.

Benim önümden geçtiler.(s.36)

Bu sesler, ıssız *Anadolu ovalarının ortasında*, tek yaşantı belirtisidir.(s.40)

Porsuk Çayı'nın öbür tarafına geçemem.(s.63)

2.1.5.2.Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunan Belirtisiz İsim Tamlamaları

Cümlelerin dolaylı tümleç unsurunun belirtisiz isim tamlamasından oluştuğu durumdur.

Anadolu köylüsünde olumlu ve realist duygu hemen bütün diğer duygulara galebe çalmıştır.(s.76)

2.1.5.3.Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunan Tamlayanı Düşmüş İsim Tamlamaları

Tamlayanı düşmüş isim tamlamalarının cümlede dolaylı tümleç görevinde bulunduğu durumdur.

Baklaları, birer nasihat halinde (*kendi*) *ağzından* çıkarıyordu.(s.39)

Çocuğu (*kendi*) *elinden* alamadık.(s.57)

Mehmetçiğin sesi (*benim*) *kulağıma* geliyor.(s.58)

2.1.6.Zarf Tümleci Görevinde Bulunan İsim Tamlamaları

İsim tamlamalarının cümlede yüklemine *durum, yön, zaman, soru, miktar* yönünden etkileyerek veya sınırlayarak cümlede zarf tümleci görevinde bulunduğu durumdur.

2.1.6.1.Zarf Görevinde Bulunan Belirtili İsim Tamlamaları

Belirtili isim tamlamalarının cümlede zarf tümleci görevinde bulunduğu bir isim tamlaması çeşididir.

İnönü zaferinin ertesi, ben bunlara kızmıyorum.(s.60)

2.1.6.2.Zarf Görevinde Bulunan Belirtisiz İsim Tamlamaları

Belirtili isim tamlamalarının cümlede zarf tümleci görevinde bulunduğu bir isim tamlaması çeşididir.

Ceviz kitap sandığımı *masa haline* soktum.(s.43)

2.1.7.İsim Tamlamalarının Kelime Gruplarındaki Görevi

İsim tamlamaları, cümlede görev almalarının yanında; diğer kelime gruplarını oluşturan unsurların içerisinde de bulunarak yeni bir kelime grubu oluşumuna katkıda bulunurlar.

2.1.7.1.İsim Tamlamalarının Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Görevinde Bulunması

İsim tamlamalarının sıfat tamlamasında sıfat unsuru olarak görev alırlar.

Onlara *hitap ettiğim* vakit hiçbir şey anlamaz gibi bön bön yüzüme bakarlar.(s.38)

Buraya *gelişimin* ilk haftaları, etrafıma yalnız korku ve kuşku veriyordum.(s.39)

Bütün *kaybettiğim* şeyleri burada bulmağa geliyorum.(s.41)

Hiç bilmediğim, tanımadığım bu üç subayın gidişi, benim yüreğime bir dost ayrılığının acısı gibi bir şey bıraktı. (s.159)

2.1.7.2.Bir İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasında Tamlayan ya da Tamlanan Görevinde Bulunması

İsim tamlamaları bir başka isim tamlamasının tamlayan veya tamlanan unsuru olarak görev yapabilir.

2.1.7.3.İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasının Bir Unsuru Görevinde Bulunması

En az üç ismin bir araya gelerek oluşturduğu isim tamlamasının tamlanan unsurunun bir isim tamlamasından meydana geldiği durumdur.

-Gir beyim...

diye seslendiği vakit, nihayet ameliyat *masasının başına* getirilen bir hasta gibi teslimiyetle eğildim, bir delikten içeriye baktım.(s.42)

Kahvenin çardağı altında oturuyorduk.(s.45)

İnönü zaferinin ertesi, ben bunlara kızmıyorum. (s.60)

Burada, bıyıklarını makasla kırttı diye nice fikir ve ümit dolu *Türk gencinin* kafası taş altında ezildi. (s.136)

2.1.7.4.İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasında Tamlayan Görevinde Bulunması

En az üç ismin bir araya gelerek oluşturduğu isim tamlamasının tamlayan unsurunun bir isim tamlamasından meydana geldiği durumdur.

Kendi kafamın cevrenden kurtulmak için de geldim.(s.44)

Kahvenin çardağı altında oturuyorduk.(s.45)

Ben, uçakların ateş ettikleri noktanın *bizim karargâhımız olacağını* kolaylıkla tahmin ediyorum ve neredeyse mukabele görecekleri anı bekliyorum.(s.175)

2.1.8.İsim Unsuru İsim Tamlaması Olan Edat Grubu

Edat grubunun isim unsurunun isim tamlamasından oluştuğu kelime grubudur.

Çocuk tebessümüyle (s.38)

İstanbul suyu gibi (s.51)

Olayın kahramanı gibi (s.112)

2.2.Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlaması sanatsal metinlerde özellikle roman, hikâye, şiir, gezi yazısı gibi türlerinde en fazla kullanılan kelime grubudur. Sıfatlar, hem şiirde imgelerin oluşmasında hem de öyküleyici anlatımda olayların akıcı olmasında, anlatımı canlı ve zengin kılma gücüne sahiptir.

Sıfat tamlaması, bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Sıfat unsuru isim unsurunu vasıflandırmak veya belirtmek için getirilir. Sıfat tamlayan, yardımcı; isim tamlanan, asıl unsurdur. Sıfat tamlaması eksik bir birleşmedir.”(Ergin, 1988:359).

“Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur.” (Karahana, 2015:48).

“Sözlükteki ad ve kavramları niteleme, belirtme, yer değiştirme, sayı gösterme, sorma gibi çeşitli yönlerden niteleyen, belirleyip özelleşen yapılar, nitelendirme öbekleridir (Karaağaç, 2011:216).

2.2.1.Oluşum Bakımından Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlamalarının tamlayan unsuru, tek bir sözcükten oluştuğu gibi niteleme sıfatı, belirtme sıfatı ve farklı kelime gruplarından da oluşabilir.

2.2.1.1. Sıfat Tamlamalarında Tek Sözcükten Oluşan Tamlayanlar

Sıfat tamlamalarının tamlayan unsurunun tek bir sözcükten oluşan sıfat tamlamalarıdır.

Mehmet Ali: “Gel, beyim, seni bizim köye götürüyüm,” dediği vakit, *bu köyü*, kafamın içinde olduğu gibi görmüştüm.(s.37)

Bütün vücudunda canlı yalnız *bir* yeri kalmış.(s.37)

İlk günler çocuklar benden ürküp kaçışmıyorlar mıydı?(s.38)

Buraya, *bir* akşamüstü, alacakaranlıkta geldikti.(s.40)

Talim, terbiye, *iyi* örnek, bunların hepsi *geçici* şeylerdir.(s.44)

Bir gün *bir* öğleüstü idi.(s.45)

-Beyim, *akıllı* adamdır.(s.47)

Bir şey yok; yüreğim tılandı. (s.119)

2.2.1.2.Sıfat Unsuru Niteleme Sıfatı Olan Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlamalarında isim unsurunu niteleyen sıfatların bulunduğu sıfat tamlamalarıdır.

küçük insan (s.38)

en basit, en sade, en tabii hareketlerim (s.39)

nur çehreli ihtiyarlar (s.41)

kuru atlar (s.43)

küçük ev (s.47)

büyük tufan (s.49)

bu katı, sert ve mütevekkil insan (s.56)

bu cılız, soluk ve raşitlik insanlar (s.57)

zavallı köylü çocuğu (s.58)

zehirli yılanlığa (s.65)

kimsesizlik hissi (s.69)

köylü kızı (s.81)

esrarengiz hasbihâller (s.80)

emekli asker (s.89)

boz eşek, seyrek dişler (s.95)

önemli şeyler (s.101)

beyaz dişler (s.104)

dış düşmanlar (s.104)

kuru incir (s.107)

ıssız çıplak Anadolu yaylası (s.110)

çıplak ayaklı, çıplak göğüslü köylüler (s.121)

uzun bıyıklı, uzun püsküllü Efzunlar (s.150)

zavallı Ahmet Celal (s.191)

peşin para (s.193)

Küçük Hasan'ın yüzü (s.210)

zifir tıkalı bir boru (s.219)

2.2.1.3.Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olan Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlamalarında isim unsurunu belirsizlik, işaret, sayı ve soru yönünden belirten sıfat tamlamalarıdır.

iki taş (s.33)

bu kitabı (s.33)

bir defter (s.33)

bütün şiir kabiliyetimi (s.35)

her şey (s.35)

hiç kimse (s.37)

bir taş (s.41)

hangi can yoldaşı (s.109)

yüzlerce baykuş sürüsü (s.112)

2.2.1.4.Sıfat Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlamasını oluşturan sıfat unsuru çeşitli kelime gruplarından oluşur.

iki üç yıl (s.33)

beş on gün (s.37)

İstanbul'da babamdan kalan evi sattığım vakit (s.47)

gözleri bağlı bir hayvan (s.48)

Kalbin, bir süt çanağı gibi kabarıp taşıdığı dakika (s.54)

Üç dört yıllık bir ayrılık (s.59)

kolu yok bir herif (s.103)

iki üç yıllık zaman (s.230)

2.2.1.5.Tamlayanı Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Tekrar grupları sıfat tamlamasında tamlayan unsuru olarak görev alırlar.

sıra sıra demir kapılar (s.48)

bitmez tükenmez yolculuklar (s.72)

bitmez tükenmez uzaklar (s.232)

2.2.1.6.Tamlayan Bölümünde Sıfat-Fiil Grubu Bulunan Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlamalarının sıfat unsuru, sıfat- fiil grubundan oluşur.

çamura karışmış yarık buğday (s.33)

bu kitabı teşkil eden yazılar (s.33)

dünyadan elini eteğini çekmiş bir kimse (s.35)

babamdan kalan evi (s.47)

bir tavşan bakışını andıran gözler (s.117)

ıstırap veren bu şey (s.137)

yere uzanmış askerler (s.203)

2.2.1.7.Tamlayan Bölümünde Edat Grubu Bulunan Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlamalarında sıfat unsuru edat grubundan oluşur.

onlar kadar işvebaz (s.70)

bu kadar tevatür (s.71)

geçen seferki gibi muntazam bir kıta (s.202)

2.2.1.8.Tamlayan Bölümünde Sayı Grubu Bulunan Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlamalarında sıfat unsuru sayı grubundan oluşur.

üç dört saat (s.62)

iki üç saat (s.63)

2.2.1.9.Tamlayan Bölümünde Bağlama Grubu Bulunan Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlamalarında sıfat unsuru bağlama grubundan oluşur.

küçük ve sıska bir adam (s.34)

durgun ve derin bir su (s.38)

bir nevi *gizli ve şeytani* zeka (s.39)

ne güzel, ne yeşil bostanlar (s.48)

2.2.1.10. Sıfat Tamlamalarının Tamlayan Bölümünde İsim Tamlaması Bulunması

Sıfat tamlamalarında sıfat unsuru isim tamlamasından oluşur.

Garp Cephesi Kumandanlığının gönderdiği Tetkiki Mezalim Heyeti (s.33)

2.2.2.Sıfat Tamlamalarının Cümledeki Görevleri

Sıfat tamlamaları cümlede unsurlarından özne, yüklem, nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci görevinde bulunurlar.

2.2.2.1.Cümlede Özne Görevinde Bulunması

Sıfat tamlamaları cümlede *ne, kim* sorularına cevap verecek nitelikte bulunurlar.

Bunlardan başka köyün iki meczubu, *bir cüssesi* vardır.(s.37)

Boz toprak dalgaları, alabildiğine uzuyor. (s.48)

Boz topraklar orada çürümüş ve pıhtılaşmış sanılır. (s.48)

Kara mandalar, bir filden daha buruşuk, daha uyuz, iri, çapaklı gözlerini devirerek, etrafta yiyecek bir şey aramaktadır.(s.49)

Bu vaka, köye gelişimin yedinci veya sekizinci ayında mı ne oldu.(s.52)

Bu yaratık, çocukluk nedir bilmedi. (s.57)

Bu “yaban” lafı, beni, önce çok kızdırdı. (s.55)

Bu çocuk, belki bir daha hiç dönmeyecek.(s.76)

Kara haber bulutları, bütün göğü kapladı. (s.152)

2.2.2.2.Cümlede Yüklem Görevinde Bulunması

Sıfat tamlamaları cümlede yargı bildiren (*yüklem*) konumda bulunurlar

Çayın suyu ise *bir akar balçıktır*.(s.43)

Talim, terbiye, iyi örnek, bunların hepsi *geçici şeylerdir*.(s.44)

Her ayda, iki üç defa kâh Mehmet Ali'yi, kâh anasını, kâh kardeşini kasabaya götürüp getiren de bu eşektir. (s. 50)

Bu, bir dertmiş.(s.118)

2.2.2.3.Cümlede Nesne Görevinde Bulunması

Sıfat tamlamaları cümlelerin unsurlarından nesne görevinde bulunarak *ne, neyi, kimi* sorularına yanıt veren bir konumda bulunurlar.

Onların, bu sessiz ve esrarengiz hasbıhallerini bilmek isterdim.(s.80)

Belki, hiç bir şey hatırlamıyor.(s.164)

Ve Şerif Çavuş, bütün destanını bana beş on dakika içerisinde anlattı.(s.165)

2.2.2.4.Cümlede Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunması

Sıfat tamlamaları, cümlelerin unsurlarından yer tamlayıcısı konumunda bulunur.

“Tetkiki Mezalim Heyeti” azasından biri bu kayıtsızlığa şaştı.(s.34)

Bu; çocuktan ziyade bir cüceye benziyor.(s.42)

Yattığım yerden küçük harman yığınları görünüyor.(s.92)

İnsan bu hale gülebilir.(s.121)

2.2.3.Sıfat Tamlamalarının Sözcük Grupları İçerisindeki Konumu

Sıfat tamlamaları, kelime gruplarından olan isim tamlamalarında tamlayan, tamlanan ve hem tamlayan hem tamlanan olarak bir arada görev alırlar.

2.2.3.1.Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamalarında Tamlayan Konumunda Bulunması

Sıfat tamlamaları, isim tamlamalarında tamlayan unsurunda bulunur.

Bu ufak korunun içinde (s.63)

Lakin neden biçare Süleyman'ın karısı, bunlar arasında, bir istisna teşkil etmiş.(s.71)

Bütün köy halkı sopalar, çapalar, övendirelerle, bu açık hava zinacılarının üstüne hücum etti.(s.71)

2.2.3.2.Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamalarında Tamlanan Konumunda Bulunması

Sıfat tamlamaları, isim tamlamalarında tamlanan unsurunda bulunur.

Ömrümün *son yıllarını* (s.47)

Bu âlemin *rehavetli bir seyircisisinizdir*.(s.48)

Onların, *bu sessiz ve esrarengiz hasbihalleri* (s.80)

Emine'nin *bir ağaç dalına benzeyen kolları* benimle husumet ve ilgisizlik dünyası arasında kalın ve sağlam bir bağıdır.(s.230)

2.2.3.3.Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamalarında Hem Tamlayan Hem Tamlanan Konumunda Bulunması

Sıfat tamlamaları, isim tamlamasının hem tamlayanı hem tamlananı konumunda bulunurlar.

bütün ufkun çevrelediği âlem (s.48)

2.3.Tekrar Grubu

Bir nesneyi bir niteliği bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur.

Uysurları aynı olan tekrar grupları örnekleri: *mışıl mışıl, yavaş yavaş*

Uysurları yakın anlamlı olan tekrar grupları örnekleri: *doğru dürüst, eğri büğrü, okul mokul, oyun moyun*

Uysurları zıt anlamlı olan tekrar grupları örnekleri: *bata çıka, irili ufaklı, ölüm kalım*⁹(Karahan, 2015:60).

Sözcük grupları arasında bulunan tekrar grubu, oluşum biçimleri yönünden diğer gruplardan ayrılır.

2.3.1.Tekrar Grubu Çeşitleri

2.3.1.1.Aynı Tekrarlar

Sözcüklerin tekrarıyla oluşan tekrar gruplarıdır.

yavaş yavaş (s.35)

mırıl mırıl (s.40)

sıra sıra (s.48)

acı acı (s.49)

⁹Karahan, L. (2015). Türkçede Söz Dizimi. Ankara: Akçağ Yay.

kat kat (s.53)

dizi dizi (s.53)

çatır çatır (s.53)

tir tir (s.61)

gere gere (s.72)

sessiz sessiz (s.76)

zari zari (s.78)

hıçkır hıçkır (s.80)

hüngür hüngür (s.80)

küt küt (s.83)

tatlı tatlı (s.90)

küme küme (s.91)

hazin hazin (s.99)

gacır gacır (s.99)

dinleye dinleye (s.100)

buruşa buruşa (s.107)

uzun uzun (s.130)

kemire kemire (s.145)

türlü türlü (s.151)

teker teker (s.165)

vıyy vıyy (s.178)

sert sert (s.179)

güm güm güm (s.205)

hele hele (s.218)

sürüne sürüne (s.227)

2.3.1.2.Yakın Anlamlı Tekrarlar

Anlam bakımından birbirine yakın kelimelerin oluşturduğu tekrar gruplarıdır.

kırık dökük (s.51)

yırtık pırtık (s.99)

bitmez tükenmez (s.99)

ses seda (s.183)

toza toprağa (s.202)

sarmaş dolaş (s.226)

2.3.1.3.Zıt Anlamlı Tekrarlar

Anlam bakımından zıt kelimelerin oluşturduğu tekrar gruplarıdır.

olur olmaz (s.45)

gelip geçen (s.73)

gele gide (s.123)

gide gele (s.123)

2.3.2.Tekrar Grubunun Cümlede Farklı Sözcük Türü Görevinde Kullanılması

Tekrar grupları cümlede zarf ve sıfat görevlerinde bulunurlar.

2.3.2.1.Tekrar Grubunun Zarf Görevinde Bulunması

İncelenen romanda tekrar gruplarının genelde zarf görevinde bulunduğu tespit edildi.

Havayı *çatır çatır* çatlatıyor (s.53)

Kardeşleri *sessiz sessiz* ağlıyordu (s.76)

Gündüz, kuru ekmeğimi *kemire kemire* yürüyecek. (s.145)

Ben Emine ile *sarmaş dolaş* yatsam. (s.226)

2.3.2.2.Tekrar Grubunun Sıfat Görevinde Kullanılması

kırık dökük heykeller (s.51)

kat kat kumaş yığınları (s.53)

dizi dizi altınları (s.53)

sıra sıra demir kovalar (s.48)

yırtık pırtık eşyalar (s.99)

bitmez tükenmez Anadolu yolları (s.99)

türlü türlü dil (s.151)

2.4.Bağlama Grubu

Bağlama grubu, bağlaçların en az iki sözcüğü birbirine bağlayarak oluşturduğu gruplardır. Muharrem Ergin, bağlama gruplarının sıralama bağlama edatlarıyla oluştuğunu ifade eder.

Leyla Karahan ise bağlama grubunun iki isim unsurunun arasına bağlama edatı girerek oluştuğunu belirtir.

“Kırmızı ve siyah, olmak veya olmamak” (Karahan,L.2015: 65).

2.4.1.Bağlama Grupları

2.4.1.1.‘ve’ Bağlacı ile Oluşan Gruplar

Mihalıççık ve Sivrihisar bölgelerini (s.33)

ıssız ve engin bir virane (s.33)

yanık buğday ve mısır tanelerini (s.33)

arasından yırtılmış ve kenarları yanmış defter (s.33)

parmaklarının ucundaki kan ve alnının ortasındaki gerçek (s.36)

hepsinin yüzünde korku ve kuşku belirtilerini (s.39)

saman ve tezek kokularını (s.41)

tahta ve muşambalarla (s.43)

katlanamadığım ve hâlâ halledemediğim en zor tarafı (s.43)

birtakım toprak ve taş kavukları içinde (s.45)

bu kıyısındaki sazlık ve bataklık toprağı (s.47)

açlıktan ve sıkıntıdan (s.49)

kaç yaşında olduğumu ve arkamda bıraktığım geçmişi (s.51)

Yeknesak ve ağır bir takım danslardır.(s.53)

sürekli zıplamalardan ve sağa sola gidip gelmelerden (s.53)

soğuk ve itici hava (s.55)

bu sakın ve mütevekkil kadının (s.57)

zavallı, küçük ve mustarip vücudunu (s.57)

onların yırtık şalvarları ve kırmızı mintanlarıyla (s.58)

nihayetsiz ve tuzlu kötülük denizinde (s.58)

yumuşak, sıcak ve coşkun olan gönlüm (s.65)

çekingen ve vahşi (s.72)

hiddetim ve şiddetimle (s.85)

büyük ve önemli şeylerle (s.105)

korkunç ve hüznün verici (s.112)

iki oda ve bir ahırdan (s.117)

sonsuz ve aydınlık bir ferah denizinin dalgasıyla (s.123)

her şey ve herkes (s.123)

emredici ve kesin bir tavırla (s.125)

kayıtsız ve tabii (s.127)

pespaye ve sefil bir şey (s.131)

tablolar ve birkaç biblo (s.137)

korku ve biraz da vesvese (s.137)

davarı, kümesi ve tarlastıyla (s.143)

yüzünün çizgilerini ve pürtüklerini (s.151)

gelin ve İsmail (s.151)

subay kantinlerinin ve subay çadırlarının (s.159)

narin ve küçük (s.166)

haşin ve patavatsız bir el (s.185)

dövülecek ve hırpalanacak tarafı (s.203)

bir küçük ve siyah delik (s.208)

birden ve uzaktan uzağa (s.210)

bu ıssızlık ve gurbet (s.212)

sen ve ben (s.212)

tekmeler ve yumruklar (s.213)

kaba ve gülünç (s.217)

Emeti kadını ve Hasan'ı (s.219)

yangın zifiri ve insan kemiği kokan (s.221)

bütün beste ve ahenk ayrıntıları (s.221)

2.4.1.2.‘ile’ Bağlacı ile Oluşan Gruplar

bir davulla arap kabağı arasını bir darbuka (s.53)

her memleketin köylüsüyle okumuş yazmış zümresi arasında (s.55)

İstanbul çocuğu ile bir Anadolu köylüsü (s.56)

Küçük İsmail’le Mehmet Ali’nin anası (s.56)

benim eski erimle bunun arasında (s.62)

her ikisinin ruhu ile benim ruhum arasında (s.68)

Mehmet Ali ile arkadaşları (s.74)

Salih Ağa ile aramızda (s.85)

benimle onlar (s.200)

bu küçük kalemle bu kapsız defter (s.211)

Emine ile ben (s.228)

Türk köylüsü ile Türk entelektüeli arasında (s.230)

2.4.1.3.‘veya’ Bağlacı ile Oluşan Gruplar

soyunurken veya tıraş olurken (s.39)

ben yerken, çalışırken veya kahvemi içerken (s.125)

yalan söylediğim veya kendisiyle eğlendiğime (s.126)

bir adam veya heyet (s.151)

top sesleri veya gök gürültüsü (s.174)

2.4.1.4. ‘‘ne ... ne’’ Bağlacı ile Yapılanlar

ne o, ne bu (s.42)

ne devletin ne h k metin beş paralık itibarı (s.45)

ne s n k, ne fersiz ne cılız hayat (s.60)

ne ceza ne mükafat (s.92)

ne eli ne ayağı (s.93)

ne hiddet ne sitem (s.103)

ne o ne de ben (s.119)

ne yemek ne su (s.132)

ne düğün ne dernek (s.139)

ne oğlu onu ne de o oğlunu (s.164)

ne biri, ne öbürü (s.169)

ne bir  ocuk ne bir hayvan (s.183)

Ne gelen ne isteyen olur.(s.193)

Ne bir ölen, ne bir yaralanan vardı.(s.194)

Benim ne yemeye ne içmeye ihtiyacım var.(s.223)

Ne bende ne onda (s.229)

2.4.1.5. ‘‘yahut’’ Bağlacı ile Oluşan Gruplar

Kendileri hakkında, bu hislerimi içgüdüleriyle sezdikleri için midir, nedir bilmiyorum, onlar da bana her rast gelişlerinde, arkalarını çeviriyorlar. *Yahut* –eski Yunanlılar devrinde yas tutan kadınlar gibi- yere çömelip başlarını  rt yorlar.(s.54)

Türk milleti, ya bu çemberi yarıp geçecektir *yahut* da burada  lmeęe razı olacaktır.(s.88)

Davar ya gözden kaybolacak derecede uzaklaşmıştır *yahut* burnumuzun dibine kadar sokulup otlamaktadır.(s.201)

2.4.1.6. “fakat” Bağlacı ile Oluşan Gruplar

Hissederim ki sözlerimi anlamışlar; *fakat* tasvip etmemişlerdir.(s.38)

Şeyh Yusuf gitti. *Fakat* zehirini köyde bıraktı.(s.69)

O giderken, bütün ev sarsılacak sandım. Fakat tahminim kadar olmadı.(s.76)

Gittim. *Fakat* neye yarar?(s.84)

“Mutlaka yeneceğiz.” diyorlar. *Fakat inanılacak şey* değil.(s.99)

İşte geldim. *Fakat* benim önümde, kızların kaçıyor.(s.109)

2.4.1.7. “yoksa” Bağlacı ile Oluşan Gruplar

Acaba heyecanlandım mı? *Yoksa* alelade bir cinsi heyecandan mı?(s.83)

Gideceksin. *Yoksa* seni zorla götürürüz.(s.188)

2.4.1.8. “de” Bağlacı ile Oluşan Gruplar

Geceleri sabahlara kadar okumayayım *da* ne yapayım?(s.40)

Fakat nasıl olup *da* baş başa dertleşemedik.(s.72)

Bu yaşta evleniyorsun *da* neden askere gidemiyormuşsun bakalım?(s.108)

Senin hanıma söyle, nafile zahmet edip *de* oraya kadar gitmesin.(s.130)

Bu mesafeleri geçip *de* ona kadar nasıl ulaşabileceğim?(s.148)

2.4.1.9. “kâh... kâh” Bağlacı ile Oluşan Gruplar

Onların yırtık şalvarları ve kırmızı mintanlarıyla yalınayak gelişlerini, sonra haki elbiseleri içinde, *kâh* sırtüstü *kâh* yüzükoyun düşüp ölüşlerini görüyorum.(s.58)

Kâh çizmelerimi, *kâh* yeleğimi arıyorum.(s.183)

2.4.1.10. “ya... ya” Bağlacı ile Oluşan Gruplar

İnsan, senin göğsünde *ya* destani bir kahramanlığa erer *ya* da en ilahi mizaçlı velilerin feragat veya mahviyet derecesine varır. (s.88)

2.4.2. Bağlama Gruplarının Cümledeki Görevleri

Bağlama grupları cümlelerin unsurları olarak özne, yüklem, nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci görevinde bulunurlar.

2.4.2.1.Bağlama Grubunun Özne Görevinde Bulunması

Bağlama edatlarının birbirine bağladığı kelimelerin cümlelerin unsurlarından özne görevinde bulunarak cümlede *ne, kim* sorularına karşılık yanıtını verir.

Düşünmek; insanların, mağara devrindeki gibi henüz birtakım toprak ve taş kovukları içinde yaşadığı ve hayvanlarla haşır neşir olduğu bu yerde düşünmek, bana bir ayıp gibi geliyor.(s.45)

“Bunların tecavüzünden ne karılarımızın ırzı, ne çocuklarımızın canı, ne din, ne iman, hiçbir şeyimiz kurtulamadı.(s.46)

Kamburun ne eli ne ayağı rahat duruyor (s.93)

2.4.2.2.Bağlama Grubunun Yüklem Görevinde Bulunması

Kelimelerin bağlama edatlarıyla oluşturduğu bağlama grubu, cümlede bir yargı bildirerek yüklem görevinde bulunur.

Bunlar yırtıcı ve barbar bile değiller.(s.36)

Bu rakıslar, sürekli zıplamalardan ve sağa sola gidip gelmelerden husule gelen, yeknesak ve ağır birtakım danslardır.(s.53)

Sesi kalın ve gür müydü?(s.116)

Artık bunların hepsine alıştım, alışmadığımı yalnız Salih Ağa ile İsmail’dir. (s.119)

2.4.2.3.Bağlama Grubunun Nesne Görevinde Bulunması

Bağlama edatlarının oluşturduğu bağlama grubu cümlede *ne, neyi, kimi, nereyi* gibi sorulara yanıt vererek nesne görevinde bulunurlar.

Mağarasının içinden dışarıya doğru başını uzattığı vakit hiç sönmeyen bir liman fenerinin yeşil ve kırmızı ışığını görüyor.(s.134)

Kâh çizmelerimi, kâh yeleğimi arıyorum.(s.183)

2.4.2.4.Bağlama Grubunun Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunması

Bağlama edatlarıyla oluşan bağlama grupları, cümlede yer tamlayıcısı görevinde bulunurlar

Şimdi düşünün, bu illet ve sakatlık yuvasında ben kendimi nasıl gösterebilirim?(s.37)

Kara, derin ve kadifemsi gözlerinde bir gam uzun ve güzel kulaklarında bir titrek duygu ve kafalarında derin düşünceler taşıyan hâkimlerin şirin vakarı vardır.(49)

2.4.2.5.Bağlama Grubunun Zarf Tümleci Görevinde Bulunması

Bağlama edatlarının oluşturduğu bağlama edatları, cümlede zaman, durum, yön, miktar, soru bakımından yüklemi etkileyip sınırlayarak zarf tümleci görevinde bulunurlar.

İşe gitmeyen eşekler, açlıktan ve sıkıntıdan akşama kadar, acı acı anırırlar. (s.49)

2.4.3.Bağlama Gruplarının Kelime Grupları İçindeki Durumu

2.4.3.1.Bağlama Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Görevinde Bulunması

Mihaliççık ve Sivrihisar bölgelerini (s.33)

yanık buğday ve mısır tanelerini (s.33)

toprak ve taş kavukları içinde (s.45)

körpe ve tombul hissini (s.53)

ekonomi ve çalışma melekesi (s.111)

bir tahta ve teneke parçası (s.124)

havadis ve telgraf yağmuru (s.147)

vücudunun ve yüzünün bütün ifadesi (s.167)

subay ve komutan nevinden (s.187)

2.4.3.2.Bağlama Grubunun İsim Tamlamasında Tamlanan Görevinde Bulunması

kamburun eli ve ayağı (s.93)

onun kızları ve gelini (s.126)

yüzünün çizgilerini ve pürtüklerini (s.151)

köyün içini ve dışını (s.202)

Emine'nin duru ve solgun yüzü (s.221)

2.4.3.3.Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamasında Tamlayan Görevinde Bulunması

sarp ve çetin geçitleri (s.63)

sert ve seyrek bıyıklarını (s.130)

narin çizgili, armudî yüzü ve ince dudakları (s.139)

iki taze ve ıslak yaprak (s.140)

kanlı ve vahşi bir işkence (s.154)

uzun ve kırçıl sakallı bir adam (s.162)

dilsiz ve karanlık bir varlık (s.167)

2.4.3.4. Bağlama Grubunun Tamlayanı Düşmüş İsim Tamlamasından Oluşması

sandık ve bavullarımı (s.207)

2.5.Birleşik İsim Grubu

Bir nesneyi, bir kavramı karşılayan bir ismin başka bir isim veya isimlerle bir araya gelerek oluşturduğu kelime grubudur. Muharrem Ergin, bu kelime grubunu *Türkçenin Has İsimleri* olarak nitelendirir.¹⁰(Ergin, 1988:363).

Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucusu Ulu Önder Atatürk'ün önemli devrimlerinden biri olan ve 1934'te kabul edilen '*Soyadı Kanunu*'ndan önceki Türk devletlerinde şahıs isimleri, en az iki isimden veya aile isimlerini de alarak ikiden de fazla isimden oluşurdu. Soyadı kanununun kabulüyle de şahıs isimlerine soyadı getirilerek birleşik isim grubuna örnek teşkil etmiş oldu. Leyla Karahan, birleşik isim grubunu en az iki özel ismin bir arada bulunmasıyla oluştuğunu ifade eder. Örnek olarak:

Yahya Kemal+ Beyatlı = Yahya Kemal Beyatlı şeklinde birleşik ismi açıklar.¹¹ (Karahan.L. 2015:69).

Günay Karaağaç ise, Birleşik İsim Grubunu, Özel Ad Öbeği başlığı altında;

a) Birleşik Adlar b) Unvan Öbeği olarak sınıflandırır.¹² (Karaağaç,2011:203).

¹⁰Ergin, (1988). Türk Dil Bilgisi.15. Baskı. İstanbul: Bayrak Basım Yayın Tanıtım Yayınları.

¹¹Karahan, (2015). Türkçede Söz Dizimi. Ankara: Akçağ Yayınları.

¹²Karaağaç,,(2011). Türkçenin Söz Dizimi. İstanbul: Kesit Yayınları.

2.5.1.Birleşik İsimlerin Kelime Gruplarındaki Konumu

2.5.1.1.Birleşik İsimlerin Bağlama Gruplarında İsim Görevinde Bulunması

Mehmet Ali ile arkadaşlarının (s.74)

2.5.1.2. Birleşik İsmın İsim Tamlamalarında Tamlayan Görevinde Bulunması

Mehmet Ali'nin evini (s.35)

Mehmet Ali'nin anası (s.37)

Mehmet Ali'nin işaret ettiği tarafta (s.40)

Mehmet Ali'nin karısının sesi (s.74)

2.5.1.3. Birleşik İsmın Edat Gruplarında İsim Görevinde Bulunması

Salih Ağa ile görüşeceğim (s.84)

ne İsmail'le ne de Zeynep Kadınla (s.129)

Salih Ağa'yla beraber (s.223)

2.6.Birleşik Fiil Grubu

Bir eylemi belirtmek veya eylemi tasvir etmek için fiille birlikte başka bir sözcüğün kullanılmasıyla oluşan kelime grubudur. Bazen eylemin özelliği ve durumu bir sözcükle ifade edilemez. Bu durumda başka kelimelere ihtiyaç duyulur. Bunlar isimler, yardımcı fiiller, tasvirî fiiller ve anlamını yitirip başka fiillerle birleşen sözcüklerdir.

2.6.1.Birleşik Fiillerin Çeşitleri

Leyla Karahan birleşik fiilleri, iki ana başlıkta incelemektedir.

A) Bir Hareketi Karşıllayan Birleşik Fiiller

B) Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller.¹³(Karahan, 2015: 73).

2.6.1.1.Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Çetin olmamıştır.(s.35)

Tekrar ediyordum.(s.38)

Tasvip etmemişlerdir.(s.38)

¹³Karahan, (2015). Türkçede Söz Dizimi. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tavsiye etti.(s.47)

Tercih ediyorum.(s.47)

Hissediyorum.(s.50)

Hurdahaş ediyor.(s.51)

İspat etti.(s.52)

Düşünce konusu oldu.(s.54)

Kaybolmuş.(s.57)

Sevinç kaynağı oldu.(s.59)

Nüfuz ediyorum.(s.60)

Timsali oldu.(s.72)

Haberdar oldum.(s.73)

Hallolacaktır.(s.75)

Hikâye ediyor.(s.82)

Meylettirmiyor.(s.90)

Teşekkül edecek.(s.100)

Zannettim.(s.156)

Kaybetmiş bulunuyorum.(s.200)

2.6.1.2.Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller

Kalıveriyorum.(s.45)

Dağılıveriyor.(s.53)

Alamadık.(s.57)

Denebilir.(s.58)

Geçemem.(s.63)

Uçabilirim.(s.65)

Kamburunu düzeltebildi mi?(s.67)

Dertleşemedik.(s.72)

Dalgalanabilir.(s.95)

Tahammül edebilir.(s.104)

Bırakıvermiş.(s.105)

Eline geçebilir.(s.123)

Tasavvur edemiyorum.(s.135)

Bal akabilir.(s.154)

Tutamadı.(s.162)

Görebiliyorum.(s.167)

Koşamaz.(s.175)

Bakakaldım.(s.183)

İhtimal veremiyorum.(s.184)

Yetişemem.(s.188)

Gidebilirim.(s.211)

Gidebilirdik.(s.216)

Cevap alamadım.(s.220)

Görebiliyorum.(s.225)

Bulamamıştım.(s.230)

2.6.1.3. Diğer Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Birleşik fiilleri oluşturan unsurların biri veya hepsi gerçek anlamları dışında kullanılan birleşik fiillerdir. Birleşik fiil grubunu oluşturan kelimelerden bir ya da ikisi gerçek anlamını yitirip mecaz anlamında kullanılır. Ortaöğretim müfredatında bu tür özellikte oluşan birleşik fiiller, *Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller* olarak adlandırılır.

Yakamı bırakmıyor.(s.39)

Tuhaf geliyor.(s.39)

Dört gözle beklerim.(s.40)

Bir ağırlık çöküyordu.(s.41)

Akıl öğretiyor.(s.45)

Gayretimi kırar gibi oldu.(s.54)

Başımı dinliyorum.(s.69)

Burnundan soluyordu.(s.75)

Gözleri parladı.(s.76)

Kadın, taştan Diana tavrını aldı.(s.79)

Salih Ağa yanımdan sıvışmış gitmiş.(s.84)

İzmir’de alırsız soluğu.(s.146)

Benim sözüme kulak asmazlar dedim.(s.158)

Bekir Çavuş kendini tutamazdı.(s.162)

Bir çığlık daha kopuyordu.(s. 213)

2.7.Unvan Grubu

Unvan grubu, bir isimle şahsın görevini, konumunu akrabalık bağını ve unvanını belirten sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

Leyla Karahan, unvan grubunu, “Bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden kurulan kelime grubudur.” şeklinde ifade eder.¹⁴(Karahan, 2015: 68).

Salih Ağa (s.37)

Bekir Çavuş (s.37)

Zeynep Kadın (s.56)

Kemal Paşa (s.60)

Şeyh Yusuf Efendi (s.67)

İmam Efendi (s.85)

Damat Ferit (s.88)

Celal Paşa (s.89)

Yedek Subay Ahmet Celal (s.89)

Mustafa Kemal Paşa (s.116)

¹⁴ Karahan, (2015). Türkçede Söz Dizimi. Ankara: Akçağ Yayınları.

Emeti kadın (s.137)

Çoban Hasan (s.142)

Şerif Çavuş (S.164)

2.8.Sayı Grubu

Sayı grupları, en az iki sayı bildiren kelimelerin bir araya gelmesiyle oluşur.

Muharrem Ergin, sayı grubunu şu şekilde tasnif eder:

- Türkçede sayılar,
- 1- Tek kelime ile: bir, iki, üç, on, otuz, kırk, bin, yüz, milyon
 - 2- Sıfat tamlaması ile : iki yüz, üç bin, dört bin, bir milyar
 - 3- Sayı grubu ile :on bir, otuz dört, bin beş yüz...şeklinde karşılanır.¹⁵
- (Ergin, 1988: 369).

Leyla Karahan ise sayı grubunu “Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur. Sayılar sondan başa doğru büyür. Küçük sayı sonda bulunur. Sayı isimleri eksiz birleşir. Sayı isimleri ayrı yazılır.”¹⁶ şeklinde ifade eder. (Karahan, 2015: 72).

Yakup Kadri’nin *Yaban* romanından sayı grubuna örnekler:

yirmi üç (s.51)

iki günde bir (s.80)

otuz iki (s.89)

Sayı grubu romanda yok denecek kadar az kullanılmıştır. Sıfat tamlaması biçiminde kullanılmıştır.

2.8.1.Sayı Grubunun Kelime Grubu Olarak Görevleri

Sayı grupları, kelime grubu olarak isim ve sıfat görevinde bulunurlar

2.8.1.1.Sayı Grubunun İsim Olarak Görev Yapması

Yaban romanında isim görevinde sayı grubuna rastlanmamıştır.

2.8.1.2.Sayı Grubunun Sıfat Olarak Görev Yapması

üç dört saat (s.62)

¹⁵Ergin, (1988). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım Yayın Tanıtım Yayınları.

¹⁶Karahan, (2015). Türkçede Söz Dizimi. Ankara: Akçağ Yayınları.

iki üç saat ötesi (s.63)

on iki on üç yaşında (s.93)

yüz yüz elli adım (s.139)

on bir on iki yaşlarında (s.138)

üç dört düşman uçağı (s.152)

elli altmış kilometre (s.158)

üç dört kişi (s.161)

bir iki gülle (s.194)

iki üç yıllık zaman (s.230)

2.9.Edat Grubu

Edatların ad soylu sözcüklerle bir arada kullanıldığı kelime gruplarıdır. Edatlar, bir araya geldiği ad soylu sözcüklerden ayrı yazıldığı gibi bitişik de yazıldığı durumlar da vardır.

Edat grubu bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana getirdiği kelime grubudur. (Ergin, 1988:370).

Bir isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubudur.

İsim unsuru+ çekim edatı = edat grubu

Çocuklar + için = çocuklar için (Karahan, 2015: 62).

2.9.1.Kelime Grubu Oluşturan Edatlar

2.9.1.1.‘‘Gibi’’ Edatı

Onu, köyünden kıskanır gibi idim.(s.41)

Canı sıkılmış gibi mi?(s.42)

Bana bir ayıp gibi geliyor.(s.45)

Zeytini, böyle birim gibi dibekte dövmüyorlar.(s.51)

Haleb’inkiler gibi bal.(s.52)

Ve Cennet, Homeros devrindeki esir kızlar gibi, kale duvarının üstüne çıkıp: (s.71)

Başka kadınlar gibi erkekten ürküp kaçmaz.(s.72)

Bir hükümet memuru gibi duruyor.(s.74)

Yüzü *bir maske gibi* hareketsizleşti.(s.77)

Kafileyi yöneten insanlar ise *sineklerin azmanı gibidir*.(s.99)

Dedüğün gibi, beyim.(s.102)

Ve *bir geyik gibi* çevik, yanımdan kaçıyor.(s.108)

Sihirli bir dünyanın şirin sembolleri gibi görünürdü.(s.123)

Bu da yetmiyormuş gibi bir de reddedilirse.(s.129)

Köyde sanki hiç kimse *uyanmamış gibidir*.(s.183)

Ara sıra *tanıdığım insanların seslerini duyar gibi* oluyorum.(s.210)

2.9.1.2.‘İçin’ Edatı

Kendi kafamın cevrenden kurtulmak için de geldim.(s.44)

Benim elimden kurtulmak için anasını çağırıyor.(s.67)

Ama ben gene ne demek istediğini hissediyorum ve *yanına yaklaşıp konuşmak için* karanlığın biraz daha koyulaşmasını bekliyorum.(s.225)

2.9.1.3.‘İle’ Edatı

Yarı öfke, yarı hayretle omuzlarını kaldırıyor.(s.43)

Salih ağa, bütün köy halkını öyle sihir ve nüfuzu altına almıştır ki dört yıldan beri, *hep benim emrimle* hareket etmeye alışmış olan Mehmet Ali bile, köye geldikten sonra, iktisadi durumumu tayin için bana, bir kere gidip Salih Ağa’ya danışmamı tavsiye etti.(s. 47)

Hiç kimse ile temas etmeyeceksiniz.(s.190)

2.9.1.4.‘Kadar’ Edatı

Geceleri *sabahlara kadar* okumayayım da ne yapayım?(s.40)

Ah, ne ağır, ne sıkıntılı ve *ne kadar* kaba idi bu düğün.(s.52)

Bak, *şuracığa kadar* geldiler.(s.61)

Porsuk Çayı, beni *nereye kadar* götürebilir?(s.62)

Böyle karmakarışık düşüncelerle, *ne kadar* yürümüşüm, bilmiyorum.(s.63)

İsmail’i *hiç bu kadar* heyecanlı görmemiştim.(s.80)

Hareketleri, *hiç bu kadar* ahenkli değildi.(s.112)

Tabiata *onun kadar* yakın bulunmuyor mu ona?(s.125)

Evine kadar gittim.(s.132)

Cevap alıncaya kadar kibrit söndü.(s.133)

Bunlar *ne kadar* da çok toz tutuyor!(s.137)

Yeşil gözler esmer yüzünün ortasında toprağa düşmüş iki taze ve ıslak yaprak kadar ilgisiz ve dikkatsizdi.(s.140)

2.9.1.5. ‘‘Berî’’ Edatı

Çünkü ben de *buraya geldiğim günden beri* zaman kavram hayli zayıflamıştır.(s.50)

Macerasını öğrendiğim günden beri, onun candan dostuyum.(s.72)

2.9.1.6. ‘‘Doğru’’ Edatı

Ona doğru gittim.(s.58)

Ona doğru birkaç adım attım.(s.64)

Mehmet Ali, *bana doğru* eğildi, elimi öptü.(s.76)

Tarlaların içinden yürüyerek *yola doğru* ilerliyor.(s.77)

Sürükleyerek *derenin içine doğru* çekti.(s.93)

Mescide doğru yürüdüm.(s.132)

Ve *üstüne doğru* yürüyünce, dimdik önüme dikildi.(s.195)

-Biraz uyuyayım, *şafağa doğru* yola çıkarız.(s.230)

2.9.2. Edat Grubunun Cümledeki Görevleri

2.9.2.1.Cümlede Yüklem Olması

Yavrusunu savunmaya hazırlanmış bir dişi kurt gibiydi.(s.75)

Köyde sanki *hiç kimse uyanmamış gibidir*.(s.183)

2.9.2.2.Cümlede Zarf Tümlenci Olması

Bana *bir ayıp gibi* geliyor.(s.45)

Zeytini *böyle bizim gibi* dibekte dövüyorlar.(s.51)

Benim elimden kurtulmak için anasını çağırıyor.(s.67)

Bir hükümet memuru gibi duruyor.(s.74)

Sanki bir teşebbüse hazırlanır gibi halleri var.(s.75)

Her biri büyük bir olayın kahramanı gibi gözüküyor.(s.112)

Sihirli bir dünyanın şirin sembolleri gibi görünürdü.(s.123)

Bu kraliçe bizi kurtardıktan sonra İslâm olacakmış.(s.147)

Az kalsın Türk erinin kurşunu ile ölecektim.(s.156)

Ara sıra tanıdığım insanların seslerini duyar gibi oluyorum.(s.210)

2.9.3.Edat Gruplarının Kelime Grupları İçindeki Konumu

2.9.3.1. Sıfat Tamlamalarında Sıfat Konumunda bulunması

Ah ne ağır, ne sıkıntılı ve ne kadar kaba idi bu düğün.(s.52)

Sanki teşebbüse hazırlanır gibi bir halleri var.(s.75)

2.10.Kısaltma Grupları

Kısaltma grupları, kelime grupları içerisinde kendi bünyesinde oluşum ve işlev bakımından en çok farklılık gösteren grup olarak karşımıza çıkar.

Kısaltma grupları, çeşitli kelime grupları ve cümlelerden yıpranma ve kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan kelime gruplarıdır.

a) Bu gruplar genellikle isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil gruplarından kısaltmış ve bunların bir kısmı kalıplaşmıştır.

karnı tok (olan) : sıfat- fiil grubu

başı açık (olarak) : zarf-fiil grubu

fikrine müracaat (etmek) : isim-fiil grubu

b) Kısaltma grupları iki isim unsurundan meydana gelir. Bu grupta ikinci unsur, genellikle bir nitelik ismidir. İkinci unsuru nitelik ismi olmayan kısaltma grupları da vardır.

cana / yakın (arkadaş)

c) Kısaltma gruplarının unsurları da kelime grubu olabilir.

geleneklere / çok bağlı (adam) (ikinci unsuru sıfat tamlaması)

d) Bu gruplar söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yaparlar.

Eğlenceye düşkünler, zamanlarını hep burada geçirir. (isim)

Saatlerdir *kapıya dönük* oturmuyordu (zarf) (Karahan, L.2015:79-80).

Muharrem Ergin, “Bunlar kelime gruplarının ve cümlelerin kısalması, yıpranması neticesinde ortaya çıkan kelime gruplarıdır. Herhangi bir kaideleri yoktur. Daha geniş bir gruptan kısaltmış ve klişeleşmiş gruplardır. Sayıları pek fazla değildir.

Günaydın, güle güle, o gün bugün, yan yana...

Umumiyetle vurguları başta bulunur.

İsnat, genitif, datif, lokatif, ablatif gruplarının da birer kısaltma grubu sayılabileceklerini yukarıda söylemiştik.” şeklinde izah eder. (Ergin, 1988:375).

Leyla Karahan, kısaltma gruplarının yapısını şu başlıklar altında inceler:

İsnat grubu: *baş açık* (olarak), *eli açık* (arkadaş)

Yükleme grubu: *insanı takdir*, *memuru teftiş*

Yönelme grubu: *Mehlika Sultana aşık yedi genç*

Bulunma grubu: *arada bir*

Uzaklaşma grubu: *camdan keskin*

Vasıta grubu: *seninle dost* (insanlar)

Eşitlik grubu: *zekaca üstün* (çocuklar)

Birinci unsuru uzaklaşma hali ikinci unsuru yönelme hal eki taşıyan kısaltma grubu: *boydan boya*

İkinci unsuru yönelme hal eki taşıyan kısaltma grupları: *kokusuyla baş başa kaldı çiçek* (C.S.T.)

İkinci unsuru bulunma hal eki taşıyan kısaltma grupları: *silah elde yola çıktı*.

Not: Bunlar dışında da farklı yapılarda kısaltma grupları ile karşılaşırız

Kendileri için manalı / sözler: MKA

Bana göre güzel / sözler

Anne gibi şefkatli bir hanım (Karahan, 2015: 80-84).

Mehmet Özmen, Kısaltma grubunu dört alt başlıkta inceler:

- 1- İsim unsuru+ isim unsuru + A: *göz göze*
- 2- İsim unsuru+ DAN+ isim unsuru + A: *ağaçtan ağaca*
- 3- İsim+isim+DA: *Vücutlarımız suda, başlarımız dışarıda*
- 4- Diğer kısaltma grupları: *günaydın, baş üstüne...* (Özmen, 2016:139-140).

Görüldüğü gibi Mehmet Özmen, isnat grubunu, bulunma grubunu, yönelme grubunu, çıkma grubunu ve belirtme grubunu kısaltma grupları dışında incelemiştir. Yani bu grupları kısaltma grubu olarak değerlendirmemiştir.

Günay Karaağaç ise Kısaltma Öbeklerini;

- a) İsnat öbeği
 1. İyelikli İsnat Öbeği (*baş açık, eli açık*)
 2. İyeliksiz İsnat Öbeği (*baş aşağı, akli havada*)
- b) Hâl veya edat öbekleri
 1. Yalın Hâl Öbeği (*yarın okula gelecek- adam-*)
 2. İlgi Hâl Öbeği (*senin kitap*)

- 3.Yapma Hâli Öbeği (*işini ihmal*)
- 4.Yaklaşma Hâli Öbeği (*her derde deva*)
- 5.Bulunma Hâli Öbeği (*yükte hafif*)
- 6.Uzaklaşma Hâli Öbeği (*sonradan görme*)
7. Vasıta Hâli Öbeği (*çuvalla para*)
8. Yön Hâli Öbeği (*ileri düşünce, yukarı taraf*)
9. Eşitlik Hâli Öbeği (*delicesine sevgi*)
10. Benzerlik Hâli Öbeği (*pamuk gibi eller*)
11. Karşılaştırma Hâli Öbeği (*kitap kadar değerli arkadaş*)
12. Sebep Hâli Öbeği (*güzel yüzünü görmek için bahane*)
13. Sınırlandırma Hâli Öbeği (*Erciyes'in doruğuna kadar tehlikeli bir yolculuk*)

c) Ünlem öbekleri (Karaağaç, 2011:175-186).

Görüldüğü üzere Günay Karaağaç, edat gruplarını ve unvan gruplarını kısaltma gruplarından sayarak kelime grupları sınıflandırmalarına yeni bir boyut getirmiştir.

2.10.1.Kısaltma Gruplarının Yapısı

2.10.1.1.Unsurlarında Çekim Eki Bulunmayan veya Sadece Birinci Unsurunda İyelik Eki Bulunan Kısaltma Grupları (*isnat grubu*)

Unsurlarında çekim eki bulunmayan veya sadece birinci unsurunda iyelik eki bulunan kısaltma gruplarıdır. (Karahan, L.2015:80).

Biliyordum ki, toprak katı ve tabiat zalimdir ve insan *cinsi bozuk* bir hayvandan başka bir şey değildir.(s.36)

Ökçesi basık pabucunun içinde kara ve çatlak topuklu ayakları, ellerinden ziyade ortadadır.(s.46)

Ve hepsi birden, *erkeği az, dişisi çok* bir küçük insan kümesinden ibaretti. (s.53)

Karısının yanında Süleyman, *boyunu bükük* ve hep sırtan bir çocuktur.(s.72)

“Bu pis kokan, *elleri nasırlı* alelâde bir köylü karısıdır.” diyordu.(s.81)

Anadolu'nun ortası, asıl vatanın göbeği tuzlu, göllerden, kireçli topraklardan ibaret bir çorak ülkedir.(s.87)

Gözü dolu yaş gerek.(s.88)

Mehmet Ali'nin kardeşi bücür İsmail'i kıskanıyorum.(s.105)

Sesi kalın mıydı?(s.116)

Burada, ben, *vatan delisi, millet divanesi*, burada ben *harp malulü* Ahmet Celal yapayalnızım.(s.136)

Ben *başı açık*, ceketsiz gömleğimin sağ yeri bir büyük düğüm halinde sallanarak gidiyorum.(s.189)

İşte İsmail, *elleri kuşağında* haylaz haylaz duruyor (s.196)

2.10.1.2.Birinci Unsuru Yükleme Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları (*yükleme grubu*)

Çevremi tespiti çalışıyorum.(s.180)

2.10.1.3.Birinci Unsuru Yönelme Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları (*yönelme grubu*)

Bu kirli, pırtık yorgana sarılı şey ne?(s.122)

Bir süre *karşı karşıya* hareketsiz kaldılar.(s.162)

Her devrin *kendine mahsus* ölçüleri vardır.(s.180)

2.10.1.4.Birinci Unsuru Bulunma Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları (*bulunma grubu*)

Çıglıklar içinde bir sabah. (s.209)

2.10.1.5.Birinci Unsuru Uzaklaşma Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları (*uzaklaşma grubu*)

Bu balçıktan insanlar, aralarında hiç konuşmadan yürürler.(s.91)

Evin dıştan görünüşünü de hiç değiştirmedim.(s.118)

Taştan, mermerden demir kapılı evleri var.(s.146)

Bir akşamüstü, *alacakaranlığın içinden* bir ses.(s.156)

2.10.1.6.Birinci Unsuru Vasıta Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları (*vasıta grubu*)

Başı tıpkı onların başı gibi, *kat kat sargılarla sarılı* sezdirmeden göz ucuyla tekrar aynı noktaya bakıyorum.(s.64)

Bütün anlamıyla bir deri bir kemik kaldı.(s.119)

2.10.1.7.Birinci Unsuru Eşitlik Eki Taşıyan Kısaltma Grupları (*eşitlik grubu*)

İnsan *yıllarca beraber yaşadığı bir kimsenin* nereye gittiğini, ne olduğunu bilmez mi?(s.34)

Elinde ufak bir çapa ile, bir adam, bu kanalların çizdiği geniş dörtgenler arasında, güya bir tabiat mezhebinin ibadetini yapıyormuş gibi *yavaşça eğilip kalkar*, durur, çömelir.(s.48)

2.10.1.8.Birinci Unsuru Uzaklaşma Hâli İkinci Unsuru Yönelme Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları

Benden tarafa döndü.(s.46)

Boz eşek iyiden iyiye alışmış.(s.90)

Emine'nin halası, bunları *açıktan açığa* söylemeyecek.(s.126)

Gözlerim *tepeden tırnağa* kadar bütün vücudu tutmuş gibidir.(s.167)

Dün, *uzaktan uzağa* top sesleri duyuluyor.(s.178)

2.10.1.9.İkinci Unsuru Yönelme Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları

Benden tarafa döndü.(s.46)

Boz eşek iyiden iyiye alışmış.(s.90)

Emine'nin halası, bunları *açıktan açığa* söylemeyecek.(s.126)

Gözlerim *tepeden tırnağa* kadar bütün vücudu tutmuş gibidir.(s.167)

Dün, *uzaktan uzağa* top sesleri duyuluyor.(s.178)

2.10.1.10.İkinci Unsuru Bulunma Hâl Eki Taşıyan Kısaltma Grupları

Daha *otuz beşimize basmadan* her şeyin bittiğini, işin tamam olduğunu; aşkın, arzunun, ümit ve ihtirasın artık bir daha uyanmamak üzere sönüp gittiğini kendi kendimize itiraf etmek; kendi kendimize, bütün mutluluk başarı kapılarının kapandığını söylemek ve gelip burada bir ağaç gibi yavaş yavaş kurumağa mahkûm olmak.(s.35)

2.11.Ünlem Grubu

Ünlem grupları, ünlem ile bir ismin bir araya gelmesinden oluşur.

Grubun vurgusu seslenme edatı üzerinde olup kuvvetlidir. (Ergin, 1988: 368).

Ey+ Türk Gençliği= *Ey Türk Gençliği* (Karahan, 2015: 70)

“Ünlem grupları, söz dizimi içerisinde genellikle bağımsız tümleç olarak kullanılır.”
(Özmen, 2016: 110)

Yaban romanından örnekler:

Ah beyim, bir düşün.(s.51)

Süleyman, *ulan Süleyman*, burada ne işin var?(s.123)

Ay oğul, hiç vaktim olmuyor ki...(s.137)

Hey Hemşerim, ne bakınıp duruyorsun?(s.162)

2.12.İsim- Fiil Grubu

Muharrem Ergin, kelime grupları içerisinde isim-fiil grubuna yer vermemiştir.

Bir hareket ismi ile ona bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur. Hareket ismi, -mA/ mA ve -İş ekleriyle yapılır. Grubun ana unsuru hareket ismidir. Genellikle sonda bulunur. Yüklem olan isim-fiil yargı bildirmez.(Karahan, L. 2015: 55).

İsim-fiil eki almış fiil, yüklemci görevindedir. Yüklemciğe bağlı diğer ögeler ise, öznecik, dolaylı tümleç, zarf tümleci ve nesne durumundadır. İsim-fiil grubunda, asıl öge sonda, yardımcı öge baştır. İsim-fiil grubu, söz dizimi içerisinde, isimlik olarak kullanılır.(Özmen, 2016:117).

2.12.1.İsim-Fiil Grubu Türleri

2.12.1.1.-ma / -me İsim-Fiil Grubu

Daha otuz beşimize basmadan, her şeyin bittiğini, işin tamam olduğunu; aşkın, arzunun, ümit ve ihtirasın artık bir daha uyanmamak üzere sönüp gittiğini kendi kendimize itiraf etmek; kendi kendimize, bütün mutluluk ve başarı kapılarının kapandığını söylemek ve gelip, burada *bir ağaç gibi yavaş yavaş kurmaya* mahkûm olmak.(s.35)

Onun için değil midir ki, ben aralarında dolaşırken kaba kaba sırtırlardı ve *sağ tarafımda bir boş torba gibi sallanan yenimle oynamaya* kalkıştırlardı. (s.37)

Buraya *ne yapmaya* geldim?(s.41)

Ve çevre değişmedikçe, *insanın değişmesine* imkân yoktur.(s.44)

İstanbul'dan babamdan kalan evi sattığım vakit, bunun parasıyla, gene Anadolu köylerinden birinde, *bir baştan ortasında bir küçük ev almayı* tasarlıyordum.(s.47)

Bu onun üçüncü evlenmesi olmakla beraber, kendisine, bir yeni güveye yapılan şeylerin hepsi yapıldı.(s.52)

Odanın sessizliği içinde solumalarını duymasam onu ufak bir paçavra yığını sanacağım.(s.57)

Gene o, *ağaçların arasında saklanmalar, koşmalar* (s.82)

Lakin *yere düşmesiyle toparlanıp kalkması* bir oldu.(s.95)

2.12.1.2. –mek / -mak İsim-Fiil Grubu

Daha otuz beşimize basmadan her şeyin bittiğini, işin tamam olduğunu; aşkın, arzunun, ümit ve ihtirasın artık bir daha uyanmamak üzere söniüp gittiğini kendi kendimize ifade etmek; kendi kendimize, mutluluk ve başarı kapılarının kapandığını söylemek ve gelip, burada bir ağaç gibi yavaş yavaş kurumaya mahkûm olmak.(s.35)

Bilmeyene ise bunu anlatmak çok güçtür.(s.122)

Bunu değiştirmek, kimsenin elinde değildir ve olmamalıdır.(s.160)

Bununla kendi kendime ne demek istedim, bilmiyorum.(s.172)

Elimin tersiyle suratına bir tokat aksetmek istedim.(s.180)

2.12.1.3. –ış / -uş İsim Fiil Grubu

Onların yırtık şalvarları ve kırmızı mintanlarıyla yalınayak gelişlerini, sonra haki elbiseleri içinde, kâh sırtüstü, kâh yüzükoyun düşüp ölüşlerini görüyorum.(s.58)

Gerçi ben, hiddetim ve şiddetimle, durmadan taarruzda ve o susuşları, anlamazlıktan gelişleri, kaçışları, saklanışlarıyla hep savunma durumunda görünüyor.(s.85)

2.12.2. İsim-Fiil Grubunun Cümledeki Görevleri

2.12.2.1. Özne Görevinde Bulunması

Fakat onun gitmesi ile gelmesi bir oldu.(s.67)

Onun güvenini kazanmak için sessiz, ağır ve hiç gülmez görünmek gerekir.(s.76)

Dişi ve erkek arasındaki mücadelenin bundan daha müthiş bir safhasını hatırlamak mümkün değildir.(s.78)

Bu sıcak yaz günlerinde iki köy arasındaki gidip gelmeler epeyce yorucu.(s. 80)

Bilmeyene ise bunu anlatmak çok güçtür.(s.122)

Onun için utanmak, kendi kendinden nefret etmenin eşitidir.(s.131)

Lâkin tiksirmek, unutmak demek değildir.(s.140)

Zaten, her ikisini sarmaş dolaş bir yatakta, bir yorgan altında tasavvur etmek, Emine'den tiksirmek için başlı başına bir sebep teşkil etmez mi?(s.140)

Bunu değiştirmek, kimsenin elinde değildir ve olmamalıdır.(s.160)

Zaten *bizim yavaş sesle konuşmamız pencereden içeriye gözetleyen nöbetçinin dikkatini çekmeye başladı.*(s.192)

2.12.2.2. Yüklem Görevinde Bulunması

Eğer bunlardan birinin başparmağı ovulmakta ise *Salih Ağa'nın canı bir şeye sıkılmış demektir.*(s.47)

Ve bahislerimiz hep *topraktan, havadan, zamandan yakınmaktadır.*(s.56)

2.12.2.3. Nesne Görevinde Bulunması

Odanın sessizliği içinde solumalarını duymasam.(s.57)

Bununla kendi kendime ne demek istedim, bilmiyorum.(s.172)

Ben bir kadın *demek istiyorum.*(s.128)

Ve *bileklerini, şakaklarını kolonya suyuyla ovuşturmak* istedim.(s.204)

Bu rahat ve telaşsız talan karşısında, Emeti Kadın hayretten hayrete düşüyor, *iki dizi üstüne doğrulup ileriye atılmak, bir şey söylemek, bir müdahalede bulunmak* istiyor.(s.207)

2.12.2.4. Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunması

Buraya *ne* yapmaya geldim?(s.41)

Ve çevre değişmedikçe *insanın değişmesine* imkân yoktur.(s.44)

Zaten bizim yavaş sesle konuşmamız *pencereden içeriye gözetleyen nöbetçinin dikkatini çekmeye başladı.*(s.192)

Tam bu sırada yüz elli adım ötede, bir köşe başında Emeti Kadın, Küçük Hasan'ın ölüsünü sırtına yüklenmiş, *bin zahmetle, iki büklüm yürümeye çalışıyordu.*(s.218)

2.13. Sıfat- Fiil Grubu

Muharrem Ergin, kelime grupları içerisinde sıfat-fiil grubunu ‘‘Partisip Grubu’’ olarak adlandırır.

Partisip grubu bir partisip ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubudur. Partisip bir fiil şekli olduğuna göre ona bağlı unsurlar da fiilin gerektirdiği unsurlardır. Böylece partisip grubu fiili partisip olan bir fiil grubu demektir. Grupta partisip sonda bulunur, ona bağlı unsurlar önce gelir. Partisip grubunda da fail az bulunur ve iyelik ekli olur.(Ergin, 1988: 374).

Leyla Karahan ise sıfat-fiil grubunu; “Bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur şeklinde tanımlar.”(Karahan, 2015: 53).

Prof. Dr. Mehmet Özmen: Sıfat-fiil grubu, sıfat-fiil eki almış bir fiille ondan önce gelen ve ona bağlanan öğelerden oluşur. Sıfat-fiil almış fiil yüklemcik görevindedir... Sıfat-fiil gruplarında vurgu, sıfat-fiilden önceki unsur üzerindedir. (Özmen, 2016: 118-119)

Günay Karaağaç da sıfat-fiil grubunu *Nitelendirme Öbekleri* adı altında incelemiştir.

Nitekim iki türdür; bir varlığın özellikleri, başlıca iki kaynaklıdır. Varlık hareket hâlinindedir ve bu hareketiyle yeni özellikler kazanır ki bunlar, varlığın sonradan olma özellikleridir.(Karaağaç, 2011: 217).

Yaban romanından örnekler:

Dünyadan elini eteğini çekmiş bir kimse için Anadolu’nun bu ücra köşesinden daha uygun neresi bulunabilir.(s.35)

Bunu eşekler, mandalar, keçiler ve tavuklar arasında yaşamağa başladığım günden beri daha iyi anlıyorum.(s.36)

Şüphesiz, kökleri benim erişemeyeceği derecede uzaklarda bir nevi gizli ve şeytani zekânın bir sızıntısı olan bu ışık kadar beni rahatsız eden bir şey hatırlamıyorum.(s.39)

Abdest alan ihtiyarlar, evlerine su taşıyan kadınlar, kızlar ve akla sığmayacak derecede pis oyunlarla oynayan çocuklar hep oradadır.(s.44)

Zeynep Kadından yüz kat daha haşin ve merhametsiz olan bu tabiatın sürekli dayakları altında didik didik olmuş bütün bu insanlar, koruyan ve hayatlarını devam ettiren gizli kuvvet nedir?(s.57)

Sokak aralarında tek tük rast geldiğim bildik yüzler beni görünce çeviriyorlar.(s.189)

2.13.1.Sıfat-Fiil Grubunun Cümledeki Görevleri

2.13.1.1.Özne Görevinde Bulunması

Bununla beraber, *onun iki üç yıl hep bu köyde oturduğunu ve son felaket gününe kadar burada kaldığını söyleyen* de kendileri idi.(s.33)

Hasancığın ne olduğu henüz belli değildi.(s.204)

2.13.1.2.Yüklem Görevinde Bulunması

Evet, bilhassa *en az sevimli olanıdır.*(s.36)

2.13.1.3.Nesne Görevinde Bulunması

İnsan yıllarca beraber yaşadığı bir kimsenin nereye gittiğini, ne olduğunu bilmez mi?(s.34)

Daha otuz beşimize basmadan *her şeyin bittiğini, işin tamam olduğunu; aşkın, arzunun, ümit ve ihtirasın artık bir daha uyanmamak üzere sönüp gittiğini* kendi kendimize itiraf etmek; kendi kendimize *bütün başarı ve mutluluk kapılarının kapandığını* söylemek ve gelip, burada bir ağaç gibi yavaş yavaş kurumaya mahkûm olmak.(s.35)

Bazen bıyık altından *bana güldüklerini* de sezerim.(s.38)

Fakat ben, bana söylediklerinin arkasında, *söylemek istemediklerini* keşfediyorum.(s.60)

Meğer birkaç gün önce *bu işi yapacağını* haber vermiş imiş.(s.94)

2.13.1.4.Dolaylı Tümleç Görevinde Bulunması

Köyde *her önüne gelene* durmadan bunu anlatıyorum.(s.59)

2.13.2.Sıfat-Fiil Grubunun Kelime Grubu İçindeki Konumu

2.13.2.1.Sıfat-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Görevinde Bulunması

İstanbul'da zilletim olan şey burada şerefimdir.(s.37)

Onlara hitap ettiğim vakit hiçbir şey anlamaz gibi bön bön yüzüme bakarlar.(s.38)

Çünkü, *bu ömrümün bütün hazin sergüzeştini ve yaşadığım anın ağır sıkıntısını unuttuğum tek saattir.*(s.40)

Lakin, *bu hale vardığım* vakit de gene bu engin kurak ovaların korkunç genişliğini hissetmekten kurtulamayacağım.(s.51)

Ve bu şerit üstünde şehirler, ülkeler, kıtalar, adalar, sıra sıra, *birer yol menzilini gösteren* noktalardır.(s.51)

Beni, *şu bulunduğum* yerden alıp götüren her söz, her hikâye, her resim bana, adeta bir bedîi heyecan veriyor.(s.52)

Başka şeyler için, *ekseriya yumuşak, sıcak ve coşkun olan* gönlüm kadın önünde, sert ve soğuk durmasını bilirdi.(s.65)

Bitmez tükenmez Anadolu yollarında, dereler, tepeler aşarak, yokuşlar çıkıp inişler inerek, dikenlikler ve kayalıklar arasından geçerek hazin hazin yürüyen kocaman acayip kaplumbağalar...(s.99)

Bilginin, malûmatımın ve hesaplarımın yetmediği noktadan itibaren muhayyilem var kuvvetiyle işlemeye çalışıyordu.(s.144)

Bazı, *Sarıköy istasyonuna giden* yolun üstünde durup, gelenden geçenden savaşa dair haber soruyorum.(s.149)

Saatlerce oturduğum yerde, öyle melûl melûl kalmışım.(s.159)

Memleketine döndüğü gün bir domuz çobanının ağlında, *delikanlı olmuş* oğluyla *karşı karşıya geldiği* zaman ne oğlu onu ne de o oğlunu tanıdı.(s.164)

Her yıl, *bu mevsimden biraz önce* gelmesine alıştığımız öşürcü daha neden görünmedi?(s.199)

Hiç bu kadar canlı bakan ölü görmemiştim.(s.209)

Yakıp yıkarken hayvanlaşan insanlar, ateşle, talanla teskin edemedikleri kötü hırslarını, *nihayet hayvanlığın en yüksek ifadesi olan* cebri temellüke yatıştırırlar.(s.223)

2.14. Zarf- Fiil Grubu

Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* kitabında zarf-fiilleri gerundium grubu diye adlandırarak “Gerundium grubu, bir gerundium ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubudur.” şeklinde tanımlar. (Ergin, 1988:374)

Tahsin Banguoğlu, zarf-fiil eklerini “Zarfların yapısı” bölümünün ‘Fiilden Üreme Zarflar’ alt başlığında gösterir. (Banguoğlu, 1974: 384)

Mehmet Özmen, “Zarf-fiil grubu, zarf-fiil eki almış bir fiille ona bağlı olan ve ondan önce gelen öğelerden oluşur. Zarf-fiil eki almış fiil, yüklemcik durumundadır.” şeklinde belirtir.(Özmen, 2016:123)

Günay Karaağaç, “*Türkçenin Söz Dizimi*” adlı kitabında söz öbeklerini tasnif ederken söz öbeklerini nitelikleri bakımından *Yapımlık Söz Öbekleri* ve *Çekimlik Söz Öbekleri* olarak iki alt başlıkta inceler. *Zarf-Fiil Öbekleri* veya *Cümle+ Edat Öbeklerini Fiilimsi öbekleri* alt başlığında incelerken *Fiilimsi Öbeklerini* de *Yapımlık Öbekler* olarak değerlendirir. (Karaağaç, 2011: 9)

Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiil bağı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur. (Karahan, 2015: 57)

Zarf- fiiller yargı bildirmezler. Bu grup, cümlede zarf tümleci görevinde bulunur.

2.14.1.Zarf-Fiil Grupları

Bunlar, yarı çıplak bir halde dolaşıyor; alevin kararttığı harman yerlerinde *toprağa, çamura karışmış yanık buğday ve mısır tanelerini iki taş arasında ezerek öğütmeye* çalışıyor.(s.33)

Adı bilinmez otlardan, ağaç köklerinden kendilerine bir nevi yiyecek çıkarıyor ve *bir yabancının ayak sesini duyunca* her biri bir yana kaçıp bir kovuğa saklanıyordu.(s.33)

Köylüler, *küskün bir tavırla omuzlarını kaldırıp* uzaklaşıyorlardı.(s.34)

Kaç defa eline bir sopa alıp, bunları önüne katarak kendi ormanlarına doğru sürmek arzusunu duymuşumdur.(s.36)

Sonra, bu yeni, sallanıp durmasın diye, *ucundan bükerek* cebime soktum. (s.37)

İlk günler çocuklar benden ürküp kaçışmıyorlar mıydı?(s.38)

Kadın *feneri yere koyup* çekildi.(s.42)

Gene *gözlerini yüzüme dikip* durdu.(s.43)

Ve *çevre değiştirmedikçe*, insanın değişmesine imkân yoktur.(s.44)

Dinlemezse *kamçısını sallayarak* Mabeyin kapısına dayanıyor.(s.45)

Memleketin büyüklerini, akıllı adamlarını alıp Malta adasına sürdüler.(s.45)

İkisinin acısı arasında, *böyle kavrulup* gitmişsin.(s.58)

Arkalarından bakarken, onlara birtakım kederli cüceler denebilir.(s.58)

Orada hiç kımıldamadan duruyor.(s.64)

Köye doğru, *beş on adım atıp* döndüm.(s.70)

Onun elinden tutup evine getirdi.(s.71)

Gözleri hep sabit bir noktaya dalıp kalıyor.(s.77)

Bu sözü hatırıma gelince burnumun direği sızladı.(s.77)

Bu balçıktan insanlar, *aralarında hiç konuşmadan* yürürler.(s.91)

Öbürü tekrar elinden çekip yerine oturuyor.(s.93)

O kadar ki, *derenin kenarına gelince* durdu.(s.93)

Çocuk bağırmaya başlayınca anası koşup gelebiliyor.(s.110)

Bunu duyunca ben ondan ziyade mahzun oluyorum.(s.120)

Cevap vermeden önüne bakıyor.(s.120)

Sedirden kalkınca yatağa giriyorum.(s.132)

Yataktan kalkınca sedire uzanıyorum.(s.132)

Kulaklarım uğuldayarak pencereye koşuyorum.(s.150)

Cevap vermeden yürüdü gitti.(s.156)

Onunla yüzüne bakmadan korkarak konuşuyorum.(s.170)

Uçaklar uzaklaştıkça yükseliyorlar.(s.174)

Lambayı yaklaştırıp bakınca gördüm.(s.208)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.CÜMLE

İnsanlar, sahip oldukları duygu ve düşünceleri, mevcut durumu ve herhangi bir olayı; kâh renklerle, kâh çizgilerle, kâh işaretlerle, kâh sözcüklerle ifade ederek kendilerinin diğer canlılardan farklı olduğunu göstermişlerdir.

Dilbilimcilerin dil terimleriyle ilgili tanımlarındaki farklılık, kendini cümlelerin/ tümcenin tanımında da gösterir.

Kimi dilbilimciler, cümlelerin kuralları olduğunu ifade ederken kimileri de cümlelerin kapsamlı tanımını yapar.

Muharrem Ergin, cümleyi “Cümle bir fikri, bir düşüncüyü, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime grubudur... Kelime grupları *Belirtme gruplarıdır*. Cümle ise bir *hüküm grubudur*. Cümlelerin varlığı için asgari şart bir çekim fiildir.” şeklinde ifade eder. (Ergin, 1988:376).

Tahsin Banguoğlu cümleyi farklı bir şekilde izah eder. Cümleyi yargı öbeklerinin bir alt başlığı olarak değerlendirir.

Cümle, kendi kendine yeten bir yargı bir cümle sayılır. Demek ki cümlelerin temeli bir bağıntısız yargıdır. (Banguoğlu, 1974:522).

Mehmet Özmen:

Bir yükleme bağlı olarak oluşan, bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir eylemi veya bir isnadı, tam olarak anlatan ve birbirlerine belirli kurallarla bağlanan kelimeler dizisine cümle denir.(Özmen, 2016: 4).

Tahir Kahraman:

İnsan düşüncesi yargı biçiminde oluşur. Yargı bütünlüğüne kavuşmayan bir düşünme ilkel bir düşünmedir; tek tek kavramları tasarlamaktan, hayal etmekten öte bir anlam taşımaz. İnsan, beynindeki kavramlar arasında ilişkiler kurarak, akıl yürüterek bir takım yargılara varır. Bu yargıların dil ortamına yansımaları cümleler biçiminde olur. Aynı zamanda düşünme cümlelerle gerçekleşir. Düşünme, yargı ve cümle birbirine bağlı birbirinden kopmaz, biri olmadan öbürünün olamayacağı kavramlardır... Bu açıklamaların ışığında, cümleyi şöyle tanımlayabiliriz: Yargı biçiminde oluşan insan

düşüncesinin, insanın istek ve özlemlerinin ‘dil’e yansımış biçimine cümle denir.(Kahraman, 1986:119).

Leyla Karahan ise,

Bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir.

Cümle, dilin en küçük anlatım birimidir. Duygular, düşünceler, olaylar ve durumlar, cümle veya cümlelerden meydana gelen dil birlikleri ile karşılanır.(Karahana, 2015:9).

Dilbilimcilerin ifade ettiğı cümle tanımlarında kesişim noktası *yargı* sözüdür. *Yargı* bir sözcükle karşılandığı gibi söz dizimi ve cümle dizimiyle de karşılanabilmektedir.

3.1.Cümlelerin Sınıflandırılması

Dilbilimcilerin cümlelerin tanımındaki farklı söylemleri cümlelerin sınıflandırılmasında da kendini göstermektedir. Türkçede cümleler farklı şekillerde oluşmaktadır. İlk yazılı metinlerden olan *Orhun Abidelerinde* kısa cümleler günümüze kadar yerini farklı biçimlerde oluşan ve uzun cümlelere bırakmıştır. “Türkçede genelde *basit cümleler*, yani tek yargılı cümleler kullanılır. Fakat bu arada az da olsa *birleşik cümleler* de kullanılmaktadır. *Birleşik cümle*, bir asıl cümle ile onun manasını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden teşekkül eder.

Leyla Karahan, cümle tasnifini *Cümlelerin Bağlanma Şekillerine, Yüklemin Türüne, Yüklemin Yerine ve Anlam Özelliklerine Göre*, yapar. “Buna göre cümleleri,

A) CÜMLENİN BAĞLANMA ŞEKİLLERİ:

1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler
 - 1.1.“ki” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler
 - 1.2.“ve” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler
 - 1.3.Diğer Bazı Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler
2. Ortak Cümle Öğeleriyle bağlanan cümleler
 - 2.1.Ortak Yüklemlili Cümleler
 - 2.2.Ortak Öznelli Cümleler
 - 2.3.Ortak nesnelli Cümleler
 - 2.4.Ortak Yer Tamlayıcılı Cümleler
 - 2.5.Ortak Zarflı Cümleler
3. Ortak Kip/ Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler
4. Anlam ilişkisiyle Bağlanan Cümleler

B) YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

- 1) Fiil Cümleleri
- 2) İsim Cümleleri

C) YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

- 1) Kurallı (Düz) Cümleler
- 2) Devrik Cümleler

D) CÜMLENİN ANLAM ÖZELLİKLERİ

1. Olumlu ve Olumsuz Cümleler
2. Soru Cümleleri” şeklinde sınıflandırılmıştır. (Karahan, 2015: 85-110).

Türkçede şartlı birleşik cümle, kili birleşik cümle olmak üzere başlıca iki çeşit birleşik cümle vardır. Bunlara üçüncü bir birleşik cümle çeşidi olarak iç içe birleşik cümleyi de ilave edebiliriz.” (Ergin, 1988: 382).

Mehmet Özmen cümleyi şu şekilde tasnif eder:

- 1-Yapıları Bakımından Cümleler
- 2-Yüklemelerin Yeri Bakımından Cümleler
- 3-Yüklemelerin Türüne Göre Cümleler
- 4-Anlamlarına Göre Cümleler (Özmen, 2013:141)

Prof. Dr. Günay Karaağaç da cümleyi değişik bir açıdan değerlendirerek şöyle tanımlar:

İnsanın algı ve bilgilerinin tümü, varlık ve onun değişiminden oluşur. *Olmak* ve *Yapmak*... Varlıkta görülen değişimlerin, varlığın gerçekleştirdiği bu olma ve yapmaların diğer adı ise zamandır; yani varlıktaki değişim süreçleri, zaman kavramının kaynağıdır. Bir yapma ve olmanın nitelendirildiği dil yapılarına cümle denir.(Karaağaç, .2011: 220)

Dilbilimciler basit cümleyi, sadece bir yargıyı aktaran cümle olarak değerlendirirken Leyla Karahan, basit cümleler konusunda farklı yaklaşımlarda bulunur. Karahan, *Türk Dili Üzerine İncelemeler* adlı kitabında, basit cümle ile ilgili şunları aktarır:

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Tek yargılı her cümle basit cümledir. İsim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiillerin diğer isim, sıfat ve zarflardan görev bakımından hiçbir farkları yoktur ve bu kelimelerin varlığı basit cümlelerin yapısını etkilemez.(Karahana, 2011:235).

Muharrem Ergin, basit cümleleri “*tek predikatlı müstakil cümleler*” olarak tanımlar. (Ergin, 1988: 382).

Birleşik cümle tanımı ve tasnifinde de dilciler, farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Muharrem Ergin, birleşik cümleyi “*Şartlı Birleşik Cümle, Ki’li Birleşik Cümle, İç içe Birleşik Cümle*” diye üç başlıkta incelenmiştir.(Ergin, 1988:382).

Karaağaç da birleşik cümleyi, “Yapısında birden fazla yüklem bulunan cümledir.” (Karaağaç, 2011:238) şeklinde tanımlarken birleşik cümle çeşitlerini de Muharrem Ergin’den farklı göstermez.

Mehmet Özmen hem basit cümleleri hem de birleşik cümleleri diğer dilbilimcilerden farklı tasnif eder:

- 1- Basit Cümle
 - a. Salt Basit Cümle
 - b. Girişik Basit Cümle (Fiilimsi bulunan cümle)
- 2- Birleşik Cümle
 - a. Sıralı Birleşik Cümle
 - b. Şartlı Birleşik Cümle
 - c. Bağlı Birleşik Cümle
 - d. İç İçe Birleşik Cümle
 - e. Saplama (Ara Cümleli) Birleşik Cümle
 - f. Karmaşık Birleşik Cümle
 - g. Eksilteli Cümle (Özmen, 2016: 141-196).

Burada üzerinde durulması gereken husus, fiilimsilerin bulunduğu cümleler basit cümle olarak değerlendirilirken Mehmet Özmen, fiilimsilerle kurulan cümleyi basit cümlelerin farklı bir türü olarak göstermiştir. Tahsin Banguoğlu ise “Anlam ve şekil ilişkileri olan birden fazla yargının bir araya gelmesiyle kurulmuş cümleye *Birleşik cümle* (phrase compose’e) adını veriyoruz.” şeklinde birleşik cümleyi tanımlayarak *Tümleme Birleşik Fiiller* ve *Karmaşık Birleşik Fiiller* şeklinde ana hatlarıyla iki başlıkta inceler. (Banguoğlu, 1974:546).

Girişik Cümle, genellikle bünyesinde fiilimsi türlerinden birini veya birkaçını (ad-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil) barındıran cümle çeşidi olarak kabul edilir. Dilciler arasında tartışma konusu olan bir konudur.

Mehmet Özmen, fiilimsilerle kurulan cümleleri “Basit Cümle” nin bir türü olarak değerlendirirken Muharrem Ergin, Tahsin Banguoğlu, Tahir Kahraman, gibi dilbilimciler fiilimsilerin yer aldığı cümleleri Birleşik Cümlelerin bir türü olarak görürler; ancak girişik cümle ifadesini kullanmazlar.

Tartışma konusu olan bir başka birleşik cümle türü, *Kili* cümlelerdir. Dilimize Farsçadan giren “kim” edatının “ki” şeklindeki kullanımı, kimi dilbilimcilerce birleşik cümlelerin, kimilerine göre ise bağlı cümlelerin bir çeşidi olarak değerlendirilir.

Muharrem Ergin, *kili* cümleyi birleşik cümlelerin bir türü olarak değerlendirirken “Yabancı asıllı olan ve Türkçe için normal olmayan bu birleşik cümle Farsçadan geçmiş bulunan ki edatıyla ve onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan “kim” edatıyla yapılan birleşik cümledir.” der. (Ergin, M. 1988:383).

Günay Karaağaç bu cümle türünü *Kili Birleşik Cümle*, Türkçenin söz dizimi yapısına ters olarak, yardımcı cümlelerin ana cümleden sonra geldiği bir cümle türüdür.” şeklinde ifade eder. (Karaağaç, 2011: 239).

Tahsin Banguoğlu ki bağlacının kullanıldığı cümleleri *Karmaşık cümleler* ve ilinti cümlesinin bir türü olarak *Tümleme Birleşik Cümle* başlığının altında değerlendirir. (Banguoğlu, 1974: 552).

Dilbilimcilerin birleşik cümlelerin bir türü olarak kabul ettikleri *İç İçe Birleşik Cümle* de bir cümlelerin bir başka cümle içerisinde yer aldığı türünün adıdır.

Mehmet Özmen bu cümle türünü “Bir cümlelerin diğer bir cümlelerin ögesi ya da ögesinin bir parçası olmasıyla oluşan cümle” şeklinde tanımlar. (Özmen, 2016: 177).

Bu tür birleşik cümlelerde ana yargının bildirdiği eylem, olgu veya kavram; yan yargının bildirdiği eylem, olgu ya da kavramın gerçekleşme şartına bağlanması söz konusudur. Cümlelerin bildirdiği iki aşamalı durumdan (yan yargı) birinin gerçekleşmesi, temel yargının oluşma zeminine kavuşmasını sağlayacaktır.

Yapı bakımından cümle çeşitlerinden olan *Sıralı ve Bağlı cümleler* de farklı şekillerle ifade edilen, tartışılan cümle türlerinden biridir. Genelde bağlı cümlelerin tanımlanmasında hemfikir olan dilbilimcilerin bir kısmı, sıralı cümleleri de *Bağlı cümleler* kapsamında değerlendirmiştir.

Muharrem Ergi, cümleleri *Basit ve Bileşik* olmak üzere iki ana bölüme ayırırken sıralı cümle ifadesini kullanmamıştır. (Ergi, 1988: 382).

Tahsin Banguoğlu, *Sıralı ve Bağlı cümleler* ifadesini kullanmamakla birlikte bunları birleşik cümlelerin çeşitleri arasında göstermenin yanı sıra *tümleme birleşik cümle* kapsamında *bağlam cümlesi* terimini kullanmaktadır. (Banguoğlu, 1974: 549).

Mehmet Özmen ise böyle bir tasnife gitmemiş sıralı cümleleri, *birleşik cümle* kapsamında inceleyerek “Sıralı birleşik cümle, peş peşe kullanılan ve birbirlerinden virgül veya noktalı virgülle ayrılan cümlelerden oluşan cümledir.” şeklinde tanımlamasıyla cümleler arasında ana cümle ile yardımcı cümlelerin bir farkı olmadığını, öznelerin ayrı veya ortak olabileceğini ifade etmiştir. (Özmen, 2016:143).

Günay Karaağaç, *Sıralı Cümleleri, Bağlı Cümle* kapsamında inceleyerek *Sıralı Bağlı Cümleler* ifadesini kullanmıştır. (Karaağaç, 2011: 241).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Yaban* romanının söz dizimi incelenmesinde, Leyla Karahan’ın cümle tasnifi esas alınmıştır.

3.2.Cümle Çeşitleri

3.2.1.Cümlelerin Bağlanma Şekilleri

3.2.1.1.Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

Türkçede bağlama edatları sadece kelimeleri değil, aralarında anlam ilişkisi bulunan yargı bildiren söz birimlerini de birbirine bağlar.

Leyla Karahan:” Edatların görevi, *sıralama, karşılaştırma, benzetme, açıklama, sebep, sonuç, amaç, karşıtlık, eşitlik, beraberlik vb.* anlamlarla cümleleri birbirine bağlamak, aralarındaki ilişkiyi vurgulamak ve ilişkinin yönünü belirlemektir. Bağlantıyı başka unsurlar da destekler, pekiştirir.” (Karahan, 2015: 85).

3.2.1.1.1. “ki” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

Onun için değil midir *ki* ben aralarında dolaşırken kaba kaba sırtıtlardı ve sağ tarafımda bir boş torba gibi sallanan yenimle oynamaya kalkıştırlardı.(s.37)

Ben görmedim fakat Mehmet Ali’nin söylediğine göre muhtarın karısını, adı bilinmeyen bir illet sekiz yıldan beri öyle bir evirip kıvrımış, o kadar karmakarışık bir hale sokmuş *ki* bacaklarını kollarından ayırmanın imkânı yokmuş.(s.37)

Oysa burada isterdim *ki* farkında olsunlar.(s.37)

O vakitten, bunun ne kadar imkânsız olduğunu düşündüğü için midir *ki* öyle susup gülümsüyordu.(s.38)

Eli ayağı, bir ağacın henüz topraktan sökölümüş kökleri gibidir ve bilirim *ki* vücudu, bir meşe kütüğü kadar sağlamdır.(s.56)

İşte bu vaka esnasındadır *ki* hem Mehmet Ali’nin karısı hem de kız kardeşleriyle karşılaştım.(s.57)

Bir an geldi *ki* ben de kendimden şüphelenmeye başladım.(s.59)

Arkadaşlarına ve kız kardeşine benim için bir şey söylemiş olacak *ki* o da dönüp baktı.(s.70)

Öyle bir duruş *ki* hemen uzaklaşmaya mecbur oluyorum.(s.70)

Dördüncü defadır *ki* sana buralarda rast gidiyorum.(s.102)

Bereket versin *ki*, onunla pek seyrek konuşuyoruz.(s.117)

Asıl felâket şuradadır *ki* düşman askerleri bana bir şey yapmaksızın buradan geçip gidebilir.(s.154)

Ve hava o kadar sıcaktı *ki* ben çocuk eriyip buhar oldu sandım.(s.155)

Üstü başı o kadar parça parça idi *ki* ilk görüşte yere bir tarla korkuluğu yuvarlanmış sandım.(s.155)

Hele şu son günlerde öyle kapanmış öyle örtülmüş *ki* ne tarafından bakacağım, ne taraftan dinleyeceğimi bilemiyorum.(s.180)

Düşman askerleri bilseler *ki* ben de onlar kadar meraktayım.(s.185)

Emine, görüyorum *ki* hiç halinden memnun değilsin.(s.199)

3.2.1.1.2. “ve” Bağlama Edatı ile Bağlanan Cümleler

Onun için değil midir *ki* ben aralarında dolaşırken kaba kaba sırtırlardı *ve* sağ tarafımda bir boş torba gibi sallanan yenimle oynamaya kalkıştırlardı.(s.37)

Kimi yatağını üstünde kimi bir küçük çocuk gibi benim kucağымda kimi bir iskemlede tek başına kimi ayakta kimi pencerenin kenarında dirseğini dayamış kimi odanın içinde bir aşağı beş yukarı dolaşarak benimle sabahı ederler *ve* sabaha kadar havada kutsal bir orkestranın yankıları dalgalanır *ve* Yaradanlarla yaratıklarının el ele verip hep bir arada raksettikleri sezilir.(s.40)

Mehmet Ali, bavullarımı sıra sıra duvarın dibine koydu *ve* sonra dışarıya çıktı.(s.42)

Çamaşır yıkamaz *ve* ütülemez.(s.50)

Her birimizin önüne bir topak atıyor *ve* eller hep birden lengerlerin içine dalıyor.(s.54)

Eli ayağı, bir ağacın henüz topraktan sökülmüş kökleri gibidir *ve* bilirim *ki* vücudu, bir meşe kütüğü kadar sağlamdır.(s.56)

Onun çok kere, küçük boz eşeğin taşıyamadığı en ağır yükleri alnından bir damla ter akmadan dimdik taşıdığını görmüş *ve* tarlada saatlerce, belini doğrultmaksızın çalıştığına da şahit olmuşumdur.(s.56)

Durduğum yere çömeliyorum *ve* elimi suya sokuyorum.(s.63)

-Ben yalnız kocama teslim olurum! diye bağırdı *ve* kocası gitti.(s.71)

Kaşlarına rastık çeker *ve* ellerine kına yakar.(s.72)

Mehmet Ali bana doğru eğildi *ve* elimi öptü.(s.76)

-Senin nene gerek? dedi ve evinin kapısında içeri girdi.(s.84)

Baş üstüne; söylerim diyor ve sivriliyor.(s.85)

Akşamüstleri bütün başaklar yetim boyunlarını büküyorlar ve hazin köklerine bakıyorlar.(s.87)

3.2.1.1.3.Diğer Bağlama Edatları ile Bağlanan Cümleler

Ben okula gideyim *de* burada işe kim baksın.(s.43)

Memiş cevap vermeksizin gülümser *yahut* başını iki tarafa sallamakla yetinir.(s.72)

Keşke alsalar *da* ben de gitsem dedim.(s.76)

Ne yiyor, *ne* içiyor, *ne de* söylüyordu.(s.80)

Gözümün önünde canlı yaratıklara mahsus bütün vasıfları gösteriyor, *lakin ne* işitiyor, *ne* konuşuyor, *ne de* sözlerimden bir şey anlıyor.(s.84)

İnsan senin göğsünde ya destanî bir kahramanlığa erer *ya da* en ilahî mizaçlı velilerin feragat ve mahviyet derecesine varır.(s.88)

Ne karışıyorum, *ne de* dibe çökebiliyorum.(s.89)

Yolda kâh *yaya* yürüdük, *kâh* açıkta yattık.(s.97)

Göçer *ama* bize bir şey bırakmaz.(s.153)

Gidin evinizde oturun; *fakat* hiçbir yere çıkmayacaksınız.(s.190)

Kâh düz yol üstünde gideriz, *kâh*, bir belden ağır ağır geçeriz.(s.200)

Geçirirlerse *de* ben kolayını bulurum.(s.221)

Şimdi böyle, sürüne sürüne, kalabalığın öbür tarafına çıktık *mı* iş kolay, mezarlığa gider saklanırsınız.(s.227)

3.2.1.2.Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler

Anlam ilgisi bulunan ve art arda gelen cümlelerde bağlantıyı, cümlelerin unsurları biri veya birkaçı sağlayabilir.

“Art arda sıralanan cümleler arasındaki anlam ilişkisi, ortak cümle öğeleri ile de sağlanabilir. Bağlantıyı, gerektiğinde başka unsurlar destekler, pekiştirir.” (Karahana, 2015: 91).

3.2.1.2.1.Ortak Yüklemlı Cümleler

Bunlardan başka, köyün iki meczubu (*vardır*), bir cüssesi *vardır*.(s.37)

O beni her yerde (*izliyor*), her dakika *izliyor*.(s.39)

3.2.1.2.2.Ortak Öznelı Cümleler

Mehmet Ali'nin anası, evde yaptığı bütün iyi şeyleri, (*Mehmet Ali'nin anası*) yemez, (*Mehmet Ali'nin anası*) içmez, (*Mehmet Ali'nin anası*) hiç kimseye tattırmaz, (*Mehmet Ali'nin anası*) alır kasabaya götürür.(s.50)

Mehmet Ali bana doğru eğildi ve (*Mehmet Ali*) elimi öptü.(s.76)

Akşamüstleri *bütün başaklar* yetim boyunlarını büküyorlar ve (*bütün başaklar*) hazin köklerine bakıyorlar.(s.87)

İnsan senin göğsünde ya destanî bir kahramanlığa erer ya da (*insan*) en ilahî mizaçlı velilerin feragat ve mahviyet derecesine varır.(s.88)

İsmail şaşırmış, (*İsmail*) kimseyi dinlemez olmuş.(s.90)

Bu ıssız, ışıksız topraklar, gökyüzünün altın mozaikli, muhteşem kubbesi altında ezilir, (*Bu ıssız, ışıksız topraklar*) erir, (*Bu ıssız, ışıksız topraklar*) yok olur.(s.110)

3.2.1.2.3.Ortak Nesnelı Cümleler

Biraz daha sonra *saman ve tezek kokularını* duyacaktım. İşte (*saman ve tezek kokularını*) duymaya başlamıştım.(s.41)

Mehmet Ali'nin anası, evde yaptığı bütün iyi şeyleri, yemez, içmez, (*evde yaptığı bütün iyi şeyleri*) tattırmaz, (*evde yaptığı bütün iyi şeyleri*) alır, (*evde yaptığı bütün iyi şeyleri*) kasabaya götürür. (s.50)

Çamaşır yıkamaz ve (*çamaşır*) ütülemez.(s.50)

Ben *yağı olsun, yoğurdu olsun, peyniri veya sucuğu olsun*, kasabadaki fiyatının iki mislini verip (*yağı olsun, yoğurdu olsun, peyniri veya sucuğu olsun*) almaya muvaffak olabiliyorum.(s.50)

Emine'yi gördüm, (*Emine'yi*) beğendim.(s.126)

3.2.1.2.4.Ortak Yer Tamlayıcılı Cümleler

Kadın, *bu teklife*, önce inanmak istemeyecek, (*bu teklife*) şaşıracak.(s.126)

3.2.1.2.5.Ortak Zarflı Cümleler

Onun içindir ki, *her sabah gözlerimi açar açmaz*, derin bir hayal kırıklığına uğrarım.(*her sabah gözlerimi açar açmaz*) ”Niçin beklediğim tabii olay vukuu bulmadı?” derim.(s.49)

Gerçi *ben gelince* yüzler değişti, (*ben gelince*) sözler değişti.(s.96)

Biz böyle konuşurken köylülerin her biri bir deliğe kaçmış, (*biz böyle konuşurken*) uzaktan bizi gözetliyorlardı.(s.157)

3.2.1.3.Ortak Kip / Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler

Anlam ilişkisi bulunan cümlelerde aynı kip / şahıs ekleri tekrarlanmak yerine; bu kip / şahıs ekleri en son cümlenin yüklemine yer alarak ortak kullanım sağlanmış olur.

Cümleler arasındaki anlam ilişkisini sağlamada ortak kip / şahıs eklerinin de rolü vardır. Bu ekler her cümlede tekrarlanabilir. Ancak tekrardan gerektiğinde kaçmak üzere bu eklerin bir kısmı son cümleye kaydırılabilir. Yükleme isim olan cümlelerde kip ekinin, tek kipli fiillerde şahıs ekinin, birden fazla kiplerde ise ikinci veya üçüncü kip eki ile şahıs ekinin son cümlede kullanılması, cümleler arasında anlam ilişkisini pekiştirir. (Karahan, L. 2015: 92).

Yaban romanından örnekler:

Bakışlarının bir büyük adam bakışlarından farklı olmaması şöyle dursun, yüzü şimdiden yıpranmış(tı), vücudu katılaşmış(tı), hareketleri ağırlaşmıştı.(S.42)

Zaten buraya geldiğimiz günden beri, Mehmet Ali benim hükmümden büsbütün sıyrılmış(tır), tamamıyla asker olmazdan önceki haline dönmüştür.(s.44)

Zurna çatlak(tı), oyunlar isteksiz(di) ve yemek tatsızdı.(s.60)

Onun çok kere, küçük boz eşeğin taşıyamadığı en ağır yükleri alnından bir damla ter akmadan dimdik taşıdığını görmüş(ümdür) ve tarlada saatlerce, belini doğrultmaksızın çalıştığına da şahit olmuştumdur.(s.56)

Biz böyle konuşurken köylülerin her biri bir deliğe kaçmış(tı), (biz böyle konuşurken) uzaktan bizi gözetliyorlardı.(s.157)

3.2.1.4.Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Art arda gelen cümlelerde anlam ilişkisi sadece kullanılan kip / şahıs ekleriyle sağlanmaz. Bu anlam ilişkisi, cümlede kullanılan diğer varlık ve kavramları karşılayan kelimelerle de sağlanabilir.

Bir metin, art arda sıralanan ve aralarında çeşitli anlam ilişkisi bulunan cümlelerden meydana gelir. Cümleler arasındaki bu ilişkiler sadece bağlama edatları, ortak cümle

ögeleri, ortak kip / şahıs ekleri ile sağlanmaz, şahıs, zaman, mekân, nesne ve harekete ait kavramlarda karşılaştırma, açıklama, büyüklük- küçüklük, azlık- çokluk, genellik- özellik vb. bakımlardan sıralama, dereceleme; zıt veya benzer kelimelerle oluşturulan anlam paralelizmi, aynı kavram alanına giren kelimeler, iyelik ekleri ve genel olarak bazı içerik özellikleri de cümleler arasındaki anlam ilişkisini sağlamada yeterli olabilmektedir. (Karahana, 2015: 94).

Yaban romanından örnekler:

Kendileri hakkında, bu hislerimi içgüdülerıyla sezdikleri için midir, nedir bilmiyorum, onlar da bana bir rast gelişlerinde, arkalarını çeviriyorlar. (s.54)

Biri demin seni döven anandır, öbürü de seni her gün döven, doğduğun günden beri her gün döven yurdundur.(s.58)

İtaatli, kılıbık ve biraz da filozoftur, ruhunun sonsuz derinliği vardır.(s.72)

Sen emin ol, çok uzun sürmez.(s.75)

Kız kaçıyor, kambur arkasından kovalıyor.(s.93)

Öyle bir haylazlaştı, öyle bir haylazlaştı, deme gitsin.(s.100)

Zeynep kadın, kızları ve gelinleriyle beraber, sabahdan akşama kadar, durmaksızın çalışıyor, Mehmet Ali 'nin yavrusunu sokak kapısının eşiğine bırakıp gidiyorlar.(s.110)

Gittik, birlikte evi gördük.(s.117)

-Bir şey yok; yüreğim tılandı; ara sıra böyle olurum.(s.119)

Memleketin hemen bütün gazetelerinde bu bekleniyor, bunun sözü oluyor. (s.121)

Şimdi, söyle, söyle bakalım, son emelin nedir?(s.121)

Türk köylüsü top arabalarını yorganına sarıp taşıyor, işte, bunun için imanlıdır.(s.122)

3.2.2.Yüklem Türevine Göre Cümleler

Yargı bildiren her cümlemin mutlaka bir yüklemi vardır. Yüklem dışındaki diğer bütün unsurlar (özne, nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci) yükleme bağlanmaktadır. Yüklemin karşılayan kelimenin- kelimelerin kök veya gövde türüne göre cümleler, yüklem türüne göre sınıflandırılır. Fiil kök ve gövdesinden oluşan yüklemelerin yer aldığı cümleler, yüklemine göre *fiil cümlesi*, İsim kök ve gövdesinden oluşan yüklemelerin yer aldığı cümleler ise yüklemine göre; *isim cümlesi* olarak adlandırılır.

Cümlemin yüklemi, ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir fiil veya isimdir. Yüklem isim veya fiil oluşu, sadece anlamı değil cümle öğelerinin türünü ve cümle içindeki yerini de etkiler. (Karahana, 2015: 96).

3.2.2.1.Fiil Cümleleri

Yargı bildiren cümlelerin yüklemi çekimli (*kip / şahıs*) bir fiilden- birleşik fiilden oluşuyorsa bu cümle, *fiil cümlesidir*.

Yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümlelerdir. Kip ve şahıs bildiren bütün fiiller yargı taşır. Bu yargı emir kipinin 2. şahsı dışında daima ekle yapılıır. (Karahan, 2015: 96).

Yaban romanından örnekler:

Mehmet Ali'nin anası enikonu *topallıyor*.(s.37)

Mehmet Ali'ye *soruyordum*.(s.39)

Bilmem.(s.41)

Gene yüzlerine *bakıyorum*.(s.45)

Bu, benim köydeki en hüznü günüm oldu.(s.46)

Üç yaşında, dört yaşında yavrular *görüyorum*.(s.58)

Şeyh Yusuf *gitti*.(s.69)

Lakin bir gün o bana *söyledi*.(s.77)

Hiç kimse Bekir Çavuş'u *dinlemiyor*.(s.153)

Belki, hiçbir şey *hatırlamıyor*.(s.164)

Hepsi hayretle bana *bakıyorlar*.(s.179)

Fakat, ben *yerimde duramıyorum*.(s.203)

Ben gene *susuyorum*.(s.215)

Biraz *dur* Emine.(s.227)

3.2.2.2.İsim Cümleleri

Yargı bildiren cümlelerin yüklemi çekimli isim kök ve gövdesinden oluşuyorsa bu cümle, *isim cümlesidir*.

Yüklemi bir isim veya isim grubu cümlelerdir. İsim ve isim grupları, “-i-”*ek-fiili* ile görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde çekime girerek yüklem görevi yaparlar. (Karahan, 2015: 96).

Yaban romanından örnekler:

İnsan içgüdüğü ise *bozuktur*.(s.36)

Fakat sağ kolum *yoktu*.(s.36)

Evet, *bilhassa en az sevimli olanıdır*.(s.36)

İstanbul'da zilletim olan şey burada *şerefimdir*.(s.37)

Tek bir ışık yoktu.(s.40)

Çayın suyu ise *bir akar balçıktır*.(s.43)

Kaybı mı *vardır*?(s.46)

-Beyim, *akıllı bir adamdır*.(s.47)

Ve siz, bir arma çardağının altında, *bu âlemin rehavetli bir seyircisisinizdir*.(s.48)

Ve bahislerimiz *hep topraktan, havadan, zamandan yakınmaktır*.(s.56)

Yürüyüşlerinde bile *olgun bir adam ağırlığı var*.(s.58)

Zurna *çatlak*, oyunlar *isteksiz* ve yemek *tatsızdı*.(s.60)

Bu insan dışısında *yeni gördüğüm bir hâldir*.(s.70)

Bekâret burada *bir zırh gibidir*.(s.71)

Sıvanmış kolları, *bileklerinden itibaren bembeyazdı*.(s.82)

Ben sana kötülük edecek değilim.(s.82)

Ve Salih Ağa benden *davacıdır*.(s.83)

Burası köye yarım saat *mesafededir*.(s.92)

İnsan, *hayvanların en iğrenç olanıdır*.(s.93)

Bu köyde *ne var, ne yok*?(s.102)

3.2.3.Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Türkçenin söz diziminde yüklem, genelde sonda bulunur. Ancak bazen anlatımı ilginç, akıcı ve farklı kılmak için yüklem, cümlenin sonunda değil başında veya ortasında bulunur.

Yüklem genellikle cümlenin sonunda yer alır. Türkçe söz diziminin karakteristik özelliğidir. Ancak diğer cümle öğeleri gibi yüklemde söz dizimi içindeki yeri çeşitli sebeplerle değişebilmektedir. (Karahana, 2015:100).

3.2.3.1.Kurallı (Düz) Cümleler

Yüklemi cümlenin sonunda bulunan cümlelerdir.

O gün *bugündür*, hâla öyle *dolaşırım*.(s.37)

Bunu sonradan *anladım*.(s.37)

Mehmet Ali'ye *soruyordum*:(s.39)

Seni büyü *yapar sanırlar*.(s.40)

Nereye *gideceğiz*?(s.41)

Mehmet Ali, sadece *dalgındı*.(s.42)

Sonra hislerine *dokunmak istiyorum*.(s.45)

Bu, *benim köydeki en hüznünlü günüm oldu*.(s.46)

-Beyim, *akıllı adamdır*.(s.47)

Hava da sulanmış toprak *kokuyordur*.(s.48)

Fabrikaları *var*.(s.51)

İçimden: ‘‘Mutlaka, bütün bunlara *alışmalıyım*.’’ *diyordum*.(s.54)

Bunu yazarken elim *titriyor*.(s.56)

İsmail *ağlamıyordu*.(s.57)

Tehlikeli bir yolmuş.(s.61)

Onu, artık hiç *tanımıyorum*.(s.62)

Dönüp bana *baktı*.(s.63)

Uzaktan bana *gülümsüyor*.(s.64)

Bir gün, köyüne kadar *gittim*.(s.69)

Bizim köyde bir Süleyman *vardır*.(s.71)

Böylece konuşarak eve *girerler*.(s.73)

Bu çarpışmada her şey *hallolacaktır*.(s.75)

Hoca ‘‘elbet’’ *demiş*.(s.79)

Gülmekten kendimi *güç tutuyorum*.(s.87)

3.2.3.2.Devrik Cümleler

Yüklemi cümlenin sonunda bulunmayıp başında veya ortasında yer alan cümlelerdir.

Hangi tarikattan bu Şeyh?(s.66)

Gelelim öğütlerine...(s.67)

Hatta ayrılırken, *sarılıp öpüşmediler* bile.(s.76)

Bize, *bunun için toplumun kaymağı diyorlar* galiba.(s.89)

-Emine, Emine *dur* biraz.(s.108)

-Kim *var* orada?(s.113)

-O kadarını *işitmedim*, gayri...(s.116)

-Evvel Allah, *hazırız* beyim...(s.117)

-Yapayalnız, bu tenhalıkta, hiç de *korkmuyorsun* galiba.(s.142)

-Daha vakit varken, *çıkıp gidin* Ankara'ya...(s.158)

Neresini *yiyecek*, bu zavallı yaratıkların?(s.169)

Hasan, nihayet *işitti* galiba.(s.173)

-*Biliyorum* beyim sen de *onlardansın* emme.(s.181)

Ne de *ağırmış* bu çocuk.(s.219)

-*Götürdüler* yavrumu.(s.219)

-Ne *yaptım* ben sana?(s.224)

-Vire *otur* yerine be!(s.225)

3.2.4.Cümlelerin Anlam Özellikleri

Türkçede söz diziminin içerdiği anlam bünyesinde bulundurduğu kelimelerin temel, yan, mecaz, terim anlamlarında saklıdır. Ancak cümlelerin anlamı, sadece kullanılan kelimelerin anlamlarıyla değil, anlamın *olumluluk- olumsuzluk* biçimlerini karşılayan kelimelerin yüklem olarak kullanılmasıyla da kendini gösterir.

Her cümle, yapısında bulunan kelime ve eklerin yönlendirdiği *soru, bildirme, emir, istek, ünlem* vb. anlam özelliklerinden birine sahiptir. Bir cümle hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. O hâlde cümlelerin temel anlam özelliği *olumluluk* veya *olumsuzluktur*. (Karahan, 2015: 103).

3.2.4.1.Olumlu Cümleler

Cümlelerin bildirdiği yargının *gerçekleşme* durumunu aktaran cümlelerdir.

Yargının gerçekleştiğini anlatan cümleler *olumlu cümleler*dir. Böyle cümlelerin yüklemi *yapma, yapılma* veya *olma* bildirir. (Karahan, 2015: 103).

Yaban romanından örnekler:

Çocuk, aynı noktadan gene bana *bakıyor*.(s.42)

Gene yüzlerine *bakıyorum*.(s.45)

-Beyim, *akıllı adamdır*.(s.47)

Hava da sulanmış toprak *kokuyordur*.(s.48)

Geniş ve sürekli bir gülümseme ile *sırıttı*.(s.52)

Bekir Çavuş'un ağzı kulaklarına varıyor.(s.66)

Burada kavaklar *daha serin, dere daha berrak*.(s.69)

Bir gün köyüne kadar *gittim*.(s.66)

Ben de kendimi *topladım*.(s.76)

Bugün *içime doğmuş*.(s.82)

Yüreğim bir defa daha *sevinçten ağzıma geliyor*.(s.97)

Edebiyat ve sanat dünyasında yalnız dâhiler *vardır*.(s.123)

3.2.4.2.Olumsuz Cümleler

Cümlelerin bildirdiği yargının *gerçekleşmeme- gerçekleşememe* durumunu aktaran cümlelerdir.

Yargının gerçekleşmediğini anlatan cümleler, *olumsuz cümleler*dir.

Böyle cümleler *yapmama, yapılmama, olmama* bildirir. (Karahana, 2015: 104).

3.2.4.2.1'‘mA-‘‘ Eki ile Oluşan Olumsuz Cümleler

Kimse, onun nereye gittiğini *bilmiyordu*.(s.33)

Mehmet Ali, artık benimle *konuşmuyor*.(s.41)

Zira savaşlardan beri seyyar karyolamı hiç *bırakmadım*.(s.43)

İnönü zaferinin ertesi, ben bunlara *kız mıyorum*.(s.60)

Ona hiç şüphe *etme*.(s.62)

Porsuk Çayı'nın öbür tarafına bile *geçme*.(s.63)

Ortada biraz önceki adamdan eser *kalmıyor*.(s.65)

3.2.4.2.2. “değil” Edatı ile Oluşan Olumsuz Cümleler

O da *değil*.(s.66)

Bak ben yabancı *değilim*.(s.83)

Bu benim bir kadına ilk tutuluşum *değildir*.(s.105)

Lâkin tiksirmek, unutmak demek *değildir*.(s.140)

Bu bir zekâ işi *değildir*.(s.167)

Sol bacağı hiçbir hareket yapacak halde *değildir*.(s.231)

3.2.4.2.3. “ne...ne...” Bağlacı ile Oluşan Olumsuz Cümleler

Türkçenin söz dizimine göre, *ne...ne...*bağlacı ile kurulan cümlelerin yüklemi olumlu olması gerekir.

İki cümlelerin veya iki cümle ögesinin *ne...ne...*ile birbirine bağlanması durumunda, *ne...ne...*bağlacı cümleyi olumsuzlaştırdığı için, aslında yüklemi olumlu olması gerekir. Bununla birlikte, *ne...ne...*bağlacı kullanılmasına rağmen, yüklemi olumsuzlaştırılmış cümlelerin kullanımı oldukça yaygındır ve bu tür cümleleri Ahmet Haşim, Haldun Taner, Cemal Süreya, Abdülhak Şinasi Hisar, Kemal Bilbaşar gibi edebiyatçılar da kullanmaktadır. Bu tür cümleleri yanlış saymak yerine, *ne...ne...*bağlacının verdiği olumsuzluk anlamının yeterli bulunmadığını, dolayısıyla, olumsuzluğu kuvvetlendirmek için yüklemi de olumsuzlaştırıldığını, bunun bir ihtiyaçtan doğduğunu kabul etmek, daha uygun olacak.(Özmen, 2016: 226).

Hiçbirinde *ne* hayret *ne* dehşet *ne* de alelade bir alaka izine tesadüf etmedim.(s.45)

“ne... ne...” bağlacı ile kurulan cümlelerin yüklemelerinin olumlu olduğu da Türkçe söz dizimi kuralına uygundur.

Yaban romanından örnekler:

Fakat kamburun *ne* eli *ne* ayağı duruyor.(s.93)

Ne bir iş gördüğü, *ne* yerine durduğu var.(s.100)

3.2.4.2.4. “yok” Sözcüğü ile Oluşan Olumsuz Cümleler

Fakat sağ kolum *yoktu*...(s.36)

Tek bir ışık *yoktu*.(s.40)

Hem bu köyde okul *yok*.(s.43)

Zaten bu köy içinde, bostancılıktan anlar tek adam *yoktur*.(s.47)

Fakat açan *yok*.(s.114)

Eskisi gibi dövmek *yok*, sövmek *yok*.(s.116)

Benim param var, kimsem *yok*.(s.125)

Görüyorum ki bir kolum da *yok*.(s.126)

Oturduğum evin bir ıssız adadan farkı *yok*.(s.134)

Boşuna, hiçbir sonuca varmanın imkânı *yok*.(s.144)

Ağzının içinde bir tek dişi *yoktu*.(s.156)

Yahu sizin subayınız filan *yok mu?*(s.162)

İstemem, hiçbir şeyim *yok*.(s.170)

Gene kimse *yok*.(s.183)

Hemen odamdan hiç çıktığım *yok*.(s.187)

3.2.4.2.5. Soru Edatı veya Soru Kelimesinin Cümlelerin Bağlamında Olumsuz Anlam Oluşturduğu Cümleler

Böyle *mi* sanmıştım?(s.35)

İlk günler çocuklar benden ürküp kaçmıyorlar *mıydı?*(s.38)

Gelip de senin evini, köyünü yakıp yıkarken, çoluk çocuğunu dipçikle itip dürterlerken, bir köşede karı gibi büzülüp duracak *mısın?*(s.61)

Bu Şeyh Yusuf da *kim* oluyor?(s.66)

Sen *kim* oluyorsun ki, bana merhamet edeceksin?(s.68)

Benden korkacak *ne* var?(s.82)

Fakat *neye* yarar?(s.84)

-Böyle olur *mu?*(s.85)

-Senin *nene* gerek?(s.84)

Nasıl onlar gibi hissedebilirim?(s.90)

Dış cephem değişmiş *neye* yarar?(s.90)

Ondan daha iyisini *mi* bulacaktır?(s.105)

Bu dünyanın sonu *mu?*(s.107)

-Bu yaşta, beni hiç askere alırlar *mı?*(s.108)

Ben senin üvey evladın *miyim*?(s.109)

-Van kedisinden *ne* farkı var?(s.125)

Bunun konuşmasının öbürünün miyavlamasından farkı *ne*?(s.125)

-Seni nideceğim, olur *mu*?(s.133)

Fakat buna çözülmek *mi* diyeceğiz?(s.158)

-*Nasıl* yanılmış olabilirim?(s.215)

Benim bundan sonra *neden* korkum olacaktı?(s.218)

Fakat ben kalkacak hâlde *miyim*?(s.230)

3.2.4.3.Soru Cümleleri

Bir konuda bilgi edinme isteği ve merakların giderilmesi amacıyla yargı birimleri, soru anlamını içermek durumundadır. Soru anlamı içeren cümleler, *-mI* soru ekinin yanı sıra soru kelimeleriyle de kurulur.

Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümleler, soru cümleleridir. Soru eki *-mI ile soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları ve soru edatları* bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlardır. Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılmaktadır.(Karahan. L. 2015: 107).

3.2.4.3.1. Soru Eki *-mI ile Oluşan Soru Cümlesi*

Memnun *mu*?(s.42)

Canı sıkılmış gibi *mi*?(s.42)

-Efendi, tekrar savaş olacak *mi*?(s.46)

Bir münzevi *mi*?(s.55)

Kırk yaşında *mıdır*?(s.56)

Ellisinde *midir*?(s.56)

-Beyim bizi askere alacaklar *mı*?(s.61)

Cephede hiçbir işe yaramaz *miyim*?(s.62)

Bu çölde bir vaha *mi*?(s.63)

Yaklaşayım *mi*?(s.64)

İn midir, cin *midir*?(s.64)

Bayram *mi*?(s.66)

Biri *mi* evleniyor?(s.66)

Görmediniz *mi*?(s.66)

Ha, sahi siz, bu hikâyeyi biliyor *musunuz*?(s.71)

Gözlerinde yaş var *mıydı*?(s.76)

Prenses, şato hanımı dediğiniz bu *mu*?(s.81)

Acaba heyecandan *mı*?(s.83)

3.2.4.3.2. Soru Kelimeleriyle Kurulan Soru Cümlesi

Bunun dibinde *ne* var?(s.38)

Nereye gideceğiz?(s.41)

Adın *ne*?(s.43)

“*Niçin* beklediğim tabii olay vuku bulmadı?(s.49)

Kuşlar *nasıl* sevişir?(s.54)

Kediler *nasıl* sevişir?(s.54)

Kadınlarınız *niçin* yalnız benden kaçıyorlar?(s.55)

Ne gülüyorsun?(s.61)

Nasıl olabilir Beyim?(s.61)

Porsuk Çayı beni *nereye* kadar götürebilir?(s.62)

Ne o?(s.63)

Bu ani hışırtı *nereden* geldi?(s.63)

Nereye gitti, o adam *ne* oldu?(s.65)

Ve onun yerine gelen bu adam *kimdir*?(s.65)

Ne var? *Ne* oluyor?(s.66)

Hani bugün kasabaya gidecektin?(s.73)

Halan *ne* görür?(s.83)

Canım *ne* kadar korkuyorsun?(s.85)

Ebe de *ne* olacak?(s.86)

Ne yapıyorsun?(s.89)

Neye yarar?(s.90)

Şimdi *ne* yapmalı?(s.94)

Neden ürküyorlar?(s.93)

Ne diyon?(s.101)

Bu köyde *ne* var, *ne* yok?(s.102)

Nasıl yaptı?(s.104)

Buna *nasıl* muvaffak oldu?(s.104)

Ne denilir?(s.105)

Nasıl alınır?(s.105)

3.2.4.3.3. Vurgu ile Kurulan Soru Cümleleri

-Eee, sonra?(s.115)

-Asker kaçığı, ha!(s.143)

3.3.Cümlelerin Öğeleri

Türkçede yargı bildiren cümleler bazen birden fazla kelimenin bir araya gelmesiyle bazen de tek bir kelime ile oluşabilir.

Cümle unsurları fiil, fail, nesne, yer tamlayıcısı ve zarftır. Yani cümlede fiil ile onun gerektirdiği unsurlar bulunur. (Ergin, 1988:376).

Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* adlı eserinde, cümlelerin öğelerini *cümlelerin üyeleri* şeklinde adlandırarak “Tam yapılıklı (construction pleine) bir basit cümlede beş üye vardır:

- 1- Yüklem
- 2- Kimse
- 3- Nesne
- 4- İsimleme
- 5- Zarflama.” (Banguoğlu, 1974:524).

Cümlelerin yapısında bir yüklem ile yüklem anlamını çeşitli bakımlardan tamamlayan başka öğeler bulunur. ‘Özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf’ adı verilen bu öğelerin varlığı, sayısı ve yeri, yüklem anlamına soy ve çatı bakımından niteliğine ve ihtiyaca göre değişir. (Karahana. L. 2015: 13).

Kelime grubundaki farklı sınıflandırma ve adlandırmaların kendini *cümlelerin ögelerinde* de gösterdiği görülmektedir.

3.3.1.Yüklem

Türkçenin söz dizimi çözümlenmesinde, cümleyi oluşturan ögelerin tespiti önemli rol oynar. Yüklem dışındaki ögeler, bulunduğu cümle yüklemine bağlı olduğundan cümle çözümlemesinde ilk yapılması gereken, yüklem ögesini tespit etmektir. Çünkü, yargı bildiriminin yolu, cümle yükleminden geçer.

Cümlede yargıyı üzerinde taşıyan öge, yüklemdir. Kılış, oluş ve durum yüklem tarafından karşılanır. Yüklem cümle ana ögesidir. Diğer ögeler, yüklem anlamını çeşitli bakımlardan tamamlamak üzere cümlede yer alır.(Karahana, 2015: 14).

3.3.1.1.Fiil Cümlelerinde Yüklem

Basit ve birleşik kip çekimli fiillerin yüklem olduğu cümlelerdir.

İncelenen romanda, her iki şekilde çekimlenmiş fiillerin yüklem olduğu cümlelerin sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir.

3.3.1.1.1.Basit Kipli Fiillerin Yüklem Olması

Nereye *gideceğiz*?(s.41)

Arkadaşımı *bekleyelim*.(s.41)

Gene gözlerine *bakıyorum*.(s.45)

Bu benim köydeki en hüznü günüm oldu.(s.46)

Bunları anlamak için hemen ayaklarına *bakınız*.(s.47)

Bunu yazarken, elim *titriyor*.(s.56)

Sonra, uykuya *daldı*.(s.57)

O işe *karışmış*.(s.60)

Biraz ötede *durdu*.(s.63)

Bir gün, köyüne kadar *gittim*.(s.69)

Onun yerine *koydum*.(s.73)

Bebelerimizi tam iş zamanında *alırlar*.(s.75)

Lâkin bir gün o bana *söyledi*.(s.77)

-Gel seni köyüme *götüreyim*.(s.77)

Hoca ‘‘Elbet’’ *demiş*.(s.79)

Halan ne *görür*?(s.83)

İmam *sustu*.(s.85)

-Ne *yapıyorsun*?(s.89)

Şimdi ne *yapmalı*?(s.94)

3.3.1.1.2.Birleşik Kipli Fiillerin Yüklem Olması

Köylüler, küskün bir tavırla omuzlarını kaldırıp *uzaklaşıyorlardı*.(s.34)

Mehmet Ali’ye *soruyordum*.(s.39)

İşte, duymağa *başlamıştım*.(s.41)

Onun bu tarafını *görmemiştim*.(s.75)

Yanında İsmail, iki elini kuşağına sokmuş *bakıyordu*.(s.76)

Ben yeşime otururken her şeyi anlamış *bulunuyordum*.(s.93)

Bir akşamüstü, evin damına *oturuyordum*.(s.106)

İsmail’in benzi mutlaka kül gibi *olmuştu*.(s.108)

Henüz kadından umudunu *kesmemişti*.(s.115)

-Yunanlılar, yakında taarruza *geçeceklermiş*.(s.117)

3.3.1.1.3.İsim+ Yardımcı Fiil Oluşumundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması

Arabacıya: ‘‘Geldik mi?’’ diye sormağa *cesaret edemiyordum*.(s.41)

Onu yerinden kımıldatmak için *devam ediyorum*.(s.43)

Sevincime bir had *tayin ettim*.(s.59)

‘‘Haydi, git, haydi git; onlarla *hasbıhal et*.(s.62)

Ben susmakta *ısrar ediyorum*.(s.216)

3.3.1.1.4.Fiil+ Yardımcı Fiil Oluşumundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması

Bari oldu olacak, şunları da *kapayıversene*.(s.37)

Daha rahat bir yatakta asla *uyuyamıyorum*.(s.43)

3.3.1.1.5.Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiillerin Yüklem Olması

Hemen başka *konulara atlıyor*.(s.116)

Yüzümün bütün *damarları çekiliyordu*.(s.130)

Evde her iş *yüz üstü kaldı*.(s.133)

3.3.1.2.İsim Cümlesinde Yüklem

Dilimizde fiillerin yüklem olmasının yanı sıra isimlerin de yüklem görevinde bulunarak bir hüküm, bir yargı bildirdikleri dilbilimcilerin üzerinde hemfikir oldukları bir husustur.

İsim cümlelerinde yüklem görevini bir sözcük üstlendiği gibi birden fazla sözcüğün oluşturduğu kelime grubu da yüklem görevinde bulunabilir.

3.3.1.2.1.Yüklemi Tek Sözcük Olan İsim Cümlesi

İstanbul'da şerefim olan şey burada *şerefimdir*.(s.37)

Mehmet Ali, sadece *dalgındı*.(s.42)

Ve bahislerimiz hep topraktan, havadan, zamandan *yakınmaktır*.(s.56)

Zurna *çatlak*, oyunlar *isteksiz* ve yemek *tatsızdı*.(s.60)

Ses *yok*.(s.74)

3.3.1.2.2.Yüklemi Kelime Grubu Olan İsim Cümlesi

3.3.1.2.2.1.Sıfat Tamlamasının Yüklem Olması

Çayın suyu ise *bir akar balçıktır*.(s.43)

Benim damarlarımdaki kan *onların damarlarında işleyen kandır*.(s.55)

İnanılmayacak şey!(s.63)

Ve bir kısık kadın *gülmesi*.(s.63)

Sen *hangi köydensin?*(s.64)

Derenin öbür kıyısında, artık *büsbütün başka bir adamdım*.(s.65)

Ben *beladan artakalmış bir adamım*.(s.65)

Hangi tarikattan bu şeyh?(s.66)

Bu *insan dışısında yeni gördüğüm bir haldir*.(s.70)

Öbür tarafında, âşık, *tabiatın yenilmez, değişmez kör ve sakar güçlerinden bir parçadır.*(s.78)

Yoksa *alelâde bir cinsî heyecandan mı?*(s.82)

Sanki benim ağızımla onun kulağı arasındaki mesafe *beş on kilometredir.*(s.84)

Anadolu'nun ortası, asıl anavatanın göbeği *tuzlu göllerden, kireçli topraklardan ibaret bir çorak ülkedir.*(s.87)

Ben bu topraklarda, işte *bu teneke kutunun eşiyim.*(s.91)

Burası köye *yarım saat mesafededir.*(s.92)

Emine ise dul bir halanın yanında *bir yetim kızdır.*(s.105)

Niçin şu anda, bu genç yaşında bir derenin kenarında *bir insan viranesiyim.*(s.109)

Zira bu, *mübarek bir hayvandır.*(s.118)

Bu *bir dertmiş.*(s.119)

Ondan ötesi, *bir alay zavallı taklitçi, bir alay zavallı maskaradır.*(s.123)

Bu, *meşe kütüğünü andıran kalın bir kadındır.*(s.137)

Bu. *On bir, on iki yaşlarında bir çocuktur.*(s.138)

Fakat görmeli, *ne kadar ağırbaşlı, ne kadar vakarlı, ne kadar görev ve sorumluluğunu anlamış bir insandır.*(s.138)

Bu, *tarihin bir noktasında donmuş, taş kesilmiş bir insandır.*(s.149)

Eğer, zafer nasip olsa bile kurtaracağımız şey, yalnız *bu ıssız toprakla, bu yalçın tepelerdir.*(s.182)

Daha *on iki yaşında.*(s.182)

Çünkü Ankara bir son değil, *bir başlangıçtır.*(s.193)

Askerlerin hepsi, toza toprağa bulanmış, derileri güneşten paslı bakıra dönmüş, sakalları diken dike uzamış, üst baş *perişan bir hâldeydi.* (s.202)

Bir adamın kanına girmek, bir kadının ırzına geçmek, bunlar hemen hemen *eş manalı tabirlerdir.*(s.223)

Emine'nin bir ağaç dalına benzeyen kolları *benimle o husumet ve ilgisizlik dünyası arasında kalın ve sağlam bir bağıdır.*(s.230)

3.3.1.2.2.2.Bağlama Grubunun Yükleme Olması

Oysa ben *ne acayip ne korkunçtum*.(s.38)

Fakat ayağımın altındaki toprak *kuru, sert ve kokusuzdu*.(s.62)

İtaatli, kılıbık ve biraz da filozoftur.(s.72)

3.3.1.2.2.3.İsim Tamlamasının Yükleme Olması

İşte, son zamanlar, bu *benim biricik hülyamdı*.(s.48)

Aramızdaki bütün anlaşmazlıklara rağmen yeryüzünde, o *benim tek dostumdu*.(s.76)

Bu bodur ve seyrek ekinler, bu boynu bükük başaklar, bu buğulu söğüt ağacı, bu donuk ve sessiz su, hülâsa, bütün bu yoksul tabiat parçası *neyin sembolüdür*.(s.88)

Hayat ve gerçek *Salih Ağa'nın ayaklarında*; hayat ve gerçek, *Zeynep Kadının buruşukluklarında*; hayat ve gerçek *muhtarın kırçıl sakalında*; hayat ve gerçek *İsmail'in yuvarlak gözlerindedir*.(s.91)

İnsan, *hayvanların en iğrenç olanıdır*.(s.93)

Benim için senin yüzün *Zeynep Kadının yüzünün eşidir*.(s.109)

Bereket versin ki çalıştıkları meydanlık *bizim evin önüdür*.(s.110)

Bu *rezil olmuş bir adamın ıstırabıdır*.(s.131)

Onun için utanmak, *kendi kendinden nefret etmenin eşitidir*.(s.131)

Bu *benim ümidimin ışığıdır*.(s.134)

O geminin adı olsa olsa *Anadolu ordusudur*.(s.134)

Sana ıstırap veren bu şey, *senin kendi eserindir, senin kendi eserindir*.(s.137)

İşte *vatanın son sınırlarındayız*.(s.143)

Bunlar genellikle *Eskişehir bölgesi halkındandır*.(s.154)

Fakat ölümün her türlüşünü seçmek *bizim elimizdedir*.(s.160)

Bu *top sesidir*.(s.174)

Yok, Hasan. Bu *top sesidir*.(s.174)

Ölüm, belki *cismanî hazların en büyüğüdür*.(s.210)

Bu *Bekir Çavuş'un sesidir*.(s.210)

3.3.1.2.2.4.Sayı Grubunun Yüklemleri Olması

Yirmi üç yıl askerlik bu.(s.51)

3.3.1.2.2.5.Edat Grubunun Yüklemleri Olması

Yavrusunu savunmaya hazırlanmış bir dişi kurt gibiydi.(s.75)

Demek istiyor ki, ‘‘peki, kolsuz değil misin?’’(s.103)

Mutlaka beli ve karnı da *buna göredir.*(s.106)

Zaten, *korkmuş, çürümüş gibiyizdir.*(s.131)

3.1.2.2.6.İsim- Fiil Grubunun Yüklemleri Olması

Ve bahislerimiz *hep topraktan, havadan, zamandan yakındır.*(s.56)

3.1.2.2.7.Sıfat- Fiil Grubunun Yüklemleri Olması

Evet, bilhassa, *en az sevimli olanıdır.*(s.36)

3.3.2.Özne

Cümlelerin temel öğelerinden biri de öznedir. Özne, işi ve hareketi yapan, cümlelerin bildirdiği yargının gerçekleşmesini sağlayan açıklanan durumlar ile tanımlanan kavramları karşılayan kelime veya kelime grubundan oluşur. Yüklemleri geçişsiz (*nesne alamayan fiil*) olan cümlelerdeki nesne ögesi, özne görevini üstlenir.

Cümlelerin fiilden sonra ikinci unsurudur. Fiil, fiili yapan veya olan unsurdur. Fiile en yakın, fiilden ayrılmaz bir cümle unsurudur... Fiil, isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu olur. Daima yalın halde bulunur; cümlelerin çekimsiz bir unsurudur; fiile yalın halde, eksiz bağlanır. (Ergin,1988:377).

Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* adlı kitabında cümlelerin unsurlarını sıralarken *özne* denilen unsuru, *kimse* olarak ifade etmekte ve *kimse* unsurunu da fiilin çatı durumuna göre; etken çatılı fiillerin yüklemleri olduğu cümlelerde *kimse- gramerce kimse*, edilgen, ettirgen çatılı fiillerin yüklemleri olduğu cümlelerde *kimse- mantıkça kimse* adını vermektedir. (Banguoğlu, 1974:524-525).

Öznenin, Özne, yüklemlerde söz konusu olan eylemi yapan, o eyleme maruz kalan, eylemi kendi üzerinde oluşan veya kendisine isnatta bulunan cümle ögesidir. şeklinde ifade eder.(Özmen, 2016: 19).

Özne unsurunu yüklemlerin aldığı çatı ekleri bakımından da tasnif ederek daha detaylı bir şekilde sınıflandırmaktadır:

1. Fiil Cümlelerinde Özne
 - Etken özne
 - Dönüşlü özne
 - İşteş özne
 - Ettirgen özne
 - Saklı özne
 - Tarafından -lı özne
2. İsim Cümlelerinde Özne
3. Seslenmeli Özne
4. Fiilimsilerde Özbecik (Özmen, 2106: 35).

Özne, cümlede yaparı veya olanı karşılayan ögedir. Özne, yüklemın gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alır. Özne, yüklemi isim olan cümlelerde, edilgen fiilli cümlelerde ve yüklemi oluş bildiren fiil cümlelerinde *olanı*, diğer cümlelerde *yapanı* karşılayan ögedir.

Hava durgundu. HEA (Özne: olan)

Cevdet Bey, bahçeyi suluyordu. SÇ (Özne: yapan) (Karahana, 2015: 18-19).

3.3.2.1.Öznesi Tek Kelime Olan Cümleler

Özne ögesinin sadece bir kelimedenden oluşan cümlelerdir.

Köylüler, küskün bir tavırla omuzlarını kaldırıp uzaklaşıyorlardı.(s.34)

-Kadınlarınız niçin yalnız benden kaçıyorlar.(s.55)

İsmail ağlamıyordu.(s.57)

Lakin bir gün o bana söyledi.(s.77)

Sanşo, efendisinin bu yanlış görüşüne hiçbir anlam veremiyordu.(s.81)

Halan ne görür?(s.83)

Aylıklar, muntazam çıkıyor mu, memur efendi?(s.97)

Sen benim için anama ne demişsin?(s.107)

Bizimkiler düşmana iyi bir dayak atmışlar.(s.121)

Ben bildim.(s.169)

Süleyman, bir acayip tebessümle sırtıyor.(s.170)

3.3.2.2.Kelime Gruplarından Oluşan Özneler

Özneler, bir kelimedenden oluşabileceği gibi varlığı, kavramı karşılayan kelime grubundan da oluşur.

3.3.2.2.1. Bağlama Grubunun Özne Olması

Bunu *tarif ve tahlil etmek* mümkün değildir.(s.94)

Bir süre *o da, ben de* susuyoruz.(s.165)

Emeti Kadın ve ben hemen fırladık.(s.208)

3.3.2.2.2. Sıfat Tamlamasının Özne Olması

Halâ halledemediğim en zor tarafı temizlik sorunudur.(s.43)

Bu yaratık, çocukluk nedir bilmedi.(s.57)

Bu çocuk, belki bir daha dönmeyecek.(s.76)

Bir dev, beni kolumdan tutup aya mı fırlattı?(s.110)

Küçük çoban, bana cevap vermeksizin yere çömeldi.(s.141)

Bu Kraliçe, bizi kurtardıktan sonra İslâm olacakmış.(s.147)

Kara haber bulutları, bütün göğü kapladı.(s.152)

Genç subay kulağıma eğildi.(s.157)

Üç kişilik kafil, biraz ilerledikten sonra durdu.(s.168)

Bir tek kelime Türkçe işitilmiyor.(s.185)

Beni her şeyden ziyade *bu gözler* korkutuyor.(s.207)

3.3.2.2.3. İsim Tamlamasının Özne Olması

Mehmet Alilerin bir boz eşeği var.(s.50)

Mehmet Ali'nin düğünü gözümün önünde.(s.60)

İnsanın gönlü ne tuhaf? (s.65)

Mehmet Ali'nin anası gerçi böyle konuşmuyor.(s.78)

Kadının feryatları, boranın ıslıklarını hatırlatıyor.(s.86)

-*Benim bir evim var emme, viran dedi.*(s.117)

Emine'nin halası bunları açıktan açığa söylemeyecek.(s.126)

Anadolu halkının bir ruhu vardı.(s.136)

Ve evlerin kapıları güm güm vurulmağa başlıyor.(s.185)

Odamın kapısı açıldı.(s.186)

Düşman kıtası, köyü sömürmeye devam ediyor.(s.191)

3.3.2.2.4. Sıfat- Fiil Grubunun Özne Olması

İçinizde, Ankara'yı gören var mı?(s.96)

3.3.3.Nesne

Öznenin yaptığı işten etkilenen varlık veya kavramı karşılayan kelimenin, kelime grubunun veya bir cümlemin yardımcı öge olarak nesne görevinde bulunmasıdır. Cümlemin yüklem ögesine *ne, neyi, kimi* soruları sorularak nesne bulunur.

Nesne sadece yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunur. Geçişli fiiller nesneye yönelerek onu etkiler. Nesne geçişli fiil cümlelerinde zorunlu ögesidir. Yani geçişli fiilin gösterdiği hareketin *nesne* olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Geçişsiz fiillerde ise kılış ve oluş öznenin üstündedir. Böyle fiiller nesne istemez.

*Burada son fırtına **son dalı** kırıyordu. FNÇ (geçişli fiil)

*Gül yanaklar ayva gibi sarardı. HEA (geçişsiz fiil) (Karahan, 2015: 25).

Cümlede kimsenin, dolayısıyla yüklemnin etkilediği kişiyi veya şeyi temsil eden kelimeye nesne adını veririz. (Turgut araba almış, Ahmet evi satmış.) Nesne cümlemin üçüncü üyesi sayılır. (Banguoğlu, 1974:527).

Fiilin tesir ettiği nesneyi, şahsı, şeyi karşılayan cümle unsurudur. Fiillerin bir kısmı geçişli, bir kısmı geçişsizdir. Yani bir kısmı yapma, bir kısmı olma ifade eder. Yapma ifade edenlerin hareketi fiilden başka bir nesneye yönelir, ona tesir eder. Olma ifade edenlerin hareketi ise faile yönelir, onun üzerinde kalır. Demek ki geçişli fiiller tesir edecek bir nesne isterler. (Ergin, 1988:377).

Nesne yüklemi geçişli fiillerden oluşan cümlelerde, yüklemdeki eylemden etkilenen kişiyi, nesneyi, varlığı, şeyi gösteren cümle ögesidir; ancak etkilenme yanında algılanma da söz konusu olabilir. Yüklemi, işitmek, duymak, görmek, tatmak vb. duyu fiillerinden oluşan cümlelerde, nesnenin etkilenmesi değil, algılanması söz konusudur. Nesne, belirtme durumunda olur. Belirtme durumu dışındaki durumlar, nesne olmaz. (Özmen, 2016: 36)

Cümlemin nesne unsuru, belirtisiz nesne ve belirtili nesne olarak metinde incelenmiştir.

3.3.3.1.Nesne Türleri

Türkçenin söz diziminde yardımcı öge olarak görev yapan nesne, *belirtili nesne* ve *belirtisiz nesne* olmak üzere ikiye ayrılır.

Nesne, fiile eksiz veya yükleme hâli eki ile bağlanır. (Karahan, 2015: 25).

3.3.3.1.1.Belirtisiz Nesne

Cümlelerin yüklem ögesine *ne* sorusu sorularak tespit edilen nesne çeşididir.

“Yükleme hâli eki taşımayan nesneler *belirtisiz nesne*dir; genel bir varlığı, bir türü karşılar.”(Karahan. L. 2015: 25).

Sonra kendi aralarında *bir şeyler* mırıldanırlar.(s.38)

Geceleri sabahlara kadar okumayayım da *ne* yapayım.(s.40)

Bu vaka diyorum.(s.52)

İçimden: ‘ ‘ *Mutlaka bütün bunlara alışmalıyım*’ ’ diyordum.(s.54)

Bu yaratık, *çocukluk nedir* bilmedi.(s.57)

Yük taşıyordu.(s.58)

Üç yaşında, dört yaşında yavrular görüyorum.(s.58)

Süleyman yarım saatte *bir kelime* söyler.(s.72)

Tevekkeli, Eşrefoğlu: ‘ ‘ *Arı biziz bal bizdedir*’ ’ dememiş.(s.81)

Ona *dostluk ve sevgi* göstermiyor muyum?(s.90)

-*Ne* diyon be, sen *ne* diyon.(s.96)

-*Hep büyükler oraya toplanmış*, dedi.(s.97)

Lâkin işte, subaylar ‘ ‘*mutlaka yeneceğiz*’ ’ diyorlar.(s.100)

Herkes, *Zeynep Kadının birikmiş parası olduğunu* söylüyor.(s.105)

Şimdi *ne* görüyorum.(s.136)

-Bu sefer, *kâğıt* almadılar, dedi. (s.174)

-Kız, gel sana yiyecek vereyim. (s.224)

-*Bırak beni, başımı biraz dizine koyayım*, dedim.(s.230)

3.3.3.1.2.Belirtili Nesne

Cümlelerin yüklem ögesine *neyi, kimi* soruları sorularak tespit edilen nesne çeşididir.

Yükleme hâli eki taşıyan nesneler *belirtili nesne*dir; bilinen bir varlığı karşılar.(Karahan, 2015: 25).

Ne yapsam *bu çemberi* yaramıyorum.(s.38)

Ceviz kitap sandığınu bir masa haline soktum.(s.43)

Ben bu hayvanları çok severim.(s.50)

İlk İnönü zaferini, bunların birinden öğrendim.(s.59)

Dulcine 'nin köyünün yolunu boyluyordum.(s.80)

O seni biliyor.(s.102)

Niçin, şu dakikada gene onu hatırladım.(s.124)

Bekir Çavuş gözlerini yere dikti.(s.130)

-Memiş, bizim Süleyman 'ı gördün mü?(s.132)

Seni almaya geldim.(s.133)

Öfkeden yumruklarını sıkıyorsun.(s.137)

-Emeti Kadın, sen hiç yüzünü yıkamaz mısın?(s.137)

Bütün gece kendi kendime bu soruyu sordum.(s.139)

-Gel, seni bizim köye götüreyim.(s.156)

Her şeyi kadere bırakıyorum.(s.158)

Lütfen şu iskemleyi alın.(s.189)

-Bizim odayı ateşlediler.(s.210)

Subay defterin yapraklarını yavaş yavaş çevirmeye başlayacaktır.(s.211)

Derhal, üç dört asker birden etrafımı çeviriyor.(s.214)

-Yahu, Hasan 'ın cenazesini alıp gitmişler.(s.220)

Bırak beni, başımı biraz dizine koyayım, dedim.(s.230)

3.3.3.2.Kelime Gruplarından Oluşan Nesneler

3.3.3.2.1.Bağlama Grubunun Nesne Olması

Ne yemek, ne su bir şey istemem.(s.132)

3.3.3.2.2.Sıfat Tamlamasının Nesne Olması

3.3.3.2.2.1.Sıfat Tamlamasının Belirtisiz Nesne Olması

Süleyman on saatte bir kelime söyler.(s.72)

Jandarmalar, *daha yirmi iki köy* dolaşacaklarmış.(s.74)

Ona *bir şeyler* söylüyor.(s.92)

Şimdi açsam diplerinde *bir tane buğday* bulamazsın.(s.98)

Bir tane de İsmail'e uzattım.(s.102)

Belki *hiçbir şey* hatırlamıyor.(s.164)

-Sana *tenhada bir şey* söylemek istiyorum.(s.197)

Bana hiç kimse *bir şey* söylemiyor.(s.220)

3.3.3.2.2.2.Sıfat Tamlamasının Belirtili Nesne Olması

Ben *bu hayvanları* çok severim.(s.50)

Ve sırasıyla *bütün bulunduğu yerleri* sayar.(s.51)

İlk İnönü zaferini bunların birinden öğrendim.(s.59)

Bu kutuyu buraya hangi yolcular bıraktı?(s.91)

Kimi, *bir keçi yavrusunu* kucağına almıştır.(s.91)

Çırlıçiplak yetimi boynumuza dolamak istiyor.(s.106)

Tıpkı *bir Hint fakirini* andırıyor.(s.133)

Ben de *bu işi* rastgele öğrendim.(s.139)

Dün, ben de *üç tane asker kaçağı* gördüm.(s.143)

Lütfen *şu iskemleyi* alın.(s.189)

3.3.3.2.3.İsim Tamlamasının Nesne Olarak Görev Yapması

Zira *sağ kolumu*, ben, onlar için kaybettim.(s.37)

-Yalnız *muhtarın karısını* iyi edemedi.(s.67)

Göğsünün birkaç düğmesini, mahsus açık bırakmıştır.(s.73)

Onun bu tarafını görmemiştim.(s.75)

Kadının feryatları, *boranın ıslıklarını* hatırlatıyor.(s.86)

Ben, *onun bütün işlerini* karıştırmıştım.(s.90)

Haydi, *bunların hepsini* yapayım.(s.90)

Onlarda *adalet duygusunu* kurcalamaya çalışıyorum.(s.94)

Hepsi *devletin siyasetini* tenkit ederdi.(s.98)

Şimdi, onun gidişi, *benim gelişimi* unutturdu.(s.177)

Senin evi de yaktılar.(s.219)

Yahu *Hasan'ın cenazesini* alıp gitmişler.(s.220)

3.3.3.2.4.İsim- Fiil Grubunun Nesne Olması

Sonra *hislerine dokunmak* istiyorum.(s.45)

Bana *bir şeyler söylemek* istiyor.(s.61)

Böylece *saatlerce, günlerce, aylarca, hiç durmaksızın yürümek* istiyorum. (s.62)

Bütün bir yaz, tek başıma *bir cehennemi bekleyiş* yaşadım.(s.143)

3.3.4.Yer Tamlayıcısı

Tahsin Banguoğlu, cümlelerin öğelerini sıralarken *yer tamlayıcısı* ifadesini kullanmaz.

Cümlede yüklemın gerçekleşmesiyle ilgili kişileri ve şeyleri gösteren adlara ve zamirlere *isimleme* (*de' terminant nominal, complement indirect*) deriz. Bu adlar ve zamirler en çok yer yön hallerinde (*kime, kimde, kimden*) bir hayli de dış çekim hallerinde bulunurlar. (Banguoğlu, 1974: 529).

Muharrem Ergin *yer tamlayıcısı* için “Fiilin mekânını ve istikametini gösteren cümle unsurudur. Her hareketin zaman ve mekân içinde bir yeri ve istikameti vardır. İşte *yer tamlayıcısı* hareketin cereyan ettiği bu yeri ve istikameti ifade eder.” (Ergin, 1988: 378).

Yüklemdeki yerini, yönünü ve çıkış yerini gösteren cümle ögesi, dolaylı tümleçtir. Dolaylı tümleç, yönelme, bulunma veya çıkma durumu eklerinden birini alır. Bu üç durum ekinden birini almayan öge, dolaylı tümleç olamaz; ancak bu üç durum ekinden birini alan her öge de dolaylı tümleç değildir. Bulunmalı, yönelmeli ve çıkmalı öğeler zaman ve sebep bildirdikleri zaman zarf tümleci görevinde bulunurlar. (Özmen, 2016: 37).

Cümleden yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge, yer tamlayıcısıdır. Bu öge bazı cümlelerin zorunlu, bazılarının da yardımcı öğeleridir.(Karahana, 2015: 29).

3.3.4.1.Dolaylı Tümleci Tek Kelime Olan Cümleler

İstanbul'da zilletim olan şey *burada* şerefimdir.(s.37)

Buraya ne yapmaya geldim.(s.41)

Gene gözlerini *yüzüme* dikip durdu.(s.43)

-Ne edeceğini *sana* o bildirir.(s.47)

Boz topraklar *orada* çürümüş ve pıhtılaşmış sanılır.(s.48)

Burada mesafe sizi yutmuştur.(s.51)

-Kadınlarınız niçin yalnız *benden* kaçıyorlar.(s.55)

Kalbime toplandı.(s.58)

Bu ani hışırtı *nereden* geldi?(s.63)

Uzaktan bana gülümsüyor.(s.64)

Nereye gitti; o adam ne oldu?(s.65)

Merhaba *merhametten* gelir.(s.68)

Fakat *ona* bir türlü rastlayamadım.(s.70)

Mehmet Ali *yokuştan* indi.(s.77)

-Korkma, *ona* zırnık vermem.(s.83)

Cevap vermiyor, *yere* bakıyor.(s.95)

-Hep büyükler *oraya* toplanmış, dedi.(s.97)

-Sen benim için *anama* ne demişsin?(s.107)

-Bu vakitte *nereden* çıktın böyle.(s.113)

Ona asıl bunun için acıyınız.(s.191)

Bir sivrisinek vızıltısı *bana* cevap verdi.(s.210)

3.3.4.2.Kelime Gruplarından Oluşan Dolaylı Tümleçler

3.3.4.2.1.Bağlama Grubunun Dolaylı Tümleç Olarak Görev Yapması

Ben *duvarın dibinde* gülümsemeğe, *memnun ve ilgili görünmeye* çalışıyorum.(s.53)

Mütarekenin ilk günlerinde, bana bir tanıdık diyordu ki: “*Ne bu zırhlılardan, ne bu ordudan, ne sokak başlarındaki bu makineli tüfeklerden* korkuyorum.”(s.135)

Orası, *buradaki nifaklardan ve pisliklerden* arıdır.(s.135)

Ne gözlerime ne kulaklarıma, halâ inanamıyorum.(s.192)

3.3.4.2.2 Sıfat Tamlamasının Dolaylı Tümleç Olarak Görev yapması

Tetkik ve Mezalim Heyeti” arasından biri *bu kayıtsızlığa* şaşı.(s.34)

Bu *çocuktan ziyade bir cüceye* benziyor.(s.42)

Daha rahat bir yatakta asla uyuyamıyorum.(s.43)

Anadolu’daki köylüleri tıpkı eski Yunanlıların kendilerinden başkasına “barbar” lakabını vermesi gibi *her yabancıya* yaban diyorlar.(s.55)

Teknenin bir ucunu, *ön taraftan* o tutuyordu.(s.70)

Ve başını, *öbür tarafa* çevirdi.(s.72)

Sonra karanlık *bir sessizliğe* düştü.(s.80)

Ben, şöyle *bir kenarda* otururum.(s.83)

Yattığım yerden küçük harman yığınları görünüyor.(s.92)

Cihan Savaş’ında her biri *bir şeyden* şikâyetçiydi.(s.98)

Beni *bu illetten, bu gurbetten* kim kurtarabilir?(s.109)

Derken *kuru yemişlere* sıra geldi.(s.110)

Hemen *başka konulara* atlıyor.(s.116)

Bütün gökten inen kitaplarda bunun adı var.(s.118)

Bir başka gece, *daha korkunç bir rüyadan* sığıyorum.(s.150)

3.3.4.2.3.İsim Tamlamasının Dolaylı Tümleç Olarak Görev Yapması

Bunun dibinde ne var?(s.38)

Arabanın içinde büzülmüş oturuyorum.(s.41)

Gerçi *köyün içinde* su yok değildir.(s.44)

Kahvenin çardağı altında oturuyorduk.(s.45)

Dinlemezse, kamçısını sallayarak *Mabeyin kapısına* dayanıyor.(s.45)

Salih Ağa’nın yürüyüşüne bakınız.(s.47)

Kafa; iki kolla, *dizlerin arasında* kaybolmuş.(s.57)

İlk İnönü zaferini, *bunların birinden* öğrendim.(s.59)

Ağaçlardan birisinin arkasına saklanıyor.(s.64)

Muhtarın evine gitti.(s.67)

Bir gün Bekir Çavuş, Cennet'e çeşme başında rast geldi.(s.79)

Biraz sonra, *Dulcine' nin yanına* varacağım.(s.82)

Bir sıçrayışta *kahvenin peykerinden* öteye atladı.(s.95)

Cephe artları, *tiyatronun kulislerine* benzermiş.(s.100)

Bir akşamüstü, *evin damına* oturuyordum.(s.106)

Fakat *benim önümde* kızların kaçıyor.(s.109)

Senin köyünde ne işi var?(s.115)

Yakmazsam, bu defter *başkalarının eline* geçebilir.(s.123)

İşte, *babasının yanına* çömeldi.(s.167)

3.3.4.2.4.İsim-Fiil Grubunun Dolaylı Tümleç Olarak Görev Yapması

Onlarda *adalet duygusunu kurcalamaya* çalışıyorum.(s.94)

3.3.4.2.5.Sıfat-Fiil Grubunun Dolaylı Tümleç Olarak Görev Yapması

Onun çok kere, küçük boz eşeğin taşıyamadığı en ağır yükleri alnından bir damla ter akmadan dimdik taşıdığını görmüş ve *tarlada, saatlerce, belini doğrultmaksızın çalıştığına* da şahit olmuşumdur.(s.56)

3.3.5.Zarf Tümleci

Cümlelerin yardımcı öğelerinden bir olan *zarf tümleci*, yargının bildirdiği yüklemi; *zaman, sebep-sonuç, amaç-sonuç, miktar, durum, yön vb.* bakımdan belirten ve sınırlayan kelime veya kelime grubundan oluşur.

Zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan ögesi zarftır.(Karahana, 2015: 32).

Zarf tümleci, yüklemde söz konusu olan nasıl, niçin, ne zaman, ne şekilde, kiminle, hangi vasıta ile bildiren cümle ögesidir. Yükleme bağlanan zarflar, zarfimsılar ve zarfılıklar zarf tümlecidir... Zarf tümleci, yükleme, nasıl, niçin, ne zaman, neden, ne şekilde, hangi şekilde, hangi şartlarda, hangi sebeple, neyle, kiminle soruları sorularak bulunur (Özmen, 2016: 39, 42).

3.3.5.1. Ek Almadan Zarf Tümleci Olanlar

Muhtar *her gün* bağırmış.(s.37)

-Beyim *her gün* tıraş olmayıver. (s.39)

-Beyim, bizde saçlarını *yalnız* kadınlar tarar. (s.39)

Yalnız uzaktan uzağa köpekler havlıyordu. (s.40)

Zira savaşlardan beri seyyar karyolamı *hiç* bırakmadım. (s.43)

Gene yüzlerine bakıyorum. (s.45)

“*Niçin*, beklediğim tabii olay vuku bulmadı?” derim. (s.49)

Bu his, *her an* yüreğimi burkuyor. (s.51)

Kuşlar, *nasıl* sevişir? Kediler *nasıl* sevişir?(s.54)

İhtimal ki *çok da fena* kokarlar.(s.54)

Onu, *artık hiç* tanımıyorum.(s.62)

Dere *daha* berrak.(s.69)

Geceleri, ıssız çıplak Anadolu yaylasını *daha ziyade* garipleştirir.(s.110)

Hiç konuşmuyoruz.(s.119)

Seni burada *bir saniye* alıkoyamam.(s.124)

-Hasan, sen *nasıl* çobansın? (s.141)

Ve *derhal* neşem kaçıyor.(s.147)

Ben *yalnız* dolaşıyorum.(s.171)

3.3.5.2.Ek Alarak Zarf Tümleci Olanlar

3.3.5.2.1. Vasıta Ekli Zarf Tümleçler

Korkunç, iğrenç ve yalçın gerçek “*parmaklarının ucundaki kan ve alnının ortasındaki çamurla!*” çoktan bana görünmüştü.(s.36)

Eşyamın arkasında *acayip bir sıkılganlıkla* yürüyorum.(s.42)

Ve *destani kıssalarla* onları heyecana getirmeğe çalıştım.(s.46)

“Sevr Muahedesi” *esas itibariyle* kabul edilmiş.(s.88)

3.3.5.2.2. Zarf-Fiil Eki Alan Zarf Tümleçleri

Onun için değil midir ki *ben aralarında dolaşırken* kaba kaba sırtırlardı... (s.37)

İlk günler çocuklar *benden ürküp* kaçışmıyorlar mıydı? (s.38)

Böylece saatlerce, günlerce, aylarca, hiç durmaksızın yürümek istiyorum. (s.62)

Orada, *hiç kımıldamadan* duruyor.(s.64)

3.3.5.3.Kelime Gruplarından Oluşan Zarf Tümleçleri

3.3.5.3.1.Tekrar Grubunun Zarf Tümleci Görevinde Bulunması

Sonra, *yavaş yavaş*, onlar da uğraşmaktan vazgeçtiler.(s.71)

Kız kardeşleri, *sessiz sessiz* ağlıyordu.(s.76)

O vakit, ben *yavaş yavaş* merdivenlerden ineceğim.(s.118)

Saatlerce oturduğum yerde, *öyle melul melul* kalmışım.(s.159)

Hepiniz bir arada *cayır cayır* yanacaksınız.(s.225)

3.3.5.3.2. Bağlama Grubunun Zarf Tümleci Görevinde Bulunması

Hiçbir intihar *bu kadar şuurlu, bu kadar iradeli, bu kadar sürekli ve çetin* olmamıştır.(s.35)

İşe gitmeyen eşekler, *açlıktan ve sıkıntıdan*, akşama kadar acı acı anırırlar. (s.49)

Karısının yanında Süleyman *boyunu bükük ve hep sırtan* çocuktur.(s.72)

Bu sıkı göz hapsi içinde, defterimi ancak *gece yarıları el ayak çekildikten ve belki de nöbetçi er uykuya daldıktan sonra* yatağıma sokulup yazabiliyorum. (s.190)

3.3.5.3.3.Sıfat Tamlamasının Zarf Tümleci Görevinde Bulunması

Bunlar *yarı çıplak bir halde* dolaşıyor;(s.33)

İlk günler çocuklar benden ürküp kaçışmıyorlar mıydı?(s.38)

O beni her yerde, *her dakika* izliyor.(s.39)

Eşyamın arkasından *acayip bir sıkılganlıkla* yürüyorum.(s.42)

3.3.5.3.4.Edat Grubunun Zarf Tümleci Görevinde Bulunması

Mehmet Ali: “Gel, beyim, seni bizim köye götüreyim.” dediği vakit, bu köyü, *kafamın içinde olduğu gibi* görmüştüm.(s.35)

Ve köy, *bataklıkta bir uyuz manda gibi* kokuyor.(s.42)

Zeytini, *böyle bizim gibi* dibekte dövmüyorlar.(s.51)

Böylece *İstanbul'a kadar* yürüyorum.(s.63)

Birkaç köylü ile hoşbeş ettim.(s.69)

Kız önünü *görür gibi* koşuyor.(s.93)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CÜMLE TAHLİLLERİNDEN ÖRNEKLER

1- “Korkunç, iğrenç ve yalçın gerçek ‘parmaklarının ucundaki kan ve alnının ortasındaki çamurla!’ çoktan bana görünmüştü.” (s.36)

Cümle,

- a- Yapısı bakımından basit cümledir.
- b- Yüklemin türü bakımından fiil cümlesidir.
- c- Yüklemin yeri bakımından kurallı cümledir.
- d- Anlam bakımından yapıcı olumlu cümledir.

Cümle Öğeleri:

“Korkunç, iğrenç ve yalçın gerçek / ‘parmaklarının ucundaki kan ve alnının ortasındaki

ö

zt

çamurla!’ / çoktan / bana / görünmüştü.”

zt

yt

y

Kelime Grupları:

- 1) korkunç iğrenç ve yalçın gerçek: sıfat tamlaması
- 2) parmaklarının ucu: isim tamlaması
- 3) parmaklarının ucundaki kan: sıfat tamlaması
- 4) alnının ortası: belirtili isim tamlaması
- 5) alnının ortasındaki çamur: sıfat tamlaması

2-Mehmet Ali: “Gel, beyim, seni bizim köye götüreyim.” dediği vakit, bu köyü, kafamın içinde olduğu gibi görmüştüm. (s.35)

Cümle,

- a- Anlam ilişkisi ile bağlanan cümle
- b- Yüklemin türü bakımından fiil cümlesidir.
- c- Yüklemin yeri bakımından kurallı cümledir.
- d- Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümle Öğeleri:

Mehmet Ali: “Gel, beyim, seni bizim köye götüreyim.” dediği vakit, / bu köyü,

zt

bln

kafamın içinde olduğu gibi / görmüştüm. (Ben: gizli özne)

zt

y

Kelime Grupları:

- 1) Mehmet Ali: birleşik isim grubu
 - 2) bizim köy: isim tamlaması
 - 3) bu köy: sıfat tamlaması
 - 4) kafamın içinde olduğu gibi: zarf grubu
- 3- İşte, son zamanlar, bu benim biricik hülyamdı. (s.48)

Cümle:

- a- Yapısı bakımından basit cümledir.
- b- Yüklemin türü bakımından isim cümlesidir.
- c- Yüklemin yeri bakımından kurallı cümledir.
- d- Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümle Öğeleri:

İşte, / son zamanlar, / bu / benim biricik hülyamdı.

cdö

zt

ö

y

Kelime Grupları:

- 1) son zamanlar: sıfat tamlaması
- 2) benim hülyam: isim tamlaması
- 3) biricik hülyam: sıfat tamlaması

4- Ara sıra, Bekir Çavuş'la, onun gezip gördüğü yerlerden bahsederiz. (s.51)

Bu cümle,

- a- Yapısı bakımından basit cümledir.
- b- Yüklemin türü bakımından fiil cümlesidir.
- c- Yüklemin yerine göre kurallı cümledir.
- d- Anlam bakımından olumlu cümledir

Cümle Öğeleri:

Ara sıra, Bekir Çavuş'la, onun gezip gördüğü yerlerden bahsederiz. (biz: gizli özne)

zt zt yt y

Kelime Grupları:

- 1) ara sıra: zarf grubu
- 2) Bekir Çavuş: unvan grubu
- 3) onun gezip gördüğü: isim tamlaması
- 4) onun gezip gördüğü yerler: sıfat tamlaması

5- Böylece İstanbul'a kadar yürüyorum. (s.63)

Bu cümle,

- a- Yapısı bakımından basit cümledir.
- b- Yüklemin türü bakımından fiil cümlesidir.
- c- Yüklemin yeri bakımından kurallı cümledir.
- d- Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümle Öğeleri:

Böylece / İstanbul'a kadar / yürüyorum. Gizli Özne (Ben)

zt zt y

Kelime Grupları:

1) İstanbul'a kadar: edat grubu

6- Her ikisinin ruhu benim ruhum arasındaki uçurum, aynı derecede derin ve karanlıktır. (s.68)

Cümle,

a- Yapısı bakımından basit cümledir.

b- Yüklemin türü bakımından isim cümlesidir.

c- Yüklemin yeri bakımından kurallı cümledir.

d- Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümle Öğeleri:

Her ikisinin ruhu benim ruhum arasındaki uçurum, / aynı derecede / derin ve karanlıktır.

ö

zt

y

Kelime Grupları:

1) ikisinin ruhu: isim tamlaması (tamlayanı düşmüş isim tamlaması)

2) her ikisinin ruhu: sıfat tamlaması

3) benim ruhum: isim tamlaması

4) her ikisinin ruhu ile benim ruhum arasındaki uçurum: sıfat tamlaması

5) aynı derece: sıfat tamlaması

7- Zeytini, böyle bizim gibi dibekte dövmüyorlar. (s.51)

Cümle,

a- Yapı bakımından basit cümledir.

b- Yüklemin türü bakımından göre fiil cümlesidir.

c- Yüklemin yeri bakımından kurallı cümledir.

d- Anlam bakımından olumsuz cümledir.

Cümle Öğeleri:

Zeytini ,/ böyle bizim gibi / dibekte / dövmüyorlar. Gizli özne (onlar)

bln zt yt y

Kelime Grupları:

1) böyle bizim gibi: edat grubu

8- Geniş ve sürekli bir gülümseme ile sırttı. (s.52)

Cümle,

a- Yapı bakımından basit cümledir.

b- Yüklemin türü bakımından fiil cümlesidir.

c- Yüklemin yeri bakımından kurallı cümledir.

d- Yapı bakımından olumlu cümledir.

Cümle Öğeleri:

Geniş ve sürekli bir gülümseme ile / sırttı. Gizli özne (o)

zt y

Kelime Grupları:

1) geniş ve sürekli bir gülümseme ile: edat grubu

2) geniş ve sürekli: bağlama grubu

3) geniş ve sürekli bir gülümseme: sıfat tamlaması

9- Bu işi, bin bela, Mehmet Ali üstüne aldı.(s.67)

Cümle,

a- Yapısı bakımından basit cümledir.

b- Yüklemin türü bakımından fiil cümlesidir.

c- Yüklemin yeri bakımından kurallı cümledir.

d- Anlam bakımından yapıcı olumlu cümledir.

Cümle Ögeleri:

Bu işi, / bin bela,/ Mehmet Ali / üstüne aldı.

bln zt ö y

Kelime Grupları:

- 1) bu iş: sıfat tamlaması
- 2) bin bela: sıfat tamlaması
- 3) Mehmet Ali: birleşik isim grubu

10- Her gün, sabah olunca, köyün ihtiyarları ve ileri gelenleriyle beraber bir duvarın dibine oturuyoruz. (s.53)

Bu cümle,

- a) Yapısı bakımından basit cümledir.
- b) Yüklem türü bakımından fiil cümlesidir.
- c) Yüklem yeri bakımından kurallı cümledir.
- d) Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümlelerin Ögeleri:

Her gün, sabah olunca, / köyün ihtiyarları ve ileri gelenleriyle beraber/ bir duvarın dibine/

zt		zt		yt
----	--	----	--	----

oturuyoruz. (biz: gizli özne)

 y

Kelime Grupları:

- 1) her gün: sıfat tamlaması
- 2) sabah olunca: zarf- fiil grubu
- 3) köyün ihtiyarları: isim tamlaması
- 4) (köyün) ileri gelenleri: tamlayanı düşmüş isim tamlaması
- 5) ileri gelenler: sıfat tamlaması

11- İlk günler çocuklar benden ürküp kaçışmıyorlar mıydı? (s.38)

Cümle,

- a- Yapısı bakımından basit cümledir.
- b- Yüklemin türü bakımından fiil cümlesidir.
- c- Yüklemin yeri bakımından kurallı cümledir.
- d- Anlam bakımından soru cümlesidir.

Cümle Öğeleri:

İlk günler / çocuklar / benden ürküp / kaçışmıyorlar mıydı?

zt ö zt y

Kelime Grupları:

- 1) ilk günler: sıfat tamlaması
- 2) benden ürküp: zarf- fiil grubu

12- Saatlerce oturduğum yerde, öyle melul melul kalmışım. (s.159)

Bu cümle,

- a) Yapısı bakımından basit cümledir.
- b) Yüklemin türü bakımından fiil cümlesidir.
- c) Yüklemin yeri bakımından kurallı cümledir.
- d) Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümlelerin Öğeleri:

Saatlerce oturduğum yerde, / öyle / melul melul / kalmışım. Gizli özne (ben)

yt zt zt y

Kelime Grupları:

- 1) saatlerce oturduğum yer: tamlayanı düşmüş isim tamlaması
- 2) saatlerce oturduğum yer: sıfat tamlaması
- 3) saatlerce oturduğum: sıfat- fiil grubu
- 3) melul melul: tekrar grubu

13- O vakit, ben yavaş yavaş merdivenlerden ineceğim. (s.118)

Cümle,

- a- Yapısı bakımından basit cümledir.
- b- Yüklem türü bakımından fiil cümlesidir.
- c- Yüklem yeri bakımından kurallı cümledir.
- d- Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümlenin Öğeleri:

O vakit, / ben / yavaş yavaş / merdivenlerden / ineceğim.

zt ö zt yt y

Kelime Grupları:

- 1) o vakit: sıfat tamlaması
- 2) yavaş yavaş: tekrar grubu

14- Kız kardeşleri sessiz sessiz ağlıyordu. (s.76)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından basit cümledir.
- b) Yüklem türü bakımından fiil cümlesidir.
- c) Yüklem yeri bakımından kurallı cümledir.
- d) Anlam bakımından yapıcı olumlu cümledir.

Cümlenin Öğeleri:

Kız kardeşleri / sessiz sessiz / ağlıyordu.

ö zt y

Kelime Grupları:

- 1) kız kardeşler : sıfat tamlaması
- 2) (Onların) kız kardeşleri: tamlayanı düşmüş isim tamlaması
- 3) sessiz sessiz: tekrar grubu

15- Bana cevap vermeksizin, bir gölge sessizliğiyle kendi evine doğru yöneldiğini görür gibi oluyorum. (s.113)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından basit cümledir.
- b) Yüklemin türü bakımından fiil cümlesidir.
- c) Yüklemin yeri bakımından kurallı cümledir.
- d) Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümlenin Öğeleri:

Bana cevap vermeksizin, bir gölge sessizliğiyle kendi evine doğru yöneldiğini görür gibi /

zt

oluyorum. (Ben: gizli özne)

y

Kelime Grupları:

- 1) cevap vermeksizin: zarf- fiil grubu
- 2) bir gölge: sıfat tamlaması
- 3) kendi evine doğru: zarf grubu
- 4) kendi evi: isim tamlaması
- 5) gölge sessizliği: isim tamlaması
- 6) kendi evine doğru yöneldiğini görür gibi: edat grubu

16- Hani bugün kasabaya gidecektin? (s.73)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından basit cümledir.
- b) Yüklemin türüne göre fiil cümlesidir.
- c) Yüklemin yerine göre kurallı cümledir.
- d) Anlam bakımından soru cümlesidir.

Cümlenin Öğeleri:

Hani / bugün / kasabaya / gidecektin? (sen: gizli özne)

zt zt yt y

Kelime Grupları:

Cümlede kelime grubu bulunmamaktadır.

17- Süleyman bütün manasıyla Türk masallarındaki “Keloğlan” tipidir. (s.72)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından basit cümledir.
- b) Yüklemin türüne göre isim cümlesidir.
- c) Yüklemin yerine göre kurallı cümledir.
- d) Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümlenin Öğeleri:

Süleyman / bütün manasıyla / Türk masallarındaki “Keloğlan” tipidir.

ö zt y

Kelime Grupları:

- 1) bütün manasıyla: edat grubu
- 2) Türk masallarındaki “Keloğlan” tipi: sıfat tamlaması
- 3) Keloğlan tipi: isim tamlaması
- 4) Türk masalları: isim tamlaması

18- Köylüler küskün bir tavırla omuzlarını kaldırıp uzaklaşıyorlardı. (s.34)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından basit cümledir.
- b) Yüklemin türüne göre fiil cümlesidir.
- c) Yüklemin yerine göre kurallı cümledir.
- d) Anlamına göre olumlu cümledir.

Cümlenin ögeleri:

Köylüler / küskün bir tavırla / omuzlarını kaldırıp uzaklaşıyorlardı.

ö zt y

Kelime Grupları:

- 1) küskün bir tavırla: edat grubu
- 2) küskün bir tavır: sıfat tamlaması
- 3) omuzlarını kaldırıp: zarf-fiil grubu

19- Hasan sen nasıl çobansın? (s.141)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından basit cümledir.
- b) Yüklemin türüne göre isim cümlesidir.
- c) Yüklemin yerine göre kurallı cümledir.
- d) Anlamına göre soru cümlesidir.

Cümlenin ögeleri:

Hasan / sen / nasıl / çobansın?

cdö ö zt y

Kelime Grupları:

- 1) nasıl çoban: sıfat tamlaması
- 2) rast geldi: birleşik fiil grubu

20- Bir gün Bekir Çavuş, Cennet'e çeşme başında rast geldi. (s.79)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından basit cümledir.
- b) Yüklemin türüne göre fiil cümlesidir.
- c) Yüklemin yerine göre kurallı cümledir.
- d) Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümlenin ögeleri:

Bir gün / Bekir Çavuş, / Cennet'e / çeşme başında / rast geldi.

zt ö yt yt y

Kelime Grupları:

- 1) bir gün: sıfat tamlaması
- 2) Bekir Çavuş: unvan grubu
- 3) çeşme başı: isim tamlaması

21- İlk İnönü zaferini bunların birinden öğrendi. (s.59)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından basit cümledir.
- b) Yüklemin türüne göre fiil cümlesidir.
- c) Yüklemin yerine göre kurallı cümledir.
- d) Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümlenin ögeleri:

İlk İnönü zaferini / bunların birinden / öğrendi. (o: gizli özne)

bln yt y

Kelime Grupları:

- 1) İlk İnönü zaferi: sıfat tamlaması
- 2) İnönü zaferi: belirtisiz isim tamlaması
- 3) bunların biri: belirtili isim tamlaması

22- Sen kim oluyorsun ki, bana merhamet edeceksin? (s.68)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından “ki” bağlama edatı ile kurulan cümledir.
- b) Yüklemin türüne göre fiil cümlesidir.
- c) Yüklemin yerine göre kurallı cümledir.
- d) Anlamına göre soru cümlesidir.

Cümlenin ögeleri:

Sen / kim / oluyorsun / ki, / bana / merhamet edeceksin?

ö n y cdö yt y

Kelime Grupları:

1) merhamet etmek: birleşik fiil grubu (isim+ yardımcı fiil= birleşik fiil)

23- Onun, çok kere, küçük boz eşeğin taşıyamadığı en ağır yükleri alnından ter akmadan dimdik taşıdığını görmüş ve tarlada, saatlerce, belini doğrultmaksızın çalıştığına da şahit olmuşumdur. (s.56)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından ortak kip ekiyle bağlanan cümledir. (I. Tekil şahıs)
- b) Yüklem türüne göre fiil cümlesidir.
- c) Yüklem yerine göre kurallı cümledir.
- d) Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümlenin ögeleri:

Onun, çok kere, küçük boz eşeğin taşıyamadığı en ağır yükleri alnından ter akmadan

bln

dimdik taşıdığını / görmüş / ve / tarlada, / saatlerce, belini doğrultmaksızın çalıştığına / da /

y cdö yt yt cdö

şahit olmuşumdur. (ben: gizli özne)

y

Kelime Grupları:

- 1) çok kere: sıfat tamlaması
- 2) küçük boz eşek: sıfat tamlaması
- 3) küçük boz eşeğin taşıyamadığı en ağır yükler: sıfat tamlaması
- 4) onun, çok kere, küçük boz eşeğin taşıyamadığı en ağır yükleri alnından ter
- 5) akmadan dimdik taşıdığı : sıfat- fiil grubu
- 6) şahit olmak: birleşik fiil grubu (isim+ yardımcı eylem= birleşik fiil grubu)

24- Gerçi ben gelince yüzler değişti, sözler değişti. (s.96)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından ortak öge ile bağlanan cümle (ben gelince: zarf tümleci ile).
- b) Yüklem türüne göre fiil cümlesidir.
- c) Yüklem yerine göre kurallı cümledir.
- d) Anlam bakımından yapıcı olumlu cümledir.

Cümlenin ögeleri:

Gerçi / ben gelince / yüzler / değişti, / sözler / değişti.

cdö zt ö y ö y

Kelime Grupları:

- 1) ben gelince: zarf- fiil grubu

25- Kadın, bu teklife, önce inanmak istemeyecek, şaşırarak. (s.126)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından ortak öge ile bağlanan cümle (bu teklife: yer tamlayıcısı, kadın: ortak özne).
- b) Yüklem türüne göre fiil cümlesidir.
- c) Yüklem yerine göre kurallı cümledir.
- d) Anlam bakımından olumsuz cümledir.

Cümlenin ögeleri:

Kadın, / bu teklife,/ önce / inanmak istemeyecek, / şaşırarak.

ö yt zt y y

Kelime Grupları:

- 1) bu teklif: sıfat tamlaması
- 2) inanmak istemeyecek: birleşik fiil grubu

26- İstanbul gazetelerinden alınmış, derme çatma haberlerden anlaşılıyor ki düşman, bu seferki muharebede en son kozlarını oynamaya karar vermiştir. (s.144)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından *ki* bağlama edatıyla bağlanan cümle.
- b) Yüklemin türüne göre fiil cümlesidir.
- c) Yüklemin yerine göre kurallı cümledir.
- d) Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümlelerin öğeleri:

İstanbul gazetelerinden alınmış, derme çatma haberlerden / anlaşılıyor / ki / düşman,

sözde Özne y cdö ö

bu seferki muharebede / en son kozlarını oynamaya / karar vermiştir.

yt

yt

y

Kelime Grupları:

- 1) İstanbul gazetelerinden alınmış, derme çatma haberler: sıfat tamlaması
- 2) İstanbul gazetelerinden alınmış: sıfat- fiil grubu
- 3) derme çatma haberler: sıfat tamlaması
- 4) bu seferki muharebe: sıfat tamlaması
- 5) en son kozlar: sıfat tamlaması
- 6) (kendi) kozlarını: tamlayanı düşmüş isim tamlaması
- 7) karar vermek: birleşik fiil grubu (isim+ yardımcı fiil= birleşik fiil grubu)

27- Emine, görüyorum ki hiç halinden memnun değilsin. (s.199)

Cümle,

- a) Yapısı bakımından *ki* bağlama edatıyla bağlanan cümledir.
- b) Yüklemin türüne göre isim cümlesidir.
- c) Yüklemin yerine göre kurallı cümledir.
- d) Anlam bakımından olumsuz cümledir.

Cümlenin ögeleri:

(Ben) Emine, / görüyorum / ki / hiç / halinden / memnun değilsin. (sen: gizli özne)

cdö y cdö zt yt y

Kelime Grupları:

1) (kendi) hâli: Tamlayanı düşmüş isim tamlaması

28- Durduğum yere çömelıyorum ve elimi suya sokuyorum. (s.63)

Cümle,

a) Yapısı bakımından ve bağlama edatı ile bağlanan cümledir.

b) Yüklemin türüne göre fiil cümlesidir.

c) Yüklemin yerine göre kurallı cümledir.

d) Anlam bakımından olumlu cümledir.

Cümlenin ögeleri:

Durduğum yere / çömelıyorum / ve / elim / suya / sokuyorum. (ben: gizli özne)

yt y cdö bln yt y

Kelime Grupları:

1) durduğum yer: sıfat tamlaması

2) (kendi) elim: tamlayanı düşmüş isim tamlaması

29- Ne karışıyorum, ne de dibe çökebiliyorum. (s.89)

Cümle,

a) Yapısı bakımından *ne...ne* bağlama edatıyla bağlanan cümledir.

b) Yüklemin türüne göre fiil cümlesidir.

c) Yüklemin yerine göre kurallı cümledir.

d) Yapıca olumlu, anlamca olumsuz cümledir.

Cümlenin ögeleri:

Ne / karışıyorum, / ne / de / dibe / çökebiliyorum. (ben: gizli özne)

cdö y cdö cdö yt y

Kelime Grupları:

1) çökebiliyorum: birleşik fiil (bir hareketi tasvir eden birleşik fiil)

30- O kadar bağırmışım ki kendi sesimle kendim uyandım. (s.151)

Cümle,

a) Yapısı bakımından *ki* bağlama edatıyla bağlanan cümledir.

b) Yüklemin türüne göre fiil cümlesidir.

c) Yüklemin yerine göre kurallı cümledir.

d) Yapıca olumlu, anlamca olumsuz cümledir.

Cümlenin ögeleri:

(ben: gizli özne) O kadar / bağırmışım / ki / kendi sesimle / (ben) kendim / uyandım.

zt

y

cdö

zt

ö

y

Kelime Grupları:

1) (benim) kendi sesim: tamlayanı düşmüş isim tamlaması

SONUÇ

Bir toplumu ayakta tutan ve geleceğe hazırlayan yegâne güç, *ortak bir dilin* varlığıdır. İnanç ve kültürel değerlerin kalıcılığı, aktarıldığı dilin söz varlığı zenginliğine bağlıdır. Dilin *canlı* bir varlık olması ve zaman içerisinde sürekli bir devinimle değişikliğe uğraması özelliği dikkate alındığında; dilin korunmasına yönelik çalışmaların önemi bir kat daha artmaktadır. Bu bilinçle geçmişten gelen yaşam değerlerinin korunması, elbette *ortak dile* sahip çıkılmasıyla mümkündür. Millî, manevî ve kültürel değerlerin yarınlara taşınması; inanç, sanat ve bilim insanların geçmiş ile gelecek arasında bir köprü olma gerçeğini ortaya koymaktadır.

Sahip olunan mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması, dil ile mümkündür. O hâlde geçmişini anlamak, dilin söz varlığını korumaktan geçer. Dil, mensubu olduğu milletin duygularının ve düşüncelerinin şekillenmesinde önemli rol oynar. Aynı zamanda bir devletin bekası için de önemli araç konumunda yer alır. Diline sahip çıkmayan bir milletin/ bir devletin varlığını sürdürmesi beklenemez.

Batı etkisinde gelişen edebiyatımız, yeni türlerle birlikte dilimizin batı dilleriyle özellikle Fransızca sözcüklerle tanışmasına da zemin hazırlamıştır. Bu durum, aydınlarla halkın arasındaki mesafenin açılmasına sebep olmuştur.

Zamanla bazı nedenlerden dolayı, dağılmaya başlayan devletlerin kendi değerlerine ve diline sahip çıkmasıyla, tekrar tarih sahnesinde yerini aldığı görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu, kaybettiği topraklardan sonra, eski gücüne kavuşmak için bir *var olma* mücadelesine girmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan henüz çıkan bir milleti, millî duygularla tekrar ayağa kaldırmak, *Millî Mücadeleyi* kazanmak, dönemin yazar ve şairlerini harekete geçirmiştir.

Edebiyatta ve dilde bir arayış içerisinde olan dönemin edebiyatçıları, halkı kurtuluşa inandırmak için halkın diliyle eserler vermeyi gaye edinmiştir.

Fecr-i Atî döneminin sona ermesinden sonra Millî Mücadele dönemi sanatçıları, sanat kaygısından ziyade; ülkenin de içinde bulunduğu şartlar gereği halkın millî duygularla tekrar heyecanlanması, vatanın savunması için dilde sadeleşmeye gittiler. Millîleşen sadece dil değildi, aynı zamanda işlenen konular da halka ulaşmayı amaçlayan milli duygular etrafında vücut bulmuştu. Bu gelişmeler ışığında, Millî Edebiyat sanatçısı olan Yakup Kadri, *Yaban* romanıyla bir yandan dönemin gerçeklerini bir yandan millî duyguları

yansıtırken, bir yandan da aydın- halk arasındaki mesafeyi acımasız bir şekilde vermektedir. Edebiyatımızın yol ayrımı niteliği taşıyan Millî Mücadele Dönemi edebiyatının bir ürünü olan *Yaban*, içerdiği konunun ayrı bir önem taşıması ve dili bakımından eski- yeni arasında köprü vazifesi görmesiyle çalışma boyunca farklı bir ilgi sebebi olmuştur.

Türkçenin söz dizimi çalışmalarında, dilbilimcilerin hem tanım hem de tasnif bakımından aynı ifadeleri kullanmadıkları görülmüştür. Farklı yaklaşımlara rağmen, söz dizimi araştırmalarında genel geçer bir sistemin olduğu kabul edilmektedir.

Yaban romanı, okuyucusuyla buluştuğundan bu yana, gerek eleştirmenlerce gerekse okurlarca günümüze kadar tartışılmalıdır. Öyle anlaşıyor ki bu tartışma hiç bitmeyecek. Roman incelenirken, yazarın dil ve anlatım özelliğinin yanı sıra romanın tartışmalara neden olan yönleri de tespit edildi.

Yazarın anlatımındaki canlılık, kendisinin bizzat romandaki olayların geçtiği yerlerde görev yapmasından kaynaklanmaktadır. Eserin yazıldığı dönem göz önünde bulundurulduğunda; sade bir dilin kullanıldığı, Arapça, Farsça tamlamalara ve edatlara çokça *Türkçeleşmiş edatların dışında yer verilmediği* sonucuna varılmıştır. Sade bir dili tercih etmesi, yazarın Millî edebiyat anlayışını benimsemesinden kaynaklanmaktadır.

Romanın Dil ve Anlatımı:

Ve sözcüğü, sözcük gruplarını ve cümleleri birbirine bağlama özelliği bulunan bir edattır. *Yaban* romanında cümleleri birbirine bağlama özelliği çok belirgindir. Romanda 55 civarında cümlenin ve bağlacı ile başladığı tespit edilmiştir.

Eserin muhtelif yerlerinde, fiil kök ve gövdelerine getirilen isim-fiil eklerinden

-*mAk* eki, yönelme eki -*A* alınca ekin sonundaki *k* ünsüzü *ğ*’ ye dönüşmüştür:

*Ben, duvarın dibinde **gülümsemeğe**, memnun ve ilgili **görünmeye** çalışıyorum.*(s.53).

*Ve onu muhayyilemde tekrar **canlandırmağa** çalışıyorum.*(s.69)

*Köylüler, artık benden **nefret etmeğe**, bana kızmağa bile lüzum görmüyorlar.*(s.69)

Olayların köyde geçmesi münasebetiyle diyaloglarda ağız özelliklerine rastlanır:

-*Sen öyle diyon emme, bunların bize faydası oldu.*(s.178)

-*Candarmanın şimdi, çok işi var.*(s.142)

Dikkat çeken bir başka anlatım özelliği de on sekiz uzun cümlelerin bulunmasıdır:

Racine'lerin, Voltaire'lerin Fransızları; Bacon'ların, Shakespeare'lerin İngilizleri ve hünerli İtalyalılar ve yıldırım zapt etmişlerin çocukları, hep kendilerine mahsus kılıkları, kıyafetleri, renkleri, konuşma ve gülüşmeleriyle benim önümden geçtiler (s.36).

Sonuç olarak; *Yaban* romanı, sadece döneminin olaylarına ayna tutmamış, aynı zamanda yüzyılı aşkın sürede, Türkçenin söz dizimindeki değişmelere ve gelişmelere canlı bir tanık olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (1987). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Atalay, B. (1985). *Divan-ı Lûgati 't-Türk Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Bacanlı, E. (2014). *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Banarlı, N, S. (1979). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*. İstanbul: Baha Yayıncılık.
- Bayraktar, N.(2014) *Dil Bilimi*. Ankara. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık. LTD. TİC. ŞTİ.
- Demirci, K.(2014). *Türkoloji İçin Dilbilim*. Ankara: Anı Yayınları.
- Ergin, M. (1988). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayın Tanıtım Yay.
- Gabain, A, V. (1988) *Eski Türkçenin Grameri*, (M. Akalın, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kahraman, T. (1986). *Yükseköğretimde Türk Dili ve anlatımı (Ders Notları)*. Diyarbakır: Güneydoğu Modern Matbaa.
- Karaağaç, G. (2011). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2011). *Türk Dili Üzerine İncelemeler*: Ankara. 1. Baskı. Akçağ Basım ve Yayımlar Pazarlama A.Ş.
- Karahan, L. (2015). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kırımlıoğlu, A.(1987). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Bütün Eserleri: 1,Yaban*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özmen, M. (2016). *Türkçenin Sözdizimi*. Adana: Karahan Kitabevi
- Sarı, M. (2014). *Türkçenin Batı Dilleriyle İlişkisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (1988). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uç, H. (2005). *Hikâyeci ve Romancı Yakup Kadri Karaosmanoğlu*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.

<https://www.makaleler.com/yakup-kadri-karaosmanoglu-kimdir?> adlı site 08.04.2017 tarihinde ziyaret edilmiştir.

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/181065> adlı site 10.05.2018 tarihinde ziyaret edilmiştir.

